

Samspil mellem foreninger og offentlige myndigheder

Bjarne Ibsen og Evald Bundgaard Iversen

Foreningers involvering i at bevare og udvikle lokalsamfund i landdistrikter

Kasper Friis Bavnbæk og Annette Aagaard Thuesen

Vertikalt samspil mellem lokalråd, borgerforeninger og kommunen – foreningernes perspektiv

Malene Thøgersen og Frederik Petersen

Demokrati gennem foreningssamråd? Foreningers engagement i lokale samråd på kultur- og fritidsområdet

Karsten Elmoose-Østerlund

Stabilitet og forandring i det frivillige og det lønnede arbejde i idrætsforeninger gennem to årtier

Redaktion:

Ekstern redaktør: Malene Thøgersen

Intern redaktør: Niels Opstrup

David Andersen, Mathilde Cecchini, Lise Degn, André Ken Jakobsson,

Lasse Laustsen, Vibeke Lehmann Nielsen, Tore Vincents Olsen, Niels Opstrup,

Rasmus Brun Pedersen, Arjen van Dalen

Redaktionskomité:

Peter Dahler-Larsen, Institut for Statskundskab, Københavns Universitet

Kasper Møller Hansen, Institut for Statskundskab, Københavns Universitet

Peter Viggo Jakobsen, Forsvarsakademiet

Lotte Jensen, CBS

Helene Kyed, DIIS

Christian Albrect Larsen, Institut for Statskundskab, Aalborg Universitet

Helle Ørsted Nielsen, Institut for Miljøvidenskab og Institut for Statskundskab,

Aarhus Universitet

Morten Ougaard, Department of Business and Politics, CBS

Ole Helby Petersen, Institut for Samfundsvidenskab og Erhverv, RUC

Søren Winter, VIVE – Det Nationale Forsknings- og Analysecenter for Velfærd

© *politica*

Omslagsdesign: Kasper Lægård, Avail Design

Grafisk tilrettelæggelse: Annette Bruun Andersen

ISSN 2246-042X

Redaktionen sluttet den 22. august 2024

Tilmelding til nyhedsbrev: www.politica.dk

E-mail: politica@ps.au.dk

Politica publicerer alene artikler bedømt ved peer review, enten i form af enkeltstående artikler bedømt ved mindst to anonyme reviewers eller som del af et temanummer bedømt ved mindst én anonym reviewer. Der accepteres manuskripter på dansk, norsk og svensk.

Se www.politica.dk for kontaktoplysninger og skrivevejledning.

Politica er indekseret i *International Political Science Abstracts*, som udgives af IPSA.

Tidsskriftet *Politica*

c/o Institut for Statskundskab

Bartholins Allé 7, 8000 Aarhus C

Indhold

- 195 *Bjarne Ibsen og Evald Bundgaard Iversen*
Foreningers involvering i at bevare og udvikle lokalsamfund i
landdistrikter
- 216 *Kasper Friis Bavnbæk og Annette Aagaard Thuesen*
Vertikalt samspil mellem lokalråd, borgerforeninger og kommunen –
foreningernes perspektiv
- 237 *Malene Thøgersen og Frederik Petersen*
Demokrati gennem foreningssamråd? Foreningers engagement i
lokale samråd på kultur- og fritidsområdet
- 260 *Karsten Elmose-Østerlund*
Stabilitet og forandring i det frivillige og det lønnede arbejde i
idrætsforeninger gennem to årtier
- 282 Abstracts
- 284 Om forfatterne

Bjarne Ibsen og Evald Bundgaard Iversen

Foreningers involvering i at bevare og udvikle lokalsamfund i landdistrikter

Hvor meget involverer foreninger i landdistrikter sig i lokalsamfundets udvikling, og hvad kan forklare forskelle på involvering? Analysen af denne problemstilling bygger på data fra en spørgeskemaundersøgelse i 2022 af alle typer foreninger i fire landkommuner. Analysen, der er inspireret af nyinstitutionel teori, viser, at langt de fleste foreninger involverer sig i opgaver, der har som formål at bevare eller udvikle lokale forhold og institutioner, og foreningerne har også en positiv holdning til at bidrage til udviklingen af lokalsamfundet. Foreningernes involvering i lokalsamfundet afhænger især af lokalsamfundets størrelse, foreningens primære mål samt foreningens størrelse og ressourcer, mens foreningens alder, den kommunale kontekst og den offentlige støtte har lille betydning for involveringen.

Nøgleord: foreninger, landdistrikter, lokalsamfundsstørrelse, foreningstype, foreningskapacitet

I et Danmark under forandring – med voksende urbanisering, større kommuner, lukning af lokale forretninger og virksomheder samt centralisering af offentlige institutioner inden for politi, domstole, sygehuse og velfærdsinstitutioner – argumenteres der ofte for, at civilsamfundet, og især foreningslivet, er en kraft, der kan holde liv i og skabe udvikling i landdistrikterne (Realdania, 2023).

Foreningerne står for en række opgaver og aktiviteter i lokalsamfundet. For eksempel varetager ejerforeninger lokale boligejeres interesser, idrætsforeninger giver børn og voksne mulighed for at dyrke idræt, og pensionistforeninger samler ældre til sociale aktiviteter (Ibsen, Thøgersen og Levinsen, 2013). Mange foreninger involverer sig imidlertid også i bredere forstand i lokalsamfundets kollektive opgaver og interesser (Ibsen og Iversen, 2022), fx hvis kommunen har planer om at lukke den lokale skole, forsamlingshuset trænger til renovering, eller købmanden er truet af lukning. Tidligere forskning har vist, at hovedparten af foreningerne engagerer sig i forskellige former for samskabelse med de kommunale forvaltninger og institutioner, men der er store forskelle på, hvor meget og hvordan foreningerne engagerer sig (Levinsen og Ibsen, 2020). Denne artikel har som formål at belyse, hvilke foreningskarakteristika der har betydning for, om foreninger i landdistrikter involverer sig i det lokalsamfund, de er en del af.

Civilsamfundet har historisk haft stor betydning i landdistrikter og mindre bysamfund (Eriksen, 1996), og foreninger og organisationer har været omdrejningspunktet for mobilisering og organisering af fælles interesser, der både har givet identitet og indflydelse. Nyere forskning tyder på, at foreninger, selvejende institutioner og civilt engagement generelt fylder mere i landdistrikterne end i byerne. Antallet af foreninger, selvejende skoler, velfærdsinstitutioner, forsamlingshuse, idrætshaller og kulturfaciliteter er forholdsvis meget større i landdistrikter (Boje og Ibsen, 2006; Ibsen, Thøgersen og Levinsen, 2013; Thøgersen, 2012; Forsberg, Iversen og Høyer-Kruse, 2017; Toft og Jensen, 2017). Borgere på landet er også mere aktive i lokale foreninger (Sørensen, 2016), engagerer sig i højere grad i frivilligt arbejde (Sørensen og Levinsen, 2010; Sørensen, 2016; Espersen et al., 2021: 46; Ibsen, 2024) og har større tillid til og modtager hjælp fra folk i lokalsamfundet (Sørensen, 2016; Schmidt, Ibsen og Iversen, 2023) end borgere i mere urbaniserede områder. På det anekdotiske plan er der også mange eksempler på, hvordan foreninger og frivillige på landet påtager sig andre opgaver, end man gør i mere urbaniserede lokalsamfund, fx drift af fælles varmeanlæg, hjælp til den lokale købmand, pasning af grønne arealer og ugentlig buskørsel af ældre til nærmeste by (Iversen, Schmidt og Ibsen, 2023).

Erindringer om civilsamfundets historiske betydning forstærkes i disse år af idéer om ”politik nedefra” med visioner om medborgerskab og samskabelse, hvor initiativer i højere grad kommer fra borgerne, og kommunale opgaver løses i samarbejde med foreninger og frivillige (Ibsen og Espersen, 2016; Ibsen, 2020; Thuesen et al., 2022). Det er ikke nyt, at dele af foreningslivet involverer sig i opgaver i lokalsamfundet, som ikke i snæver forstand vedrører den enkelte forenings formål og interesser, men da samskabelse for alvor kom på den politiske dagsorden i begyndelsen af 2010’erne, fik denne side af foreningernes virke større opmærksomhed (Ibsen, 2020: 7-11). Centralisering af offentlige institutioner og erhvervsliv samt et stigende antal beboere, hvoraf de ældre udgør en voksende andel (Udvalget for levedygtige landsbyer, 2018; Thuesen et al., 2022), har medført, at den personlige kontakt mellem engagerede borgere i civilsamfundet og offentlige institutioner er svækket på landet (Thøgersen, 2012). Desuden er borgerne blevet mindre afhængige af hinanden og lokale arbejdspladser og institutioner, og beboersammensætningen er mindre homogen, hvilket har betydning for tilliden og gensidigheden mellem borgerne (Putnam, 2000, 2006). De ovenfor refererede undersøgelser, som har påvist, at foreningslivet og det civile engagement er stærkere på landet end i byerne, har dog ikke belyst, om det også gælder for foreningernes involvering i lokalsamfundets bevarelse og udvikling i bredere forstand, og om dette blandt andet afhænger af lokalsamfundets størrelse og urbaniseringsgrad. Det er disse videnskuller, vi

adresserer i denne artikel ved at undersøge følgende overordnede problemstilling: Hvilke forhold ved og rammer for foreningerne i landdistrikterne har betydning for deres involvering i lokalsamfundets bevarelse og udvikling?

Da forskningsprojektet tog sigte på at undersøge foreningers involvering i lokalsamfundet i landdistrikter, er undersøgelsen afgrænset til fire landkommuner: Skive Kommune, Tønder Kommune, Assens Kommune og Vordingborg Kommune. Et landdistrikt er defineret som et område, hvor beboerne har mere end 30 minutters transporttid til en af de 11 største byer i Danmark (Erhvervsministeriet, 2020). Undersøgelsen er afgrænset til foreninger, der er frivillige sammenslutninger af borgere om en fælles interesse, ledes efter formelle regler og demokratiske principper, formelt er uafhængige af det offentlige og baseret på nonprofitprincipper (Ibsen og Habermann, 2006). Når vi i artiklen bruger udtrykket ”involvering i lokalsamfundet”, mener vi foreningernes deltagelse og engagement i kollektive opgaver, dvs. initiativer, planer, aktiviteter, institutioner mv., som har en væsentlig betydning for lokalsamfundets bevarelse og udvikling. Enten ved at tage del i diskussioner og interessekampe om lokalsamfundet eller ved at deltage i udviklingen og produktionen af service og velfærd, der ikke snævert vedrører foreningens egne aktiviteter og mål.

Efter denne indledning følger et afsnit om nyinstitutionel teori, som er undersøgelsens teoretiske inspiration. Dette efterfølges af et afsnit med begrundelser for fem hypoteser, der undersøges empirisk. Derpå følger et metodeafsnit, inden resultaterne af de statistiske analyser præsenteres. Artiklen afsluttes med en diskussion af resultaterne og deres praktiske og politiske perspektiver.

Nyinstitutionel teori som analytisk inspiration

De seneste to årtier har nyinstitutionel teori præget forskningen i det organiserede civilsamfund og foreningers og frivillige organisationers samarbejde med den offentlige sektor (Enjolras og Trætteberg, 2021). Ifølge nyinstitutionel teori er det primært organisationers kontekst, der forklarer deres handlinger, dvs. regler, normer, kultur og historie, der muliggør og begrænser handlinger. Inspireret af Scott (1995, 2013) skelnes der mellem rational choice institutionalisme (RCI), sociologisk institutionalisme (SI) og historisk institutionalisme (HI).

RCI lægger vægt på de formelle og understøttende rammers betydning for adfærd og handlinger i form af love, regler, incitamenter og andre styringsformer. “[I]ndividual and collective actors (such as organisations) are assumed to have interests which they pursue in an intended rational manner” (Scott, 1995: xiv). Set i dette perspektiv vil regler og understøttende rammer, der gør samarbejde mere attraktivt, påvirke foreningernes involvering i lokalsamfundet, og det kan variere på tværs af kommuner, lokalsamfund og foreningstyper.

SI fokuserer i højere grad på de uformelle spilleregler betydning og antager, at individer og organisationer handler ud fra en "passendehedslogik", der afgør, hvad der er legitim adfærd i forhold til forventninger og normer. Mennesker og organisationer gør, hvad der forventes af dem (March og Olsen, 1989: 22) inden for et sæt af principper og praksisser, der udgør en institutionel ramme, som skaber og vedligeholder "spillets regler" for, hvordan man håndterer og finder løsninger på et problem (Meyer og Rowan, 1977; Scott, 2013). Ud fra dette perspektiv er omfanget og karakteren af samarbejdet mellem foreninger og andre aktører påvirket af dominerende normer i den kontekst, de opererer i.

I HI tillægges historien betydning for nutidens strukturer og handlinger (Thelen, 1999). Det organisatoriske mønster (fx "arbejdsdelingen" af samfundsopgaver mellem den kommercielle, den offentlige og den frivillige sektor), som blev dannet for flere årtier siden, har en tendens til at fortsætte, selvom de samfundsmæssige forhold har ændret sig. Inden for HI taler man om historiske spor, der former nutiden, både i form af konkrete organisationsstrukturer og mentale, kognitive systemer (fx forståelsen af hvilke opgaver den offentlige sektor skal varetage). Visse handlingsmuligheder kan være vanskelige at ændre, når de er etableret. Det gælder også foreningers samarbejde med det offentlige (Henriksen, Strømsnes og Svedberg, 2019).

Hypoteser

Inspireret af disse tre komplementære tilgange til nyinstitutionel teori og resultater fra lignende undersøgelser analyseres fem hypoteser for foreningernes involvering i lokalsamfundet, som begrundes i det følgende.

For det første antages det, at den kommunale kontekst har betydning for foreningernes involvering. Det er således sandsynligt, at den kommunale politik for lokalsamfund samt direkte og indirekte økonomisk støtte til foreninger har indflydelse på foreningernes involvering i lokalsamfundet. Forskellene mellem kommunerne på dette område er imidlertid små (Iversen, Schmidt og Ibsen, 2023), og derfor forventes det ikke, at den kommunale politik kan forklare forskelle på foreningernes involvering. Til gengæld varierer foreningslivets udbredelse og borgernes engagement i civilsamfundet betydeligt mellem kommunerne. På tre mål derfor (relative antal foreninger, andel som udfører frivilligt arbejde, og andel af børn som går i en privat eller fri skole) er engagementet størst i Tønder Kommune (bilag 1 i supplerende materiale). Vi antager derfor, inspireret af SI, at det større civilsamfundsengagement i Tønder Kommune har en positiv betydning for foreningernes involvering i lokalsamfundet.

For det andet antages det, at den lokale kontekst, især lokalsamfundets størrelse og urbaniseringsgrad, har betydning for, hvor meget foreningerne involve-

rer sig i lokalsamfundet. Dels antages det, at foreninger i mindre lokalsamfund er mere afhængige af samarbejde med andre lokale aktører, end foreninger i større og mere urbaniserede lokalsamfund er, hvilket ifølge RCI har indvirkning på foreningernes vilje til at involvere sig i lokalsamfundet. For eksempel vil eksistensen af en lokal skole med tilhørende faciliteter være en vigtig forudsætning for nogle idræts-, fritids- og kulturforeninger (Iversen, Fehsenfeld og Ibsen, 2023a). Dels antages det, at der i de mindre lokalsamfund er en stærkere norm for, at borgerne og civilsamfundet engagerer sig i fællesskabets bedste, end der er i mere urbaniserede lokalsamfund, hvilket i henhold til SI kan antages at påvirke foreningernes involvering. Ifølge en borgerundersøgelse i de samme kommuner, hvor denne foreningsundersøgelse blev gennemført, har borgerne i de mindste lokalsamfund en mere positiv holdning til at engagere sig i lokalsamfundet, end borgerne i større og mere urbaniserede lokalsamfund har (Schmidt, Ibsen og Iversen, 2023). Vi antager desuden, at foreninger i mindre lokalsamfund i højere grad opfatter sig som ”lokalforeninger” med en stærk lokal identitet til forskel fra foreninger i større og mere urbaniserede lokalsamfund, der i højere grad forstår sig som ”aktivitetsforeninger” for en specifik aktivitet eller sag (Levinsen og Ibsen, 2020: 58). Det er i overensstemmelse med en kommunitaristisk inspireret antagelse, at engagement i et territorielt lokalsamfund i højere grad fører til social inklusion end til engagement i et emne eller en sag (Ansell, 2003).

For det tredje antages det, inspireret af både RCI og SI, at foreningernes involvering i lokalsamfundets udvikling afhænger af den samfundsmæssige kontekst, her forstået som det samfundsområde, foreningens formål og aktiviteter falder inden for. Primært fordi foreninger har forskellige interesser, som de forfølger, og derfor har en større interesse i at involvere sig i de sider af lokalsamfundet, som har betydning for foreningens eksistens. Men også fordi der på forskellige områder af foreningslivet er divergerende normer for foreningernes mulige samfundsmæssige rolle, fx i synet på foreningernes autonomi. En tidligere foreningsundersøgelse viser, at foreninger på velfærdsområdet (social hjælp, forebyggelse, sundhed mv.) i højere grad samarbejder med kommunale institutioner, end foreninger inden for fritids- og kulturområdet gør, men at samarbejdets omfang afhænger af institutionstypen (Ibsen og Levinsen, 2019a: 26). Det antages derfor, at foreninger, der tager sigte på at understøtte udviklingen i et lokalområde i bred forstand, som borger- og boligforeninger og lokalråd især gør, i højere grad involverer sig bredt i lokalsamfundet, end foreninger for mere specifikke interesser (fx idræt), som antages især at involvere sig i lokalsamfundet på områder, hvor der er sammenfald mellem foreningens interesser og det afgrænsede indsatsområde.

For det fjerde antages det, at foreningernes kapacitet – i form af antal medlemmer, frivillige og lønnede medarbejdere samt økonomi – har betydning for deres involvering i lokalsamfundets udvikling. Antagelsen underbygges af undersøgelser, der viser, at foreningers evne til at realisere deres mål afhænger af, hvor mange ressourcer de har, hvilket i en foreningssammenhæng især afhænger af antallet af medlemmer og antallet af frivillige (Hall et al., 2003). Hypotesen er desuden inspireret af RCI, hvoraf følger, at offentlig støtte skaber afhængighed af kommunen, hvilket øger den enkelte forenings incitament til at involvere sig i kommunale indsatser i lokalsamfundet, samt at lønnede medarbejdere har en interesse i at styrke foreningen og derved forbedre grundlaget for deres ansættelse. En dansk foreningsundersøgelse har da også påvist en positiv sammenhæng mellem foreningers ressourcer – især antallet af medlemmer og frivillige – og deres samarbejde med kommunale institutioner (Levinsen og Ibsen, 2020: 56-57).

For det femte antages det, at foreningens alder har betydning for, hvor meget den involverer sig i lokalsamfundet. Inspireret af HI er det sandsynligt, at gamle foreninger i højere grad end nye involverer sig i lokalsamfundet, fordi de blev dannet i en tid, hvor foreninger i højere grad end i dag havde en lokal identitet, som så at sige hænger ved. En analyse af udviklingen i foreningslivet fra 2004 til 2010 på Fyn, Langeland og Ærø viste et svagt fald i andelen af foreninger, som primært opfattede sig som foreninger for beboere i et lokalsamfund, hvilket især kunne tilskrives, at nydannede foreninger i mindre grad end ældre foreninger opfattede sig som foreninger for et specifikt lokalsamfund (Ibsen, Thøgersen og Levinsen, 2013: 57). Omvendt er det også en mulighed, inspireret af SI, at nye foreninger i større grad end ældre foreninger engagerer sig i opgaver og aktiviteter i lokalsamfundet, fordi der i nyere tid er mere fokus på, at foreninger skal indgå i dialog med myndigheder om at tage del i opgaver og indsatser i lokalsamfundet (Ibsen, Thøgersen og Levinsen, 2020).

Metode

Analyserne af problemstillingen og hypoteserne er baseret på data fra en spørgeskemaundersøgelse af foreningerne i fire kommuner – Skive, Tønder, Assens og Vordingborg – som blev udvalgt, fordi de har landdistrikter mere end 30 minutters kørsel fra en af de 11 største byer i Danmark (Erhvervsministeriet, 2020) og samtidig repræsenterer forskellighed i forhold til geografisk lokation og civilsamfundsmæssigt engagement (se bilag 1 i supplerende materiale).

Spørgeskemaundersøgelsen blev gennemført fra begyndelsen af april til begyndelsen af maj 2022. Hver kommune havde stillet navne og mailadresser til rådighed på alle foreninger registreret som hjemmehørende i kommunen. Hver

forening fik tilsendt en invitation til at deltage i undersøgelsen via e-mail med et link til spørgeskemaet. Efter to rykkere endte svarprocenten på 46 (se tabel 1). Spørgeskemaet blev udviklet med sigte på at kunne teste de fem hypoteser.

Tabel 1: Antal foreninger som blev inviteret til at deltage i undersøgelsen, og andel som besvarede spørgeskemaet, opdelt på kommuner og foreningstyper (pct.)

	Besvarede hele spørgeskemaet	Besvarede delvist spørgeskemaet	Besvarede ikke spørgeskemaet	N
Kommune				
Assens	46	9	45	280
Skive	39	7	54	262
Tønder	38	7	55	378
Vordingborg	34	7	59	495
Foreningstype				
Lokalråd	51	6	43	49
Social og sundhedsformål	40	10	49	261
Kultur, fritid, aften-skole mv.	40	7	53	485
Boligområder, grundejere, forsamlingshuse mv.	29	6	65	211
Idræt, sport eller motion	39	8	54	379
Andet (arbejde, natur mv.)	30	0	70	30
Alle	38	8	54	1415

Analysens afhængige og uafhængige variable samt operationaliseringen deraf fremgår af tabel 2. De afhængige variable omfatter to sider af foreningernes involvering i lokalsamfundet: Den primære variabel er foreningernes konkrete involvering i opgaver, aktiviteter samt institutioner og virksomheder i lokalsamfundet inden for de seneste fem år. Analysen deraf suppleres med en analyse af foreningernes holdning og vilje til at involvere sig i lokale opgaver, hvis det bliver aktuelt. På begge spørgsmål er der spurgt om foreningens involvering på otte områder. Analysens uafhængige variable tager sigte på at kunne teste de fem hypoteser.

Hvad angår den kommunale kontekst er undersøgelsen som nævnt afgrænset til fire landkommuner, geografisk spredt i Danmark, hvor hovedparten af beboerne har mere end 30 minutters transporttid til en af de 11 største byer.

Hvad angår lokalsamfundskonteksten, opdeles foreningerne alene efter indbyggertallet i det lokalsamfund, som foreningen i spørgeskemaet har svaret, at den primært tilhører. Oplysninger om lokalsamfundenes størrelse er hentet fra kommunens hjemmeside og Wikipedia. Der skelnes mellem ”lokalsamfund med færre end 3000 indbyggere”, ”lokalsamfund med 3000 til 5000 indbyggere”, ”lokalsamfund med mere end 5000 indbyggere”, som omfatter de største byer i de udvalgte kommuner (Skive, Tønder, Assens, Vordingborg, Præstø og Stege), samt ”hele kommunen som lokalsamfund”. Opdelingen skyldes et ønske om dels at adskille større byer (i en landdistriktssammenhæng) fra mindre byer og landsbyer, dels at skelne mellem større og mindre landsbyer, fordi især sidstnævnte oplever de udfordringer, der er beskrevet i indledningen. Opdelingen tager desuden højde for ønsket om nogenlunde lige mange foreninger i de to sidstnævnte lokalsamfundsstørrelser, hvilket giver det bedste grundlag for statistisk signifikante resultater.

Hvad angår den samfundsmæssige kontekst, er foreningerne opdelt i seks foreningstyper efter den del af samfundet, som foreningens primære formål og aktiviteter falder inden for: et lokalt område (omfatter to foreningstyper: ”lokalråd” og ”borger- og boligejerforeninger”); en aktivitet i fritiden (omfatter to foreningstyper: ”kultur- og fritidsforeninger” samt ”idrætsforeninger”); eller borgernes trivsel og sundhed (omfatter ”sociale og sundhedsfremmende foreninger”, blandt andet ældreforeninger). Denne opdeling bygger på tidligere foreningsundersøgelser, som viser, at der er væsentlige forskelle på blandt andet disse foreningstypers formål, aktiviteter, struktur og relationer til det offentlige (Ibsen, Thøgersen og Levinsen 2013). Indplaceringen af hver enkelt forening under de nævnte foreningstyper bygger på foreningernes navne og svar på, hvad de beskæftiger sig med samt kommunernes oplysninger.

Foreningens kapacitet er afgrænset til a) antallet af medlemmer som mål for størrelse, b) antallet af frivillige og om man benytter lønnet arbejdskraft som et mål for foreningens humane ressourcer samt c) den offentlige støttes andel af foreningens indtægter i seneste regnskabsår som et mål for økonomisk afhængighed af det offentlige. Alle variable bygger på foreningernes besvarelser i spørgeskemaet. Svarene blev efterfølgende omkodet til de kategorier, som fremgår af tabel 2, så antallet af foreninger i hver kategori for antal medlemmer og antal frivillige er nogenlunde lige store.

Foreningernes alder bruges som nævnt til at analysere, hvilken betydning det har for foreningernes involvering i lokalsamfundet, hvornår de blev dannet. Der skelnes mellem foreninger dannet før 1975, hvor mange af de nævnte forandringer i landdistrikterne ikke var begyndt; foreninger dannet efter 2000, hvor de store forandringer for alvor er sket; samt foreninger dannet derimellem.

Table 2: Undersøgelsens afhængige og uafhængige variable

AFHÆNGIGE VARIABLE

Foreningernes konkrete *involvering* i lokalsamfundet:

”Har foreningen inden for de seneste fem år deltaget i aktiviteter, opgaver og initiativer, der har som formål at støtte og udvikle aktiviteter, institutioner eller virksomheder i lokalsamfundet?” Områder/opgaver: lokal skole, lokal daginstitution, lokal ældreinstitution, dagligvarebutik, faciliteter til kultur-, fritids- og idrætsaktiviteter, trafikforholdene i området, grønne områder, nye boliger. Svarmuligheder: ”ja, inden for de seneste fem år”, ”nej, men tidligere”, ”aldrig” eller ”ved ikke”

Foreningernes *holdning* til at involvere sig:

”Vil foreningen engagere sig i følgende institutioner, virksomheder, opgaver eller formål i det lokalsamfund, hvor foreningen primært hører til, hvis det blev aktuelt?” Svarmuligheder: ”ja, helt sikkert”, ”måske”, ”nej” eller ”ved ikke/ikke relevant”.

UAFHÆNGIGE VARIABLE

KOMMUNAL KONTEKST

- Assens
- Skive
- Tønder
- Vordingborg

KAPACITET

- Antal medlemmer
- 0-50
  - 50-175
  - > 175

LOKALSAMFUNDskonTEKST

Størrelse af lokalsamfund (indbyggere):

- > 5000
- 3000-5000
- < 3000

Antal frivillige

- 0-7
- 8-15
- > 15

SAMFUNDSkonTEKST

Foreningen beskæftiger sig med:

- Borger-, bolig- og grundejerforeninger
- Lokalråd (findes ikke i Skive Kommune)
- Sociale og forebyggende foreninger
- Kultur- og fritidsforeninger
- Idrætsforeninger
- Andre typer foreninger

Lønnede medarbejdere seneste år

- Ja, i høj grad
- Ja, i nogen grad
- I mindre grad/slet ikke

Offentlig støtte andel af indtægter (pct.)

- 0
- 1-25
- 26-50
- 51-75
- 76-100

FORENINGENS HISTORIE (alder)

- Dannet før 1975
  - Dannet mellem 1975 og 1999
  - Dannet mellem 2000 og 2022
-

De statistiske analyser består af en regressionsanalyse af, hvilke foreningskarakteristika der har betydning for, om en forening involverer sig i lokalsamfundet. Da begge afhængige variable er nominale, er analysen gennemført som en logistisk regressionsanalyse, hvor den afhængige variabel skal være dikotom. Variablen for foreningernes involvering i lokalsamfundet de seneste fem år er derfor omkodet, så ”ja, inden for de seneste år” har værdien 1, og øvrige værdier (nej, men tidligere; aldrig; ved ikke) har værdien 0. Variablen for foreningernes holdning til at involvere sig, hvis det bliver aktuelt, er tilsvarende omkodet, så ”ja, helt sikkert” har værdien 1, og øvrige værdier (måske; nej; ved ikke) har værdien 0.

Foreningernes involvering i lokalsamfundets bevarelse og udvikling

Dette afsnit indeholder resultaterne af de statistiske analyser af foreningernes besvarelser angående deres ”involvering i aktiviteter, opgaver og initiativer i lokalsamfundet inden for de seneste fem år”. Da fem år er en forholdsvis lang periode, og involvering ofte afhænger af en konkret anledning, blev foreningerne også spurgt om deres ”holdning til at engagere sig på forskellige områder, hvis det bliver aktuelt”. I det følgende redegøres først for andelen af foreninger, som inden for de seneste fem år har involveret sig i forskellige aktiviteter, opgaver og initiativer i lokalsamfundet, samt andelen, som vil involvere sig, hvis det bliver aktuelt (tabel 3). Dernæst præsenteres den logistiske regressionsanalyse af, hvad der kan forklare forskellene på foreningernes involvering i de forskellige sider af lokalsamfundets bevarelse og udvikling (tabel 4).

De fleste foreninger i landdistrikter har inden for de seneste fem år forud for spørgeskemaets besvarelse involveret sig i en eller flere opgaver eller aktiviteter, der har væsentlig betydning for det lokalsamfund, hvor den enkelte forening hører til. Halvdelen har deltaget i aktiviteter eller opgaver, der vedrører ”faciliteter til kultur-, idræts- og fritidsaktiviteter”; hver tredje har involveret sig i ”den lokale skole” og ”grønne områder”; hver femte har involveret sig i ”lokal daginstitution”, ”lokalt ældrecenter”, ”dagligvarebutik” og ”trafikforhold”, mens kun hver tiende har involveret sig i etableringen af ”nye boliger” (tabel 3). Svarene på holdningen til at involvere sig viser i store træk det samme mønster. Foreningerne vil først og fremmest involvere sig i ”lokal facilitet til kultur-, fritids- og idrætsaktiviteter”, dernæst i den ”lokale skole” og lokalsamfundets ”grønne områder”, mens lidt færre vil involvere sig i ”lokal daginstitution”, ”lokalt plejehjem eller ældrecenter” samt ”områdets trafikforhold”. Mindst interesse for og vilje til at involvere sig i lokale forhold er der i forhold til ”lokal dagligvarebutik”, ”lokal privat virksomhed” og ”nye boliger” (tabel 3).

Table 3: Andel af foreninger i de fire landkommuner, a) som inden for de seneste fem år har involveret sig i opgaver, der har som formål at støtte og udvikle indsatser, institutioner eller virksomheder i lokalsamfundet, og b) som vil engagere sig i opgaver i lokalsamfundet, hvis det blev aktuelt (pct.)

	a) Har involveret sig ...					b) Vil engagere sig ...	
	Ja, inden for de seneste fem år	Nej, men tidligere	Aldrig	Ved ikke	N	Ja, helt sikkert	N
Aktiviteter, opgaver og initiativer i ...							
Lokal skole	36	16	38	10	544	33	521
Lokal daginstitution	20	9	60	10	516	24	513
Lokal ældreinstitution	16	10	62	12	525	23	519
Dagligvarebutik	21	9	57	13	514	19	510
Faciliteter til kultur-, fritids- og idrætsaktiviteter	51	11	27	11	536	44	523
Trafikforholdene i området	18	7	62	13	516	26	515
Grønne områder	33	6	49	12	520	35	517
Nye boliger/boligområder	10	4	73	13	506	17	509

Men hvad kan forklare, at nogle foreninger involverer sig i lokalsamfundets forskellige opgaver og aktiviteter, mens andre ikke gør? I det følgende undersøges de fem hypoteser for analysen, som blev præsenteret tidligere. Ved at inddrage alle variable i samme logistiske regressionsanalyse tager analysen højde for de uafhængige variables indbyrdes sammenhæng, fx mellem foreningstype og foreningsstørrelse. Analysen koncentrerer sig om forklaringerne på foreningernes involvering i "lokal skole", "lokal daginstitution", "lokalt plejehjem eller ældrecenter", "dagligvarebutik", "privat virksomhed", "facilitet til kultur-, fritids- og idrætsaktiviteter", "trafikforhold", "grønne områder" og "nye boliger", som kan læses i tabel 4, men inddrager også den tilsvarende analyse af foreningernes holdning til at involvere sig i de samme typer opgaver, aktiviteter og indsatser. Tabellen for denne del af analysen er ikke medtaget i artiklen, men kan læses i bilag 2 i det supplerende materiale.

Modsat vores forventning spiller den specifikke kommunale kontekst en lille rolle som forklaring på forskellene på foreningernes involvering i lokalsamfundet. Det vil sige, at forskelle mellem de fire kommuner i lille grad kan forklare forskelle i foreningernes konkrete involvering i samt holdning til at engagere sig, selvom der er mindre forskelle på enkelte områder. På baggrund af den foreliggende viden om borgernes engagement i civilsamfundet havde vi forventet, at foreningernes involvering i lokalsamfundet ville være større i Tønder Kommune end i de øvrige tre kommuner, men tendensen er snarere den modsatte. Den første hypotese kan således ikke bekræftes.

Til gengæld har lokalsamfundskonteksten, dvs. størrelsen af det lokalsamfund, hvor foreningen primært hører til, en betydning for foreningernes involvering på de fleste områder. Sandsynligheden for foreningernes involvering er signifikant større for foreninger, som primært hører til i lokalsamfund med færre end 3000 indbyggere, end for foreninger, der opererer i større lokalsamfund eller i hele kommunen. Holdningen til at involvere sig afhænger også stærkt af lokalsamfundskonteksten. Foreninger i små lokalsamfund med færre end 3000 indbyggere er mere villige end foreninger i større lokalsamfund til at involvere sig i forskellige opgaver i lokalsamfundet, hvis det bliver aktuelt. Det er en forholdsvis stærk sammenhæng, som bekræfter den anden hypotese. Dels fordi der er en positiv sammenhæng mellem små lokalsamfund og foreningsinvolvering i lokalsamfundet for alle undersøgte opgaver og indsatsområder (selvom sammenhængen ikke er statistisk signifikant for foreningernes involvering i "ældrecenter", "trafik" og "nye boliger"). Dels er odds ratio, dvs. sammenhængens styrke, forholdsvis stor sammenlignet med samfundskonteksten (foreningstype). Tidligere undersøgelser har vist, at jo mere en forening opfatter sig som en forening for et lokalområde og dets beboere, jo større er sandsyn-

ligheden for, at den samarbejder med en eller flere kommunale institutioner (Levinsen og Ibsen, 2020: 58). Men det er første gang, at det er dokumenteret, at lokalsamfundets størrelse og urbaniseringsgrad har væsentlig betydning for foreningers involvering i lokalsamfundets bevarelse og udvikling.

Samfundskonteksten for foreningens primære formål og aktiviteter, dvs. foreningstypen, har signifikant betydning på de fleste områder for involvering i lokalsamfundet. Men det gælder for hver foreningstype, at involvering i lokalsamfundet overvejende finder sted i forhold til opgaver og institutioner, som foreninger inden for den pågældende foreningstype har et interesse- og målgruppesammenfald med. Når det gælder ”skole”, involverer ”idrætsforeninger” sig signifikant mere end øvrige foreningstyper; ”socialforeninger” (som blandt andet omfatter ældreforeninger) involverer sig meget mere i ”ældrecentre”, end de øvrige foreningstyper gør; ”lokalråd” og ”idrætsforeninger” engagerer sig mere end de øvrige foreningstyper i ”faciliteter til kultur-, fritids- og idrætsaktiviteter”; mens ”borger- og boligforeninger” og ”lokalråd” (ikke statistisk signifikant på grund af lille N) involverer sig meget mere i ”trafikforhold”, ”grønne områder” samt ”nye boliger”. Hvad angår holdningen til at involvere sig, skiller foreningstypen ”lokalråd” sig ud ved i meget højere grad at ville involvere sig, hvis det bliver aktuelt, men sandsynligheden for at involvere sig er også større hos ”borger- og boligforeninger” end hos mere aktivitetsspecifikke foreningstyper. Analysen viser således, at det har væsentlig betydning for foreningernes involvering i lokalsamfundets bevarelse og udvikling, hvilken samfundskontekst foreningens mål og aktiviteter tager sigte på, og bekræfter derved den tredje hypotese. Umiddelbart er dette ikke overraskende, og det svarer da også til resultaterne af den ovenfor nævnte undersøgelse af samarbejdet mellem foreninger og kommunale institutioner (Ibsen og Levinsen, 2019a: 26), men det går imod udbredte forestillinger – både politisk og i landsorganisationer – om, at foreninger på tværs af deres specifikke interesser kan mobiliseres til i samarbejde med det offentlige at involvere sig i nogle af de udfordringer, velfærds-samfundet står over for. For eksempel en forventning om, at idrætsforeninger, der udgør omkring hver fjerde forening, vil engagere sig i almen forebyggelse på sundhedsområdet (Natorp og Thomassen, 2022).

Foreningens kapacitet har også signifikant betydning for involvering i lokalsamfundet. På alle aktivitets- og indsatsområder øges sandsynligheden for, at den enkelte forening har involveret sig i takt med antallet af medlemmer, men sammenhængen er ikke signifikant for ”daginstitution” og ”ældrecenter”. Det samme mønster gælder for antallet af frivillige: jo flere frivillige, jo større er sandsynligheden for involvering. Antallet af medlemmer og frivillige har signifikant betydning for holdningen til at involvere sig. Lønnede medarbejdere har

Table 4: Logistisk regressionsanalyse (odds ratio) af sammenhængen mellem foreningsvariable og foreningers involvering i opgaver, der har som formål at støtte og udvikle lokalsamfundet (N = 647)

	Opgaver som foreninger har involveret sig i de seneste fem år							
	Skole	Dag- institution	Ældre- center	Dagligvare- butik	Faciliteter	Trafik- forhold	Grønne områder	Nye boliger
Kommunal kontekst								
Assens Kommune (ref.)		**		**				
Skive Kommune	1,09	1,32	1,25	2,66***	0,82	0,72	1,56	1,48
Tønder Kommune	0,60 *	0,41**	0,71	1,09	0,56**	0,64	0,91	0,85
Vordingborg Kommune	0,89	0,69	0,86	1,77*	0,91	0,69	1,17	0,52
Lokalsamfundskontekst								
Hele kommunen (ref.)	**	***	*	***	***		***	
> 5000 indbyggere	1,45	0,61	1,16	1,09	1,82*	0,79	1,53	1,49
3000-5000 indbyggere	1,00	1,37	2,47**	5,80***	2,05**	1,08	1,33	2,65
< 3000 indbyggere	1,91**	2,61**	1,82	5,21***	3,30***	1,76	2,84***	2,96
Samfundskontekst (type)								
Borger- og boligforening (ref.)	***		***		**	***	***	***
Lokalråd	1,52	0,70	1,05	1,04	3,01*	0,92	2,22	1,21
Social forening	0,66	0,39**	4,70**	0,67	0,87	0,06***	0,08***	0,08***
Kultur- og fritidsforening	1,42	0,63	1,65	0,95	1,53	0,06***	0,18***	0,16***
Idrætsforening	2,60*	0,50	0,50	1,06	1,73*	0,05***	0,12***	0,11***
Anden type forening	2,17	0,95	4,17	2,47	0,68	0,14*	0,16**	0,99
Foreningskapacitet								
Antal medlemmer								
0-50 (ref.)	***	*		***	***	**		**
51-175	1,08	0,71	1,07	2,54**	1,64**	2,15*	1,35	0,63
> 175	2,44 ***	1,56	1,47	4,26**	4,57***	3,80***	1,71*	2,67*
Ved ikke/ikke svaret	1,10	1,97	1,35	2,19	1,56	2,66*	0,84	2,35

Antal frivillige								
0-7 (ref.)	**	***		***	***		***	
8-15	1,83**	2,48**	1,22	1,23	2,09***	1,18	2,40***	1,85
> 15	2,07***	3,50***	1,52	2,62***	2,45***	1,75	3,72***	1,38
Ved ikke/ikke svaret	1,27	1,82	0,70	0,79	1,06	0,57	1,95	0,44
Har lønnede medarbejdere								
Ja, i høj grad (reference)								
Ja, i nogen grad	0,99	1,12	1,50	0,39	0,85	1,92	0,49	0,75
I mindre grad/slet ikke	0,94	1,25	2,03	0,54	0,70	1,88	0,79	2,35
Ved ikke/ikke svaret	1,03	0,77	1,85	1,94	0,81	1,42	0,65	8,64
Får offentlig økonomisk støtte								
0 (ref.)	*	***						
1-25 pct.	1,98**	3,63***	1,44	1,38	1,45	1,81	1,34	0,97
25-50 pct.	1,74	1,51	1,00	1,20	1,52	1,71	0,52	0,35
50-75 pct.	0,84	1,83	0,54	1,96	2,11*	1,42	1,59	0,57
> 75 pct.	2,41**	3,30**	0,89	1,52	3,28***	5,24***	1,94	1,38
Ved ikke/ikke svaret	1,24	1,66	0,73	0,67	1,26	1,57	0,83	0,30
Foreningsens alder								
Dannet før 1975 (ref.)								
Dannet mellem 1975 og 1999	0,51**	0,63	1,34	0,67	0,66	1,20	0,86	0,89
Dannet mellem 2000 og 2022	1,35	1,24	0,77	1,20	1,11	1,05	1,43	0,74
Ved ikke/ikke svaret	0,84	1,14	1,21	1,07	0,78	0,59	1,07	0,94
Konstant	0,16**	0,03***	0,02***	0,02**	0,39	0,20	0,91	0,08
Nagelkerke R ²	.226	.245	.157	.242	.269	.397	.337	.328

Signifikans: * < 0,1, ** < 0,05, *** < 0,01.

ingen betydning, og offentlig støtte har lille betydning for involvering. Der er dog signifikant større sandsynlighed for involvering i ”skole”, ”daginstitution”, ”faciliteter” og ”trafik” blandt de forholdsvis få foreninger, hvor den offentlige støtte udgør mere end 75 pct. af indtægterne, sammenlignet med foreninger, der ikke får offentlig støtte. Der er desuden en klar tendens til, at foreninger, der modtager offentlig støtte, i højere grad vil involvere sig, hvis det bliver aktuelt, end foreninger, der ikke modtager nogen form for støtte. Antallet af medlemmer, antallet af frivillige og andelen af foreningens indtægter, der kommer fra det offentlige, har således forholdsvis stor betydning for, om foreningerne involverer sig i lokalsamfundet, hvilket bekræfter den fjerde hypotese. Det svarer til resultaterne af den tidligere refererede undersøgelse af samarbejdet mellem foreninger og kommunale institutioner (Levinsen og Ibsen, 2020: 56-57). Men ligesom denne undersøgelse viser nærværende analyse, at den positive sammenhæng mellem foreningers kapacitet og involvering i lokalsamfundet først for alvor slår igennem for foreninger med forholdsvis mange medlemmer og frivillige, og derfor skal man være opmærksom på, at de fleste foreninger har færre end 100 medlemmer.

Endelig viser analysen, at foreningens alder ingen statistisk signifikant betydning har for foreningernes involvering i lokalsamfundets eksistens og udvikling. Dog er holdningen til at engagere sig lidt mere positiv hos nye (dannet siden 2000) end hos ældre foreninger. Analysen kan således ikke bekræfte den femte hypotese.

Konklusion, fortolkning og perspektivering

Sammenfatning

De fleste foreninger involverer sig i det lokalsamfund, de er en del af, ud over de aktiviteter og formål de selv arbejder for. Hvor meget og hvad, foreningerne involverer sig i, varierer dog meget afhængigt af den lokale kontekst, nærmere bestemt hvor stort lokalsamfundet er. Det gælder for de fleste områder, at foreninger i de mindste og mindst urbaniserede lokalsamfund involverer sig mere i lokalsamfundet, end foreninger i de større lokalsamfund gør. Samfundskonteksten for foreningernes virke, dvs. hvad de primært beskæftiger sig med eller foreningstype, spiller også en rolle, men det varierer fra område til område, hvilken foreningstype der involverer sig mest i et områdes udvikling. ”Idrætsforeninger” engagerer sig især i ”skole”, ”socialforeninger” involverer sig i ”ældrecenter”, og ”borger- og boligforeninger” samt ”lokalråd” involverer sig i ”trafikforhold”, ”grønne områder” og ”nye boliger”. Foreningens kapacitet har også betydning for dens involvering i lokalsamfundet. På alle områder er sandsynligheden for involvering større i foreninger med mange medlemmer og mange frivillige end

i foreninger med få. Derimod har den kommunale kontekst, om foreningen har lønnede medarbejdere, om den modtager offentlig støtte og dens alder ingen eller lille betydning for involvering i lokalsamfundet.

Hvad forklarer forskellene?

Hvordan kan de tre retninger inden for nyinstitutionel teori, som blev præsenteret tidligere i artiklen, bidrage til at forklare artiklens hovedresultat, at foreninger i de mindste lokalsamfund i højere grad involverer sig i lokalsamfundet, end foreninger i større og mere urbaniserede lokalsamfund gør?

I henhold til historisk institutionalisme (HI) kunne forklaringen være, at der i mange landsbyer er stærke traditioner for civilt engagement, som kvalitative studier har vist (Iversen, Fehsenfeld og Ibsen, 2023a; Iversen, Schmidt og Ibsen, 2023) ”hænger ved” i foreningerne, blandt andet fordi bestyrelse og frivillige ofte har boet i lokalområdet i mange år. Den statistiske analyse kan dog ikke bekræfte, at ældre foreninger involverer sig mere i lokalsamfundet, end nye foreninger gør.

Ifølge rational choice institutionalisme (RCI) vil organisationer tilpasse sig rammer og vilkår i bestræbelsen på at nå deres mål. Når foreningerne i de mindste lokalsamfund i højere grad end foreninger i større lokalsamfund involverer sig i lokalsamfundet, kan det derfor skyldes, at deres eksistens afhænger mere af, at der fx er faciliteter til møder og aktiviteter i lokalområdet, og at der er en skole, som skaber en lokal tilknytning for børn og forældre (Iversen, Fehsenfeld og Ibsen, 2023b). Meget af foreningernes engagement i lokalsamfundet er reaktioner på fx planer om lukning af den lokale skole eller dagligvarebutik. Sådanne ”trusler” mod lokalsamfundet opleves i mindre grad i større lokalsamfund. Et kvalitativt studie i otte lokalsamfund i de samme fire kommuner viser, at foreningerne opfatter det som en ”nødvendighed” at involvere sig (Iversen, Schmidt og Ibsen, 2023).

Inspireret af sociologisk institutionalisme (SI) kan forskelle mellem store og små lokalsamfund på, hvor meget foreninger involverer sig i lokalsamfundet, skyldes, at det i højere grad er en norm i mindre lokalsamfund end i mere urbaniserede lokalsamfund, at man engagerer sig i lokalsamfundet, blandt andet i foreninger, og selv står for aktiviteter og indsatser. Det tyder svarene på i en borgersurvey, der blev gennemført i de samme fire kommuner, som denne undersøgelse blev gennemført i. Borgerne i de mindste lokalsamfund svarer i meget højere grad end borgerne i større lokalsamfund og byer, at ”man er god til at hjælpe hinanden i lokalområdet, når der er brug for det”, og at de ”vil engagere sig i tiltag, ideer eller planer for at udvikle lokalområdet”, fx energiforsyning, grønne områder, lokal skole og nye boliger, hvis det bliver aktuelt (Schmidt,

Ibsen og Iversen, 2023). Tilsvarende viser en undersøgelse, at tilflyttere til små bysamfund i højere grad end tilflyttere til større lokalsamfund tillægger det betydning for deres valg af bolig, at der er ”et aktivt foreningsliv og fællesskab” (Fremforsk, 2022: 31).

Perspektiver

Analysen viser, at foreninger i landdistrikter involverer sig i lokalsamfundet på mange områder, men at viljen til at engagere sig er størst i de mindste lokalsamfund. Trods dette formår foreningerne sjældent at forhindre lukning af kommunale institutioner, nedlæggelse af arbejdspladser og dagligvarebutikker eller befolkningsafvandring. Det viser caseanalyser i otte lokalsamfund i de kommuner, hvor denne undersøgelse er gennemført (Iversen, Fehsenfeld og Ibsen, 2023b). Analysen viser imidlertid, at der i de mindre lokalsamfund i landdistrikterne er et potentiale for, at foreningerne og civilsamfundet i bredere forstand kunne spille en større rolle for lokalsamfundets bevarelse og udvikling. Her vil vi til sidst diskutere forudsætningerne for, at det kan ske.

For det første er det sandsynligt, at bedre kommunale rammer og vilkår for foreningernes involvering i kollektive opgaver, som kommunen normalt har ansvaret for, kunne give foreningerne og civilsamfundet en stærkere rolle. Den beskedne offentlige støtte til nogle foreninger har lille betydning, og selvom lokalråd, der ofte er dannet på initiativ fra kommunen, engagerer sig meget i lokalsamfundet, har de fleste begrænset kapacitet til at indgå i driftsopgaver. Men hvis retten til og vilkårene for, at civilsamfundet selv driver skole, daginstitution, plejehjem, aktivitets- og mødefaciliteter eller dagligvarebutik, forbedres, øges sandsynligheden for bedre udnyttelse af foreningernes og borgernes vilje til at involvere sig i lokalsamfundet. Inspirationen for rammerne, der kunne give foreningerne en stærkere rolle i lokalsamfund i landdistrikter, kan hentes fra principperne for et associativt demokrati (Hirst, 1994; Ibsen, 2021).

For det andet er det vigtigt, at der lokalt findes faciliteter, som kan bruges til mange forskellige formål og aktiviteter, hvilket såvel foreninger som borgere er bevidste om. Historisk har forsamlingshuse, skoler og idrætshaller været afgørende for foreningslivet. Det ovenfor nævnte kvalitative studie (Iversen, Fehsenfeld og Ibsen, 2023b) i otte lokalsamfund tyder imidlertid på, at der er behov for flere multifunktionelle faciliteter, som kan være lokalsamfundets fælles forsamlingshus.

For det tredje er der behov for at udvikle foreningerne, så de i højere grad har interesse i og kapacitet til at engagere sig i lokalsamfundet. Denne og andre undersøgelser (Ibsen og Levinsen, 2019a, 2019b) viser, at det især er foreninger, der først og fremmest ser sig selv som foreninger for et afgrænset lokalsamfund

og i mindre grad for en specifik aktivitet og samtidig har forholdsvis mange medlemmer og frivillige, der engagerer sig i lokalsamfundet. Det tyder på, at der er behov for foreninger af en vis størrelse, der både har et tydeligt lokalt sigte og giver borgerne mulighed for at dyrke forskellige aktiviteter og arbejde for forskellige interesser, så de kan samle mange af lokalsamfundets borgere og derved give foreningen den nødvendige kapacitet til at spille en rolle i lokalsamfundet.

Supplerende materiale

Supplerende materiale til artiklen findes via links i teksten.

Litteratur

- Ansell, Christopher (2003). Community embeddedness and collaborative governance in the San Francisco Bay Area Environmental Movement, pp. 123-144 i Mario Di-ani og Doug McAdams (red.), *Social movements and networks: Relational approaches to collective action*. New York: Oxford University Press.
- Boje, Thomas P. og Bjarne Ibsen (2006). *Frivillighed og nonprofit i Danmark – omfang, organisation, økonomi og beskæftigelse*. København: Socialforskningsinstituttet 06:18.
- Enjolras, Bernard og Håkon S. Trætteberg (2021). Interactions between local government and voluntary organizations: Theoretical perspectives, pp. 23-42 i Bjarne Ibsen (red.), *Voluntary and public sector collaboration in Scandinavia: New approaches to co-production*. London: Palgrave Macmillan.
- Erhvervsministeriet (2020). *Regional- og landdistriktpolitisk redegørelse 2020*. (23.03.21).
- Eriksen, Sidsel (1996). *Stationsbyens samfund. Folk og foreninger i Grindsted 1880-1940*. Overgaard Bøger.
- Espersen, Helle Hygum, Torben Fridberg, Asger G. Andreasen og Niels W. Brændgaard (2021). *Frivillighedsundersøgelsen 2020*. København: VIVE – Det Nationale Forsknings- og Analysecenter for Velfærd. København.
- Forsberg, Peter, Evald Bundgaard Iversen og Jens Høyer-Kruse (2017). *Organisering, styring og ledelse af idrætsanlæg i Danmark*. Odense: Syddansk Universitet, Institut for Idræt og Biomekanik.
- Fremforsk (2022). *Bosætning i mindre landsbyer og landdistrikter i dag og i fremtiden*. Center for fremtidsforskning. www.fremforsk.dk.
- Hall, Michael H. et al. (2003). *The capacity to serve: A qualitative study of the challenges facing Canada's nonprofit and voluntary organizations*. Toronto: Canadian Centre for Philanthropy.

- Henriksen, Lars S., Kristin Strømsnes og Lars Svedberg (red.) (2019). *Civic engagement in Scandinavia: Volunteering, informal help and giving in Denmark, Norway and Sweden*. Springer.
- Hirst, Paul (1994). *Associative democracy. New forms of economic and social governance*. Amherst: University of Massachusetts Press.
- Ibsen, Bjarne (red.) (2020). *Den frivillige kommune*. Odense: Syddansk Universitetsforlag.
- Ibsen, Bjarne (2021). Associationalism and co-production: A comparison of two ideals for participatory democracy, pp. 163-194 i Bjarne Ibsen (red.), *Voluntary and public sector collaboration in Scandinavia: New approaches to co-production*. Cham: Palgrave Macmillan.
- Ibsen, Bjarne (2024). *Kommunale forskelle på frivilligt arbejdes udbredelse*. Kort Fortalt. Center for forskning i Idræt, Sundhed og Civilsamfund, Syddansk Universitet.
- Ibsen, Bjarne og Helle Hygum Espersen (2016). *Kommunernes samarbejde med civile aktører*. KORA
- Ibsen, Bjarne og Ulla Habermann (2006). Definition af den frivillige sektor i Danmark, i Thomas P. Boje og Bjarne Ibsen (red.), *Den frivillige sektor i Danmark*. København: Socialforskningsinstituttet.
- Ibsen, Bjarne og Evald Bundgaard Iversen (2022). *Foreningslivets engagement i lokal udvikling i landdistrikter*. Movements 2022:6. Center for forskning i Idræt, Sundhed og Civilsamfund, Syddansk Universitet.
- Ibsen, Bjarne og Klaus Levinsen (2019a). *Foreninger og frivillige i samspil med kommunale institutioner og forvaltninger 2018*. Movements 2019: 6. Center for forskning i Idræt, Sundhed og Civilsamfund, Syddansk Universitet.
- Ibsen, Bjarne og Klaus Levinsen (2019b). *Collaboration between sports clubs and public institutions*. *European Journal for Sport and Society* 16 (2): 187-204.
- Ibsen, Bjarne, Malene Thøgersen og Klaus Levinsen (2013). *Kontinuitet og forandring i foreningslivet*. Movements 2013: 11. Syddansk Universitet.
- Iversen, Evald Bundgaard, Michael Fehsenfeld og Bjarne Ibsen (2023a). The role of civil society in securing self-assessed quality of life in rural areas, pp. 242-257 i Pia Heike Johansen, Anne Tietjen, Evald Bundgaard Iversen, Henrik Lauridsen Lolle og Jens Kaae Fisker (red.), *Rural quality of life*. Manchester: Manchester University Press.
- Iversen, Evald Bundgaard, Michael Fehsenfeld og Bjarne Ibsen (2023b). Where do we meet? Exploring how facilities and meeting places in rural areas contribute to quality of life. *Journal of Rural Studies* 97: 235-242.
- Iversen, Evald Bundgaard, Eva Berthelsen Schmidt og Bjarne Ibsen (2023). *Civilsamfundets betydning for lokal udvikling i landdistrikter*. Movements 2023:6. Center for forskning i Idræt, Sundhed og Civilsamfund, Syddansk Universitet.

- Levinsen, Klaus og Bjarne Ibsen (2020). Foreningernes samarbejde med kommunale institutioner, pp. 45-65 i Bjarne Ibsen (red.), *Den frivillige kommune. Samspillet mellem den frivillige og den offentlige sektor*. Odense: Syddansk Universitetsforlag.
- March, James G. og Johan P. Olsen (1989). *Rediscovering institutions: The organizational basis of politics*. New York: Free Press.
- Meyer, John W. og Brian Rowan (1977). Institutionalized organizations: Formal structure as myth and ceremony. *American Journal of Sociology* 83 (2): 340-363.
- Natorp, Hans og Charlotte Bach Thomassen (2022). DIF og DGI: Vi overser idrættens potentiale på sundhedsområdet. *Altinget Sundhed*, 5. december.
- Putnam, Robert (2000). *Bowling alone: The collapse and revival of American community*. New York: Simon & Schuster.
- Putnam, Robert (2006). E pluribus unum: Diversity and community in the twenty-first century. *Scandinavian Political Studies* 30 (2): 137-174.
- Realdania (2023). *Livskvalitet på landet. Mennesker, steder og fællesskaber*. Realdania.
- Schmidt, Eva Berthelsen, Bjarne Ibsen og Evald Bundgaard Iversen (2023). *Borgernes holdning og bidrag til lokal udvikling i landdistrikter*. Movements 2023: 4. Center for forskning i Idræt, Sundhed og Civilsamfund, Syddansk Universitet.
- Scott, W. Richard (1995). *Institutions and organizations*. Los Angeles: Sage Publications.
- Scott, W. Richard (2013). *Institutions and organizations: Ideas, interests, and identities*. Los Angeles: Sage Publications.
- Sørensen, Jens Fyhn Lykke (2016). Rural-urban differences in bonding and bridging social capital. *Regional Studies* 50 (3): 391-410.
- Sørensen, Jens Fyhn Lykke og Klaus Levinsen (2010). Foreningsengagement i små og store bysamfund. *Politica* 42 (2): 218-235.
- Thelen, Kathleen (1999). Historical institutionalism in comparative politics. *Annual Review of Political Science* 2: 369-404.
- Thuesen, Annette Aagaard, Sanne Pedersen, Louise Bjørklid Levinsen, Marie Thyssen Feddersen og Klaus Levinsen (2022). *Lokale med på råd og borgere i forening: kortlægning af lokalsamfundsforeningers udbredelse, karakteristika, aktiviteter og samarbejde*. CLF Report series nr. 80/20. Syddansk Universitet.
- Thøgersen, Malene (2012). *Institutionelle omgivelser og foreningslivet. Kommunalreformens betydning for samspillet mellem kommuner og frivillige foreninger*. Ph.d.-afhandling. Syddansk Universitet
- Toft, Jonna og Søren Prehn Jensen (2017). *Idrætsfaciliteter i Danmark 2017. Nøgletal fra facilitetsdatabasen.dk*. Aarhus: Idrættens Analyseinstitut.
- Udvalget for levedygtige landsbyer (2018). *Udvalget for levedygtige landsbyer. Afrapportering til regeringen*.

Kasper Friis Bavnbæk og Annette Aagaard Thuesen Vertikalt samspil mellem lokalråd, borgerforeninger og kommunen – foreningernes perspektiv

Med afsæt i et deliberativt demokratiperspektiv undersøger artiklen forskellene på lokalråd og borgerforeninger med hensyn til, hvad de interesserer sig for og deres samspil med kommunen. Data fra en spørgeskemaundersøgelse viser, at foreningerne beskæftiger sig med mange af de emner, kommunerne er ansvarlige for, og at afstanden til kommunens rådhus har betydning for, hvad de engagerer sig i. Data viser også, at lokalråd indtager en position tættere på kommunen end borgerforeninger. Generelt er der tilfredshed med samspillet med kommunen, men hvad der er afgørende for dette, er forskelligt for de to foreningstyper. Faste møder, hvor foreningerne har adgang til direkte samtale med politikere og forvaltning, og muligheden for at råde over kommunale penge er noget af det, der har størst betydning for oplevelsen af positivt samspil.

Nøgleord: lokalsamfund, lokalråd, borgerforeninger, kommuner, samspil, civilsamfund

Lokalråd, borgerforeninger og lignende organiseringer inddrages ofte som centrale aktører i kommunernes politikker for nærdemokrati (Hansen, 2010; Agger, Löfgren og Torfing, 2010) som en slags mellemliggende organiseringer (Douglas, 2016), der kan mindske afstanden mellem borgerne og deres kommunalpolitisk valgte repræsentanter. Selvom der forud for strukturreformen i 2007 blev nedsat en tænketank, der skulle komme med bud på de nye og større kommuners brugerdemokrati (i relation til fx skoler), borgerdemokrati (i relation til lokalområder) og ad hoc-demokrati (i relation til projekter) (Tænketanken om Nærdemokrati, 2005), har reformen reduceret borgernes tilfredshed med den kommunale service, det lokale demokrati og politisk responsivitet (Houlberg, 2015). Med denne artikel tager vi temperaturen på samspillet mellem det lokalsamfunds- og borgerbaserede nærdemokrati, der udmøntes gennem relationer mellem på den ene side lokalråd, borgerforeninger og lignende foreninger og på den anden side kommunerne. Foreningerne, som vi samlet kalder ”lokalsamfundsforeninger”, er gennem forskellige grader af samspil med til at bekræfte kommunernes nærdemokratipolitikker og sætte lokalsamfundenes problemstillinger på den kommunalpolitiske agenda. Lokalsamfundsforeningerne fungerer

som supplement til den formelle kommunale styring i højere grad end andre foreninger såsom gymnastik- og idrætsforeninger, lokalhistoriske arkiver, spejderforeninger og brugsforeninger. Lokalråd og borgerforeninger findes i stort set alle kommuner i Danmark, men er langt mindre udbredte i Region Hovedstaden, hvor flere kommuner har fastholdt deres territoriale afgrænsninger trods store kommunalreformer.

Artiklen undersøger indledningsvis spørgsmålet: *Hvilke emner arbejder lokalråd og borgerforeninger indenfor, og hvad betyder afstand til kommunens primære rådhus og foreningstype for dette?* Analysen belyser foreningstypernes forskellighed fra andre lokalt forankrede foreningstyper samt lokalrådenes og borgerforeningernes indbyrdes forskellighed. Herefter analyseres spørgsmålet: *Hvad kendetegner samspillet mellem lokalråd/borgerforeninger og kommuner, og hvilke forhold har betydning for foreningernes tilfredshed med samspillet?* Teoretisk hentes inspiration i Fung og Wrights (2001) resultatorienterede demokratitilgang, som anser borgernære organiseringer som vigtige, da de kan supplere det formelle kommunale repræsentative demokrati (Torfing, 2007). Fung og Wright (2001) fremhæver, at demokratiske strukturer og institutioner skal være designet til at adressere praktiske problemer, at berørte borgere skal inddrages i beslutningsprocessen, og at deliberativ problemløsning bør være det centrale element i lokaldemokratiet.

Metodisk anvendes spørgeskemadata indsamlet i 2020 blandt lokalråd, borgerforeninger og lignende lokalsamfundsforeninger. Det er første gang, at denne type foreninger er blevet så grundigt belyst gennem en landsdækkende undersøgelse, der udelukkende fokuserer på dem. Foreningstypen er imidlertid vigtig at studere, idet et velfungerende lokalråds- eller borgerforeningsniveau kan have betydning for varetagelsen af lokalområdets interesser og udviklingen af forhold med betydning for lokalbefolkningens hverdagsliv.

På baggrund af en række deskriptive karakteristika giver det i artiklen mening at dele lokalsamfundsforeningerne op i borgerforeninger og lignende foreninger og lokalråd og lignende foreninger. For borgerforeningsgruppen gælder oftest, at medlemmerne betaler kontingent, at det er frivilligt at være medlem, og at foreningerne tjener penge gennem afholdelse af velgørenheds-events, lokale events og fester. Hvad angår lokalråd og lignende foreninger, gælder det oftest, at alle borgere i et område per automatik er medlemmer uden kontingent, og at økonomien er baseret på kommunal støtte. Derudover er lokalråd oftere oprettet på foranledning af kommunen fremfor udelukkende på borgerinitiativ (Thuesen et al., 2022). Ens er dog, at begge foreningstyper har til opgave at varetage et samlet lokalområdets generelle udvikling modsat de ovenfor nævnte mere enkeltsags- eller interessespecifikke foreningsorganiseringer. På grund af

de ovennævnte organisatoriske og demokratiske forskelle mellem lokalsamfundsforeningerne, er det relevant at belyse forskellene i samspillet med kommunerne, da de ofte agerer som samlende stemme for lokalområderne.

Betydningen af afdækningen af samspillet mellem kommuner og lokalråd og borgerforeninger understreges gennem et krav i planloven i 2019 til kommunerne om at lave strategisk planlægning for landsbyer (Erhvervsministeriet, 2020). Lovkravet lægger op til, at kommunerne i deres planlægnings- og land-distriktsudviklingsarbejde tager stilling til, hvordan de arbejder med planlægning for og udvikling af levedygtige lokalsamfund, og hvordan de differentierer virkemidler og indsatser overfor lokalsamfundene. Lovteksten lægger herudover op til, at kommunens indsatser for strategisk landsbyplanlægning udvikles i tæt dialog med lokalsamfundene. Denne artikel belyser, hvordan foreningerne oplevede de strukturer, kommunerne havde lagt for samspillet med lokalsamfundsforeningerne omkring tidspunktet for lovkravets ikrafttrædelse.

Ændret rolle for lokalsamfundet over tid

I Danmark har formel politisk og administrativ kompetence gennem århundereder været placeret på sogneniveauet med ”sognene som platform for lokal forvaltning” (Dam, 2013: 388). Dette kan være en historisk årsag bag, at mange lokalsamfund stadig organiserer sig i lokalsamfundsforeninger, der indgår i struktureret samspil med kommunerne om lokalområdeudvikling og -demokrati. Den formelle lokale styringskompetence er imidlertid blevet centraliseret over tid med de store reduktioner i antallet af kommuner ved og op til kommunalreformen i 1970 (fra 1389 kommuner i 1960 til 277) og strukturreformen i 2007 (fra 271 kommuner til 98), dvs. en indskrænkning på 93 pct. på under 50 år med betydelige størrelsesændringer til følge (Dam, 2013: 396). Ved den seneste strukturreform blev det da også skrevet i aftaleteksten, at kommunerne skulle tage stilling til, hvordan de ville sikre nærdemokratiet:

Med flere opgaver placeret lokalt skal demokratiet styrkes, idet flere politiske beslutninger træffes lokalt. Der skal arbejdes for at brede demokratiet ud, så borgerne inddrages aktivt i beslutningerne. Fremtidens kommuner skal finde nye former for inddragelse af borgere og brugere i de lokale beslutninger (Indenrigs- og Sundhedsministeriet, 2006: 38).

Citatet understøtter aspekter af kommunalt repræsentativt demokrati og opmuntrer samtidig kommunerne til at inddrage borgerne i deltagerdemokrati. Dette førte til, at kommuner satte processer i gang til dannelsen af lokalråd. Nogle steder eksisterede de allerede eller blev startet af lokale borgere for at

sikre deres indflydelse i de nye store kommuner (Agger, Löfgren og Torfing, 2010; Hansen, 2010). Artiklens datasæt viser en stigning i oprettelsen af lokal-samfundsforeninger, særligt efter årene omkring 1970 og 2007, hvilket indikerer et øget behov efter kommunesammenlægninger (se supplerende figur S.1).

Litteraturen om organisering af lokaldemokratiet i de nye kommuner omkring 2007 har hovedsageligt en repræsentativ kommunal synsvinkel med kommunalbestyrelsen som den centrale aktør i det lokale demokrati (Tænk tanken om Nærdemokrati, 2005; Regeringen, 2005; Hansen, 2010). Det blev i samme periode eksplicit udtalt, at man ikke ønskede ”en knopskydning af den offentlige sektor” eller ”en offentlig sektor med fire niveauer” (Tænk tanken om Nærdemokrati, 2005: 42). Agger, Löfgren og Torfing (2010: 110) fremhæver imidlertid, at lokalråd, borgerforeninger og lignende organiseringer nogle gange kan noget, ”som kommunen ikke kan”. Med deres lokale kendskab og lokale kontakter kan de være en betydelig aktør i forhold til at løse aktuelle samfundsudfordringer, fx mobilisering omkring emner som ensomhed, sundhed, miljø og klima.

Teori om hvordan demokratiet kan udbygges

Vi henter inspiration fra Fung og Wright, når vi undersøger, hvilke emner foreningerne engagerer sig i, foreningernes perspektiv på samspillet med kommunen, samt hvad der skaber tilfredshed med samspillet med kommunerne. Fung og Wright (2001) har udviklet demokratitilgangen *empowered deliberative democracy* (EDD) på baggrund af reformeksperimenter fra USA, Brasilien og Indien. Demokratitilgangen fremhæver strukturer og dialogformer etableret af lokale myndigheder, der kan supplere det traditionelle repræsentative demokrati, involvere de berørte i håndteringen af specifikke håndgribelige emneområder og derigennem føre til bedre decentraliserede løsninger (Fung og Wright, 2001). EDD vil ifølge Fung og Wright (2001: 17) gennem tre designelementer udbygge demokratiet og sikre en højere grad af deltagelse, accept, innovation og effektivitet i problemløsningen, end en formel myndighed kan. Elementerne er:

1. Decentralisering af beslutningsmyndighed til lokale enheder
2. Oprettelse af formelle forbindelser af ansvar/ressourcefordeling/kommunikation mellem de lokale enheder og myndighederne
3. Opbygning af nye organiseringer på myndighedsniveauet til at støtte og styre de lokale enheders problemløsning og indsatser.

EDD kan, oversat til en dansk kommunal/lokal kontekst, føre til en model for flerniveau borgerinddragelse (Thuesen, 2017), hvor kommunen kan engagere via lokalråd og borgerforeninger, som sætter arbejdsgrupper i gang, hvis med-

lemmer kan inddrage den øvrige befolkning via netværk i hverdagslivet. Ønsket med denne artikel er at gå ind i modellen for flerniveauborgerinddragelse fra lokalråds- og borgerforeningsniveauet. Flerniveauborgerinddragelse i Danmark inspireret af EDD's internationalt opbyggede demokratimodel vil potentielt kunne uddybe kommunernes samspil med frivillige under begreber som samskabelse (Bason, 2010) og samproduktion (Brudney og England, 1983). Bakker et al. (2012) skriver da også fra en hollandsk sammenhæng om, at lokale myndigheder ved hjælp af netværksstrukturering og procesledelse skaber resultater gennem borgerinitiativer. Dette minder om danske forskeres arbejde med metastyring (Sørensen, 2006) og hollandske forskeres arbejde med netværksledelse (Klijn og Edelenbos, 2007), som alt sammen vedrører styring i form af strukturering, institutionelt design og facilitering fra offentlige myndigheders side. Sådanne tilgange flugter med Fung og Wrights styringsmæssige tanker, men indbefatter dog ikke deres fokus på meget specifikke konkrete problemer.

Fung og Wrights teori om EDD fører til en række anvisninger for, hvad det er vigtigt at fokusere på i analysen. Det første vedrører en afdækning af typen af emner, foreningerne engagerer sig i, og en undersøgelse af om de har den praktiske og håndgribelige karakter, som er et af de generelle principper hos Fung og Wright, og dermed hvilke emner der er basis for samspil om. Da vi derudover har en forventning om, at centraliseringen har nødvendiggjort oprettelsen af disse foreninger for at sætte fokus på særlige periferiproblematikker, undersøger vi, hvorvidt foreningstype og afstand til kommunens politiske center har betydning for, hvilke emner foreningerne engagerer sig i. Det andet omhandler det vertikale samspil mellem lokalsamfund og kommunen, og her er forventningen opstillet på basis af Fung og Wrights teoretiske perspektiv, at lokalsamfundsforeninger, der oplever, at der er etableret strukturer for samspil og dialog, der indeholder aspekter af EDD, er mere tilfredse med samspillet med kommunen end foreninger, hvor det ikke er tilfældet. Også her inddrager vi foreningstype og afstand i analysen.

Landsdækkende spørgeskemaundersøgelse

Artiklens data blev indsamlet via en landsdækkende spørgeskemaundersøgelse i sommeren 2020 udsendt via SurveyXact til 1.468 foreninger (Thuesen et al., 2022). Foreningernes e-mailadresser var forinden fundet gennem kontakt til kommuner, en oversigt over 84 kommuners lokalråd/bylaug på Økonomi- og Indenrigsministeriets hjemmeside fra 2017, søgning på Google, Facebook og Krak og direkte kontakt til foreningerne. I alt 845 eller 58 pct. af de danske borgerforeninger, lokalråd, beboerforeninger, bylaug mv. besvarede det fulde spørgeskema. De 83 delvist udfyldte besvarelser blev udeladt af analysen.

Foreningerne i undersøgelsen kan alle betegnes som ”lokalsamfundsforeninger” defineret som:

oftest almene foreninger valgt eller på anden måde anerkendt af borgerne i et geografisk afgrænset lokalområde. Foreningerne tager sig af opgaver, som vedrører lokalområdets samlede udvikling, og varetager i større eller mindre grad dialogen med kommunen om lokalområdets generelle udvikling (Thuesen et al., 2022: 10).

Vi har grupperet lokalsamfundsforeningerne i tre overordnede grupper: lokalråd og lignende (n: 304) (lokalråd, bydelsråd, fællesråd, landsbyråd og udviklingsråd), borgerforeninger og lignende (n: 430) (borgerforening, landsbyforening, sogneforening, bylaug, beboerforening, borger- og grundejerforening, håndværkerforening og kulturråd) og andre (n: 111) (foreninger, som brugte andre betegnelser end angivet i de prædefinerede svarkategorier) (Thuesen et al., 2022: 24). De klart største grupper i hele datasættet betegner sig dog som egentlige borgerforeninger (28 pct.) og lokalråd (27 pct.) (Thuesen et al., 2022: 30). I denne artikel vil de to første overordnede grupper lokalråd og lignende samt borgerforeninger og lignende blive behandlet separat i samtlige analyser for at afgøre, om der er en foreningstypedeterminant i forhold til samspillet med kommunen eller ej, eftersom varetagelse af lokalområdets interesser er formålet for begge typer foreninger.

81 pct. af besvarelsene er foretaget af foreningens formand, mens 19 pct. fordeler sig på besvarelser fra næstformand eller kasserer og en mindre andel fra menige bestyrelsesmedlemmer. Spørgeskemaet var udsendt i perioden mellem 15. juni og 9. august 2020. Tre rykkere øgede svarprocenten betragteligt.

Spørgeskemaet indeholdt 43 spørgsmål om foreningens type, stiftelsestidspunkt, aktivitetsniveau, tematisk fokus, økonomiske forhold, samarbejde med andre, herunder med kommunen, hvorvidt lokalsamfundene havde oplevet servicelukninger og serviceoprettelser siden 2007 og effekten af lukningerne. Til sidst fulgte baggrundsspørgsmål om bestyrelsen, respondenter og lokalområdet samt afstand til primære rådhus. I **supplerende materiale tabel S.2** angives variabler fra spørgeskemaet, som bruges i denne artikel, inddelt efter opbygningen af analyseafsnittet.

Analysedelen er delt i to. Først analyseres emnerne, som lokalrådstypen og borgerforeningstypen tager op i deres forening med deskriptiv statistik for at undersøge forskellighederne i aktivitetsniveau, når det kommer til emner, der er i lokalområdets interesse. Dette suppleres af en korrelationsanalyse af sammenhæng mellem afstand til primære rådhus og emneinteresse. Anden del af

analysen fokuserer på dimensioner af Fung og Wrights (2001) EDD-elementer. Her bruges en kombination af statistiske test (t-test, anova-test med efterfølgende posthoc test og korrelationsanalyse) betinget af de uafhængige variabelers beskaffenhed, hvor de testes mod en afhængig variabel, som er foreningens tilfredshed med samspillet med kommunen. Den teoretisk udledte hypotese er som nævnt, at foreningernes tilfredshed styrkes af tiltag, som flugter med dimensionerne i Fung og Wrights demokratiteori, dvs.:

1. decentraliserer beslutningsmyndighed til lokale enheder (testet ved uafhængige variabler, fx om foreningerne oplever at blive taget med på råd, om de oplever, at de får indflydelse på kommunale beslutninger, om de oplever samspillet som ligeværdigt, og at frivilligheden anerkendes).
2. opretter formelle forbindelser af ansvar/ressourcer/kommunikation (testet ved uafhængige variabler for forskellige måder, der gives økonomisk støtte på, samt forskellige kommunikationskanaler, kommunen benytter til generel kontakt).
3. opbygger nye organiseringer for at styre og støtte lokale enheder (testet ved uafhængige variabler for, om der er etableret en tværgående organisering kommunens lokalsamfundsforeninger imellem og frekvensen af direkte kontakt og faste møder mellem kommune og lokale foreninger).

Begrænsningerne ved denne række af tests af en uddybning af demokratiet er, at samspillet i datasættet kun bliver vurderet af lokalsamfundsforeningerne. En dybere forståelse af de formelle strukturer for samspillet, som der opereres med fra kommunernes side, vil derfor kræve yderligere data.

Emner lokalsamfundsforeningerne engagerer sig i

Respondenterne blev bedt om at svare på, i hvilken grad de arbejder med 14 foruddefinerede emner, som spænder bredt fra kulturelle tiltag til internetdækning, generelle emner som demokrati og økonomi, diverse serviceforpligtelser og opgaver, som kommunernes forvaltninger og politiske udvalg har ansvaret for, samt om man tager forhold for specifikke målgrupper som børn/unge/ældre op i foreningen.

Foreningstypedeterminant?

Opdelt i foreningstyper ses der forskelle i, hvilke emner de hver beskæftiger sig med og i hvilken grad (se **supplerende materiale figur S.3**). I top fem for, om man ”i høj grad” eller ”i meget høj grad” samlet set tager emnet op blandt lokalrådstypen, finder vi: forskønnelse, bygningssanering og byfornyelse (73 pct.), trafik og transport (70 pct.), natur og friluftsliv (65 pct.), demokrati og

medbestemmelse (56 pct.) og markedsføring og bosætning (54 pct.). For borgerforeningstypen finder vi følgende svar: forskønnelse, bygningssanering og byfornyelse (58 pct.), kulturelle tiltag (54 pct.), natur og friluftsliv (48 pct.), forhold for børn og unge (43 pct.) og trafik og transport (43 pct.). Lokalrådstypen tager generelt alle emnerne op i højere grad end borgerforeningstypen. For begge er emnerne med højest andel ”slet ikke”: integration af udlændinge og internet- og mobildækning.

Afstandsdeterminant?

Ved sammenligning af foreninger, der har kort og lang afstand til kommunens primære rådhus i forhold til graden, hvormed emner tages op i foreningerne (se tabel 1), findes en håndfuld emner med signifikant forskel. På tværs af foreningstyperne ses ensartede tendenser, om end effekten er større for lokalråd end for borgerforeninger. Der er en positiv korrelation mellem emneinteresse og afstand for internet- og mobildækning: jo længere afstand des større interesse. Natur og friluftsliv har ligeledes en positiv men dog meget svag korrelation. De resterende emner med positiv korrelation er: sundhed, velvære og bevægelse, forhold for børn og unge, forhold for ældre borgere, økonomi, erhvervs- og turismeudvikling samt markedsføring og bosætning.

Karakteren af de konkrete opgaver

Udover angivelserne af graden af engagement i de 14 prædefinerede emner er der fritekstsvar i spørgeskemaet med specifikke emner, der tages op i foreningerne, samt hvilke services man har oprettet i lokalsamfundene for at kompensere for nedlæggelser. Disse data giver et nærmere indblik i foreningsopgavernes konkrete og praktiske og til tider udfordrende karakter, som kan sammenlignes med de emner, Fung og Wright (2001) bygger deres model på. Emner, der nævnes, er fx bogcafé, brætspilsevents, stier, legepladser, delekasser, genbrugsbutikker, ungdomsklubber, børneklubber, transporttjenester, udvidet dagpleje, døgnpleje, senioraktivitet, turistkontor, natur- og kulturcentre, støtte til købmand, udviklingsfora for flere landsbyer, boligopkøb for at undgå forfald, friskoler, vedligeholdelsesgruppe for grønne områder og meget andet. Lokalsamfundsforeningerne laver i høj grad aktiviteter, der supplerer det, som den formelle kommunale repræsentative myndighed kan eller vil bidrage med i lokalområderne, hvilket understreger, at der er noget at have samspil omkring. Andre, fx sportsforeninger, kan selvfølgelig også være engageret i indsatser, der fremmer lokalområdet, men de er ikke de mest fremtrædende i sådanne generelle emner, når de angiver deres primære aktiviteter (Iversen, Ibsen og Schmidt, 2023).

Table 1: Emneinteressens korrelation med lokalsamfundsforenings afstand til rådhus (Pearson korrelation)

I hvilken grad tages følgende emner op i din forening?	Afstand til primære rådhus	
	Lokalrådstypen	Borgerforeningstypen
Miljø, affald, klima	-0,010	0,018
Natur og fritidsliv	0,135*	0,003
Sundhed, velvære og bevægelse	0,157**	0,116*
Kulturelle tiltag	0,087	0,072
Forhold for børn og unge	0,154**	-0,017
Forhold for ældre borgere	0,160**	0,107*
Integration af udlændinge	0,101	0,054
Trafik og transport	-0,096	-0,072
Økonomi	0,210**	0,151**
Internet- og mobildækning	0,220**	0,146**
Erhvervs- og turismeudvikling	0,349**	0,107*
Markedsføring og bosætning	0,315**	0,104*
Demokrati og medbestemmelse	0,050	0,049
Forskønnelse, bygningssanering og byfornyelse	0,111	-0,026

Note: Svar: 1 = slet ikke, 2 = i mindre grad, 3 = i nogen grad, 4 = i høj grad, 5 = i meget høj grad. Afstand til rådhus er selvrapporeret på skala med interval af 5 km.

* signifikant korrelation ($p < 0,05$), ** signifikant korrelation ($p < 0,01$).

Lokalsamfundsforeningernes samspil med kommunerne

Foreningernes vurderinger af tilfredsheden med samspillet med kommunen

Som et samlet udtryk for foreningernes vurdering af samspillet med kommunen blev foreningsrepræsentanterne spurgt, om de samlet set er tilfredse med samspillet med kommunen. Her finder vi, at 73 pct. af foreningerne af lokalrådstypen er "meget tilfredse" eller "tilfredse" med samspillet, mens 21 pct. er "utilfredse" eller "meget utilfredse" med samspillet. For borgerforeningstypen er det hhv. 70 pct. og 20 pct. Forskellen i den samlede tilfredshed med samspil-

let er dermed ikke stor mellem de to foreningstyper, og der findes heller ingen signifikant korrelation mellem afstand til primære rådhus og foreningernes tilfredshed med samspillet med kommunen.

Når vi ser nærmere på mere specifikke oplevelser i foreningernes kontakt med kommunen, er billedet imidlertid mere nuanceret (for det fulde overblik se *supplerende materiale figur S.4*). 24 pct. af lokalrådsforeningerne mener, at kommunen ”i meget høj grad” eller ”i høj grad” indgår i et ligeværdigt samspil med dem, mens det kun er 14 pct. for borgerforeningstypen. Kun 10 pct. af lokalrådstypen svarer, at de oplever, at de ”slet ikke” tages med på råd ved afgørelser af betydning for lokalområdet sammenlignet med 21 pct. af borgerforeningstypen. 45 pct. af lokalrådstypen oplever ”i meget høj grad” eller ”i høj grad”, at der er personer ansat i kommunen til at understøtte deres arbejde sammenlignet med 28 pct. af borgerforeningstypen. Samlet set vurderes de forskellige oplevelser i foreningernes kontakt med kommunen altså lidt bedre af lokalrådene end af borgerforeningerne. Det er interessant, at spørgsmålet om afstand til primære rådhus kun er signifikant korrelerende ($p < 0,05$) med disse spørgsmål for lokalrådsforeningstypen (se *supplerende materiale tabel S.5*). Konkret er der en positiv korrelation, om end en meget lav effekt, med følgende fire udsagn: Der er ansat personer i kommunen til at understøtte vores arbejde (Pearsons 0,169). Kommunen bidrager med penge til udviklingen af vores lokalområde (Pearsons 0,117). Kommunen indgår i et ligeværdigt samspil med de lokalrådslignende foreninger (Pearsons 0,142). Kommunen anerkender værdien af vores frivillige arbejde (Pearsons 0,159). Jo længere væk et lokalråd befinder sig, jo højere vurderer det disse udsagn.

Hvad er udslagsgivende for tilfredshed med samspillet?

På foranledning af retningslinjerne for strukturer, kommunikation og ressourcetildeling, som ifølge Fung og Wright (2021) er vigtige for, om demokratiet er blevet bredt ud, gennemførte vi en række test for at se, hvad der er udslagsgivende for, at man samlet set er tilfreds med samspillet med kommunen. Det første, Fung og Wright fremhæver, er som nævnt decentralisering af beslutningsmyndighed til lokale enheder. I en dansk lokalsamfundsforeningskontekst gældende for hele landet er der dog ikke lagt myndighedskompetence ud gennem egentlige reformer, men blot etableret politikker for nærdemokrati og inddragelse af civilsamfundet. Vi oversætter Fung og Wrights decentralisering, og hvorvidt foreningerne er med i beslutningstagen til deres oplevelse af at blive taget med på råd, oplevelsen af at indgå ligeværdigt i samspillet med kommunen, oplevelsen af, at det frivillige arbejde anerkendes af kommunen, samt hvorvidt det er let at få indflydelse på de kommunale beslutninger (tabel 2).

Table 2: Korrelation mellem tilfredshed med foreningens samspil med kommunen og oplevelsen i foreningens kontakt med kommunen (Pearsons korrelation)

	Tilfredshed med samspil med kommunen	
	Lokalrådstypen	Borgerforeningstypen
Hvad oplever du i din forenings kontakt med kommunen? ^{a)}		
Vi tages med på råd ved afgørelser af betydning for lokalområdet	0,516**	0,394**
Kommunen indgår i et ligeværdigt samspil med de lokalrådslignende foreninger	0,489**	0,504**
Kommunen anerkender værdien af vores frivillige arbejde	0,543**	0,513**
Oplever du følgende som let eller svært? ^{b)}		
At få indflydelse på de kommunale beslutninger	0,507**	0,404**

Note: Spørgsmål "I hvilken grad er du samlet set tilfreds med din forenings samspil med kommunen?" (Svar: 1 = meget utilfreds, 2 = utilfreds, 3 = tilfreds, 4 = meget tilfreds).

a. Svar: 1 = slet ikke, 2 = i mindre grad, 3 = i nogen grad, 4 = i høj grad, 5 = i meget høj grad.

b. Svar: 1 = meget svært, 2 = svært, 3 = hverken/eller, 4 = let, 5 = meget let.

** signifikant korrelation ($p < 0,01$).

Der er en positiv korrelation på den afhængige variabel om tilfredshed med samspillet med alle fire uafhængige variable. Forskellen mellem foreningstyperne er størst ved oplevelsen af at blive taget med på råd og oplevelsen af at få indflydelse på kommunale beslutninger, hvor der for lokalrådstypen ses en stærkere effekt, som yderligere indikerer en højere grad af demokratisk institutionalisering af lokalrådstypen.

Fung og Wright fremhæver derudover oprettelsen af formelle forbindelser af ansvar/ressourcefordeling/kommunikation mellem de lokale enheder og myndighederne. Det at have forskellige former for økonomiske midler til rådighed fra kommunen korrelerer positivt med oplevelsen af generel tilfredshed med samspillet med kommunen, og det samme gælder de forskellige former for kommunikation, kommunen anvender. Tilfredshed med samspillet med kommunen viser en forventet signifikant positiv korrelation både for lokalråd (Pearson 0,423) og borgerforeninger (Pearson 0,410), når kommunen bidrager med penge til udvikling af lokalområdet (se supplerende materiale tabel S.6). Måden, midler formidles til foreningerne på, viser dog, at der kun er signifikant forskel på tilfredshed med samspillet i de tilfælde, hvor penge fra et kommunalt

tiltag om borgerbudgettering er til rådighed, samt at penge er søgt i en kommunal pulje, fremfor der hvor der ikke er sådanne initiativer (tabel 3). Ingen pulje mindsker tilfredsheden, mens borgerbudgettering som udlægning af både ansvar og ressourcer til lokalsamfundet (Gherghina, Tap og Soare, 2023) styrker den.

Tabel 3: Gennemsnitlig tilfredshed med foreningens samspil med kommunen fordelt på hvilke økonomiske midler foreningen har haft til rådighed de sidste 5 år

	Type	Svar	n	Gns.	SD	t
Mindre faste beløb fra kommunen til mødeaktiviteter	Lokalråd	Nej	104	2,89	0,77	-1,152
		Ja	186	3,00	0,74	
	Borgerforening	Nej	299	2,91	0,78	-0,889
		Ja	80	3,00	0,76	
Faste beløb fra kommunen til at sætte aktiviteter i gang	Lokalråd	Nej	149	2,95	0,74	-0,137
		Ja	143	2,97	0,76	
	Borgerforening	Nej	288	2,91	0,76	-0,888
		Ja	90	2,99	0,81	
Penge fra et kommunalt tiltag om borgerbudgettering	Lokalråd	Nej	212	2,89	0,74	-2,713**
		Ja	61	3,18	0,70	
	Borgerforening	Nej	318	2,89	0,77	-1,998*
		Ja	47	3,13	0,68	
Penge, som vi har søgt i en kommunal pulje	Lokalråd	Nej	90	2,78	0,76	-2,733**
		Ja	200	3,04	0,73	
	Borgerforening	Nej	146	2,79	0,80	-2,573*
		Ja	233	3,00	0,75	

Note: Spørgsmål ”I hvilken grad er du samlet set tilfreds med din forenings samspil med kommunen?” (Svar: 1 = meget utilfreds, 2 = utilfreds, 3 = tilfreds, 4 = meget tilfreds).

Spørgsmål ”Hvilke økonomiske midler har foreningen haft til rådighed de sidste ca. 5 år?” (svar: ja/nej). * signifikant forskelligt ($p < 0,05$), ** signifikant forskelligt ($p < 0,01$).

Spørgsmål om kontakthypighed viser en tendens mod, at jo oftere der er kontakt med kommunen, jo mere tilfreds er foreningen med samspillet (tabel 4). Generelt er korrelationen mellem kontakthypighed og tilfredshed større for lokalrådstypen uanset med hvem fra kommunen. En interessant sammenligning er dog, at der for lokalrådstypen kun ses en signifikant forskel på kontakthyp-

pighed med ansatte fra kommunen, mens der for borgerforeningstypen ses en signifikant korrelation med kontakthypighed for både politikere og ansatte i kommunen.

Tabel 4: Forskel i gennemsnitlig tilfredshed med foreningens samspil med kommunen ud fra frekvens af direkte kontakt med kommunen

Hvor ofte var jeres forening i 2019 – ud over de evt. faste møder – i kontakt med [...] via telefon, mail eller uformelle møder?	Tilfredshed med samspillet med kommunen			
	Lokalrådstypen		Borgerforeningstypen	
	Gns.	Antal	Gns.	Antal
Kommunalpolitikere				
Mindre end én gang årligt	2,875	24	2,741*	85
Én gang årligt	2,846	39	2,910	67
Flere gange om året, men ikke månedligt	2,921	178	3,021*	189
Én eller flere gange om måneden	3,178	45	2,933	30
Ansatte i den kommunale forvaltning				
Mindre end én gang årligt	2,889	9	2,638*	47
Én gang årligt	3,071	14	2,919	37
Flere gange om året, men ikke månedligt	2,863*	182	2,992*	234
Én eller flere gange om måneden	3,165*	79	3,000	50

Note: * = signifikant forskel ($p < 0,05$) mellem grupperne (anova, posthoc).

Spørgsmål ”I hvilken grad er du samlet set tilfreds med din forenings samspil med kommunen?” (Svar: 1 = meget utilfreds, 2 = utilfreds, 3 = tilfreds, 4 = meget tilfreds).

Selvom der ses en signifikant positiv korrelation mellem foreningernes generelle tilfredshed med samspillet med kommunen og graden af specifikke brugte medier til kommunikation fra kommunen til lokalsamfundsforeningerne, er effekten enten lav eller meget lav (tabel 5) og overordnet set større for borgerforeningstypen end for lokalrådstypen. Dette er dog set i sammenhæng med tabel 4 muligvis et udtryk for forskellene mellem foreningstyperne og deres mere generelle kontakt til kommunen. Andelen af foreninger, der har direkte kontakt med kommunen flere gange årligt, både ansatte og politikere, er nemlig højere for lokalrådstypen. I tabel 5 er den positive korrelation for de forskellige medier højest for borgerforeningerne især gennem mails og Facebook. Dette antyder, at det er strukturer, der opretholder en aktiv og direkte kontakt til foreningerne, der styrker tilfredsheden med samspillet med kommunen mest fremfor mere passive økonomiske og kommunikationsmæssige strukturer.

Table 5: Korrelation mellem tilfredshed med samarbejde med kommunen og graden af brug af kommunens kommunikationsmedier. Pearsons koefficient

Kommunerne bruger forskellige medier, når de videregiver oplysninger til lokalområderne. I hvilken grad benytter du dig af følgende fra kommunen? ^{a)}	Tilfredshed med samarbejdet med kommunen	
	Lokalrådstypen	Borgerforeningstypen
Nyhedsbrev målrettet lokalområderne	0,116	0,200**
Gruppe-e-mails sendt til de lokalrådslignende foreninger	0,128*	0,276**
Kommunal hjemmeside målrettet lokalområderne	0,145*	0,195**
Facebookside målrettet lokalområderne	0,186**	0,238**

Note: Spørgsmål "I hvilken grad er du samlet set tilfreds med din forenings samspil med kommunen?" (Svar: 1 = meget utilfreds, 2 = utilfreds, 3 = tilfreds, 4 = meget tilfreds).

a. Svar: 1 = slet ikke, 2 = i mindre grad, 3 = i nogen grad, 4 = i høj grad, 5 = i meget høj grad.

* signifikant korrelation ($p < 0,05$), ** signifikant korrelation ($p < 0,01$).

Fung og Wrights sidste måde at brede demokratiet ud på vedrører opbygningen af nye organiseringer til at støtte og styre de lokale sammenslutningers problemløsning og indsatser. Her har vi undersøgt, om det, at der er etableret en tværgående organisering kommunens lokalsamfundsforeninger imellem, har sammenhæng med oplevelsen af tilfredshed med foreningens samspil med kommunen. Desuden vender vi afslutningsvis spørgsmålet, om der er en sammenhæng mellem afholdelse af faste møder med kommunen og foreningens tilfredshed med samspillet med kommunen.

Det viser sig, at der er en meget lav positiv korrelation (Pearson 0,103) mellem, at borgerforeningstypen indgår i samarbejde med hele kommunens lignende foreninger i en fælles organisering/et råd og den generelle tilfredshed med samspillet med kommunen (se *supplerende materiale tabel S.7*). Denne effekt er ikke signifikant for lokalrådstypen.

Endelig ser vi en stærk signifikant forskel i gennemsnitlig tilfredshed for borgerforeningstypen, hvis der arrangeres faste møder med kommunen (tabel 6). Dette er ikke signifikant for lokalrådstypen, men tabel 4 viste, at andelen af lokalråd, der er i månedlig kontakt med kommunen, er langt højere end for borgerforeningstypen. Ligeledes er andelen, der har faste møder, højere for lokalrådstypen med 79 pct. end for borgerforeningstypen med 38 pct. Hvor der er en signifikant forskel mellem, om der afholdes faste møder fordelt på for-

eningstype, ses der ikke nogen sammenhæng med afstand til primære rådhus, når der fordeles på foreningstype (tabel 7).

Tabel 6: Gennemsnitlig tilfredshed med foreningens samspil med kommunen i forhold til om der deltages i faste møder med kommunen

Deltager din forening i faste møder med kommunen? (Dvs. møder, som kommer igen hvert år)	svr	n	Gns.	SD	t	Sig. (2-sidet)
Lokalrådstypen	Nej	62	2,82	0,71	-1,625	0,105
	Ja	232	2,99	0,75		
Borgerforeningstypen	Nej	232	2,81	0,75	-3,403	< 0,001
		157	3,08	0,78		

Note: Spørgsmål "I hvilken grad er du samlet set tilfreds med din forenings samspil med kommunen?" (Svar: 1 = meget utilfreds, 2 = utilfreds, 3 = tilfreds, 4 = meget tilfreds).

Tabel 7: Deltager din forening i faste møder med kommunen?

	Pct. (Ja)	n	Pct. (Ja)	n
Afstand til primære rådhus	Lokalrådstypen		Borgerforeningstypen	
0-5 km	92,3	39	47,1	34
6-10 km	73,4	79	38,1	97
11-15 km	79,7	74	37,8	98
16 km eller mere	77,7	112	36,8	201
Kommunestørrelse (km ²)	Lokalrådstypen*		Borgerforeningstypen	
Op til 250	70,3	37	45,2	42
251-500	74,6	59	36,8	68
501-750	69,8	96	39,0	118
751-1000	96,6	59	48,6	72
1001 eller større	90,7	43	40,0	85

* Statistiske forskelle i gruppen: $p < 0,05$.

Diskussion og konklusion

Ordet lokalt bruges ofte i flæng og forskelligt alt efter perspektiv. Kommunen er for nogle udtryk for det lokale niveau, men fra foreningslivets perspektiv opfattes kommunen ofte som det centrale niveau. I denne artikel er det lokale defineret som lokalsamfundet under kommuneniveauet – og oftest på sogneniveauet. Artiklen bidrager med ny empirisk viden om lokalsamfundsforeninger i form af lokalrådstyper og borgerforeningstyper med fokus på deres interesseområder og samspil med kommunen. Der er tale om foreningstyper, der både arbejder med udvikling af lokalområder og øver indflydelse på kommunalpolitiske beslutningsprocesser. Lokalsamfundsforeningstyperne har en lang historie, men relevansen er kun blevet klarere, med borgerforeninger opstået især i årene omkring den første store kommunalreform i 1970, og lokalråd i højere grad i årene omkring den seneste kommunalreform i 2007. I en tid hvor fraflytning fra landdistrikterne omtales som en naturlov (Elholm, 2023), og det næsten også er en naturlov, at kommunerne sparer på servicen, er det vigtigt at undersøge, hvad lokalsamfundsforeninger arbejder med og deres samspil med kommunerne. Et velsmurt lokalsamfundsforeningsniveau kan nemlig være afgørende for, om opgaver af betydning for lokalbefolkningens hverdagsliv bliver varetaget.

Inspireret af tidligere undersøgelser og teori om empowered deliberative democracy (EDD) undersøgte vi foreningernes interesseområder og tilfredshed med samspillet med kommunen. Vores undersøgelse viser, at lokalsamfundsforeningerne interesserer sig for mange emner, som også vedrører en del af kommunernes opgaver, samt at afstanden fra lokalsamfundet til kommunens primære rådhus spiller ind på foreningernes interesse. Lokalrådsforeningstypen tager generelt set alle emner op i højere grad end borgerforeningstypen. Denne forskel er forventelig og understreger, at der er forskel på foreningstypernes formål, hvor det formelt og organisatorisk set er lokalrådene, der i størst grad er blevet oprettet med henblik på at brede demokratiet ud i forbindelse med den seneste strukturreform og dermed i højere grad får et institutionaliseret præg i deres engagement i emner. At borgerforeningstypen stadig i høj grad er involveret og interesseret i de samme emner, antyder imidlertid, at selvom de angiver et forholdsvis større engagement i kulturelle tiltag relativt til de andre emner, de engageres i, og i forhold til lokalrådsforeningstypen, skal de dog ikke kun ses som tovholdere for juletræstændingen.

Der viser sig at være en afstands-determinant i forhold til emneinteresse relateret til internet- og mobildækning, natur, forhold for børn, unge og ældre, og problemstillinger vedrørende til- og fraflytning af indbyggere og erhverv. I forhold til internet- og mobildækning kan det skyldes, at det er bestemte og mere perifere lokaliteter, der har behov for at erhverve denne infrastruktur, hvilket

bekræftes af vores data. Afstandsdeterminanten i forhold til natur kan begrundes med, at jo længere væk fra centerbyerne, jo mere natur. Naturen er her en ressource, man kan arbejde med at aktivere. Fastholdelse af services og velfærd for børn og unge bliver i kommunerne ofte begrundet med øget/stabilt befolkningstal, og uden tilflyttere risikeres der et svigt i services, hvilket naturliggør øget interesse for dette, desto længere afstanden er til kommunens primære rådhus. Den positive korrelation for erhvervs- og turismeudvikling kan forklares med, at hvis der ingen arbejdspladser er, så kommer der heller ikke tilflyttere, hvilke er nødvendige for lokalområdets vitalitet. Engagement i økonomi kan også være et udtryk for, at man ikke synes, at der investeres tilstrækkeligt i kommunernes yderområder. Den positive korrelation mellem interesse og afstand peger mod tidligere beskrevne problemstillinger i samfundsdebatter og i forskning om, at yderområder – nationale eller kommunale – i højere grad kæmper mod serviceforringelser og fraflytning (Regeringen, 2023), og at nogle lokaliteter må engagere sig i samproduktion (Brudney og England, 1983). Det er samtidig en indikation af, at foreningerne ikke udelukkende har til opgave at overføre detaljerede og nuancerede behov og præferencer fra lokale borgere til myndighederne eller kultivere borgerdeltagelsesdyder hos befolkningen (Fung, 2003), men også til en vis grad er selvansvarliggjort for udviklingsaktivitet i en tid, hvor kommunerne trækker deres opgaver tilbage og lægger ansvar ud til lokalområder (Peck og Tickell, 2002). Det vil sige, at sognegrænserne på en måde har bestået i kraft af en usynlig udlægning af opgaver til lokalområderne, der var sognekommuner frem til 1970'erne. Disse områder må nu udfylde et tomrum med selvstyring, men dog også med strukturer iværksat af kommunerne, som sikrer samspil mellem lokalsamfundsforeningerne og kommunen.

Vores undersøgelse viser, at borgerforeningstypen vurderer specifikke oplevelser i deres kontakt med kommunen lavere end lokalrådstypen gør. Undersøgelsen viser dog også, at langt størsteparten af lokalsamfundsforeningerne samlet set er tilfredse med deres samspil med kommunen. Vi har vist, at en række områder har betydning for, om foreningerne samlet set er tilfredse med samspillet: Lokalsamfundsforeningerne tages med på råd, oplever et ligeværdigt samspil, og det frivillige arbejde, de laver, anerkendes. Jo lettere det opleves at få indflydelse på kommunale beslutninger (som generelt er en af de ting, der opleves som sværest), desto større generel tilfredshed med samspillet. Hvis kommunen bidrager med penge til lokalsamfundsforeningerne, er tilfredsheden med samspillet også større. Her er det mere specifikt midler til rådighed fra borgerbudgettering og midler, der kan søges i en kommunal pulje, som har betydning for tilfredsheden med samspillet, altså adgangen til at råde over kommunale ressourcer og en dermed delvis økonomisk autonomi. Tilfredshe-

den med samspillet er ligeledes bedre, jo kontakten til kommunens ansatte i forvaltningen er. For borgerforeningstypen gælder dette også for kontakt til politikerne. Der ses ikke den store effekt af kommunens kommunikation gennem forskellige medier på tilfredsheden med samspillet, men det har dog større betydning for borgerforeningerne end for lokalrådene. Dette skyldes sandsynligvis, at lokalrådstypen i højere grad allerede er inkluderet i en fastere struktur med mere aktiv kommunikation og har flere direkte møder med ansatte i forvaltningen. For borgerforeningstypen er der kun en meget lille positiv korrelation mellem eksistensen af et fælles tværgående råd for hele kommunens lokalsamfundsforeninger og tilfredshed med samspillet. Vi havde forventet en stærkere korrelation, da dette er en af de strukturer, der bliver promoveret som effektiv for kommunerne. En årsag kan være, at samarbejdet med de andre foreninger i kommunen i en slags råd i de fleste tilfælde måske sker uafhængigt af kommunen. Nogle steder finder det sted i § 17 stk. 4-udvalg (Kjær, Opstrup og Thomsen, 2021), hvor både kommunalpolitikere og repræsentanter for lokalrådene koordinerer og udvikler på tværs. Det kan også tænkes, at det for lokalrådene overflødiggøres af, at deres hensigt netop er at være et mellemlid til kommunen.

Ligeledes har det for borgerforeningstypen stor betydning for tilfredsheden med samspillet, at der arrangeres årlige faste møder af kommunen, hvor lokalsamfundsforeningerne har adgang til politikere og forvaltning. For især borgerforeningstypen kan kommunen optimere tilfredsheden med samspillet med faste møder et sted. Geografisk afstand til rådhuset har en effekt på blandt andet emnerne, der arbejdes med, men der er ingen korrelation mellem geografisk afstand og afholdelse af faste møder. Derimod har større kommuner oftere faste møder med lokalrådslignende foreninger, hvilket er en stærk indikator for, at lokalråd er oprettet for at styrke det lokale i yderområderne i større sammenlagte kommuner.

Man kan stille det kritiske spørgsmål, om kommunernes politikker for nærdemokrati i tilstrækkelig grad omkalfatrer det kommunale system og tildeler reel magt til de lokale foreninger, og i hvilken grad der ifølge Fung og Wright (2001) skal være tale om inddragelse i eller overdragelse af opgaveløsning. Man kan også spørge, om det har konsekvenser for de lokale enheders attraktivitet som deltagelsesfora, at de involverer sig tæt med myndighederne, og om der gennem lokalråds- og borgerforeningsorganiseringen reelt skabes inklusive nye kanaler for at komme til orde, som er demokratiske nok til at basere udviklingen på.

Vores undersøgelse tager temperaturen på det borgerbaserede nærdemokrati og kan ses som en slags baseline for lokalsamfundsforeningernes tilfreds-

hed med samspillet med kommunerne, på tidspunktet hvor den strategiske planlægning for landsbyer blev et lovkrav, og kommunerne blev opfordret til at arbejde med landsbyers levedygtighed i tæt dialog med lokalsamfundene. Der er tale om en formaliseret forankring i planloven af tidligere opfordringer til kommunerne om at lave en landdistriktspolitik fra blandt andet Indenrigs- og Sundhedsministeriet (2004). Det er meget forskelligt, hvor ambitiøse kommunerne har været i deres tilgange til strategisk landsbyplanlægning, og dette må formodes at kunne aflæses i fremtidige undersøgelser af lokalsamfundsforeningernes tilfredshed med samspillet med kommunen. Resultaterne vist her peger mod, at en forbedring af samspillet i høj grad er betinget af, at kommunerne arbejder intentionelt med institutionelt design af interaktionsstrukturerne med lokalsamfundsforeningerne, og at der bør laves servicetjeks fra tid til anden, hvis ønsket er at brede demokratiet ud, ikke mindst nu i forbindelse med kravet om strategisk landsbyplanlægning.

Supplerende materiale

Supplerede materialer til artiklen findes på dette [link](#) og links i teksten.

Litteratur

- Agger, Annika, Karl Löfgren og Jacob Torfing (2010). *Nærdemokrati efter kommunalreformen – Erfaringer med netværksbaseret borgerinddragelse*. Roskilde: Roskilde Universitetsforlag.
- Bakker, Judith, Bas Denters, Mirjan Oude Virelink og Pieter-Jan Klok (2012). Citizens' initiatives: How local governments fill their facilitative role. *Local Government Studies* 38 (4): 395-414.
- Bason, Christian (2010). *Leading public sector innovation: Co-creating for a better society*. London: Polity Press.
- Brudney, Jeffrey L. og Robert E. England (1983). Toward a definition of the coproduction concept. *Public Administration Review* 43 (1): 59-68.
- Dam, Peder (2013). Danske kommuner 1838-2012. Historisk-geografisk analyse af den danske kommunestruktur fra oprettelsen til i dag. *Historisk Tidsskrift* 112 (2): 374-404.
- Douglas, David J. A. (2016). Power and politics in the changing structures of rural local government, pp. 601-614 i Mark Shucksmith og David. L. Brown (red.), *Routledge international handbook of rural studies*. London: Routledge.
- Elholm, Louise Schack (2023). *Kom og giv dit bud på fremtiden i vores landdistrikter*. *Avisen Danmark*, 19. oktober.
- Erhvervsministeriet (2020). **Bekendtgørelse af lov om planlægning**. LBK nr 1157 af 01/07/2020 (tilgået 06.11.23).

- Fung, Archon (2003). Associations and democracy: Between theories, hopes, and realities. *Annual Review of Sociology* 29 (1): 515-539.
- Fung, Archon og Erik Olin Wright (2001). Deepening democracy: Innovations in empowered participatory governance. *Politics & Society* 29 (1): 5-41.
- Gherghina, Sergio, Paul Tap og Sorina Soare (2023). Participatory budgeting and the perception of collective empowerment: Institutional design and limited political interference. *Acta Politica* 58 (3): 573-590.
- Hansen, Kasper Møller (2010). *Borgerinddragelse – et studie af borgerinddragelsen i regioner og kommuner*. Odense: Syddansk Universitetsforlag.
- Houlberg, Kurt (2015). *Politisk lederskab og demokrati i sammenslåtte kommuner i Danmark*. København: KORA.
- Indenrigs- og Sundhedsministeriet (2004). *Lokal landdistriktspolitik – En vejledning til kommuner og amter*. København: Indenrigs- og Sundhedsministeriet.
- Indenrigs- og Sundhedsministeriet (2006). *Kommunalreformen – kort fortalt*. København: Indenrigs- og Sundhedsministeriet.
- Iversen, Evald B., Bjarne Ibsen og Eva B. Schmidt (2023). *Civilsamfundets betydning for lokal udvikling i landdistrikter*. Movements 2023:6. Center for Forskning i Idræt, Sundhed og Civilsamfund, Syddansk Universitet.
- Kjær, Ulrik, Niels Opstrup og Mette Kjærgaard Thomsen (2021). Samskabelse sat i system? Kommunernes brug af 17-4-udvalg. *Politica* 53 (3): 240-260.
- Klijn, Erik Hans og Jurian Edelenbos (2007). Metagovernance as network management, pp. 199-214 i Eva Sørensen og Jacob Torfing (red.), *Theories of democratic network governance*. New York: Palgrave Macmillan.
- Peck, Jamie og Adam Tickell (2002). Neoliberalizing space. *Antipode* 34 (3): 380-404.
- Regeringen (2005). *Redegørelse om nærdemokrati – Indenrigs- og sundhedsministerens redegørelse til folketinget* (tilgået 06.11.23).
- Regeringen (2023). *Regional- og landdistriktspolitisk redegørelse 2023* (tilgået 06.11.23).
- Sørensen, Eva (2006). Metagovernance: The changing role of politicians in processes of democratic governance. *The American Review of Public Administration* 36 (1): 98-114.
- Thuesen, Annette Aagaard (2017). Local democracy in large municipalities: Co-creating democracy and rural development through multi-level participation structures and local development plans. *Town Planning Review* 88 (3): 327-348.
- Thuesen, Annette Aagaard, Sanne Pedersen, Louise Bjørklid Levinsen, Marie Thyssen Feddersen og Klaus Levinsen (2022). *Lokale med på råd og borgere i forening: kortlægning af lokalsamfundsforeningers udbredelse, karakteristika, aktiviteter og samarbejde*. CLF Report series Nr. 80/2022.

- Torfig, Jacob (2007). *Local forms of governance in Denmark*. Roskilde Universitet. (tilgået 06.11.23).
- Tænketanken om Nærdemokrati (2005). *Tænketanken om nærdemokrati – redegørelse til indenrigs- og sundhedsministeren* (tilgået 06.11.23).

Malene Thøgersen og Frederik Petersen

Demokrati gennem foreningsråd?

Foreningers engagement i lokale samråd på kultur- og fritidsområdet

Det er en udbredt antagelse, at foreninger kan spille en demokratisk rolle som bindeled mellem borgere og det politiske system, men foreningerne udfolder ikke altid denne rolle på egen hånd. Særligt på kultur- og fritidsområdet findes der mange lokale foreningsråd, som er paraplyorganisationer for foreninger inden for de respektive fritidsområder, og som kan spille en medierende rolle mellem foreningerne og kommunen. Det forudsætter dog, at foreningerne engagerer sig i samrådene, men det er langt fra altid tilfældet. På baggrund af en spørgeskemaundersøgelse blandt foreninger på kultur- og fritidsområdet i fire danske kommuner undersøges variationen i foreningernes engagement i lokale foreningsråd. Resultaterne viser, at flere menneskelige ressourcer i foreningerne og en højere grad af lokal orientering påvirker engagementet positivt. Derudover er idrætsforeninger mere tilbøjelige til at engagere sig end øvrige foreningstyper.

Nøgleord: foreninger, demokrati, lokale samråd, kommuner

Det er en udbredt antagelse i både den teoretiske og den empiriske foreningslitteratur, at foreningslivet kan spille en central rolle for demokratiet. Samtidig er der mange forskellige bud på, hvordan de gør det, og hvilke forhold der har betydning for, om det demokratiske potentiale udfoldes, og der er store forskelle på tværs af foreninger (Fung, 2003; Roßteuscher, 2005; Ibsen, Thøgersen og Levinsen, 2013). Når det gælder foreningernes eksterne demokratiske rolle som bindeled mellem borgerne og det politiske system, er det derudover interessant, at foreningerne langt fra altid engagerer sig på egen hånd. Mange steder indgår foreningerne i lokale samråd, som er sammenslutninger af foreninger inden for et givet foreningsområde (Thøgersen et al., 2021). Disse lokale samråd kan spille en central, medierende rolle mellem kommuner og foreningsliv (Bergsgard og Nødland, 2009; Enroljas, Seippel og Waldahl, 2012; Torpe, 2014), og det gælder ikke mindst på kultur- og fritidsområdet, hvor de er udbredte inden for idræt, kultur, aftenskoler og uniformerede korps. Foreninger på kultur- og fritidsområdet kan dermed potentielt styrke deres demokratiske rolle gennem samrådene. Da disse foreninger samtidig antalsmæssigt udgør mere end halvdele af det samlede foreningsliv, er det et interessant område at belyse. På trods

af samrådenes demokratiske potentiale har de imidlertid fået begrænset forskningsmæssig opmærksomhed, og derfor er der behov for mere viden om, hvad der karakteriserer de foreninger, der vælger at engagere sig i samråd. Artiklens formål er derfor

1. at undersøge, hvad der kan forklare forskellene i foreningernes engagement i samråd på kultur- og fritidsområdet
2. at diskutere resultaternes betydning for foreningernes og foreningssamrådenes demokratiske rolle.

Nedenfor følger en uddybende gennemgang af den teoretiske baggrund for at belyse foreningernes engagement i foreningssamråd med særlig vægt på foreningernes demokratiske potentialer. Derefter sættes der fokus på samrådene med særlig vægt på koblingen mellem samrådenes rolle og foreningernes demokratiske rolle. I det efterfølgende afsnit formuleres en række teoretiske forventninger til, hvad der kan forklare variationen i foreningernes engagement i samrådene. Disse hypoteser undersøges derefter med udgangspunkt i data fra en spørgeskemaundersøgelse, der er gennemført blandt foreninger på kultur- og fritidsområdet i fire danske kommuner. Afslutningsvis diskuteres analysens resultater med fokus på udfordringer og potentialer for foreningernes og foreningssamrådenes demokratiske rolle.

Foreningers demokratiske rolle – teoretiske perspektiver

Som nævnt ovenfor er der mange forskellige måder at betragte foreningers demokratiske rolle på. Ofte sondres der – inspireret af Tocquevilles bog *Democracy in America* – mellem interne og eksterne demokratiske effekter. De interne effekter er foreningernes rolle som skoler i demokrati og formidlere af samfundsmæssige værdier, mens de eksterne demokratiske effekter er foreningslivets rolle som interessevaretagere og bindeled mellem borgerne og det politiske system (Torpe, 2003; Putnam, 2003; Amnå, 2006; Enroljas og Trætteberg, 2023).

Andre teoretikere nuancerer foreningernes demokratiske rolle yderligere. Det gælder fx Warren (2001), som ud over de interne og eksterne demokratiske effekter introducerer begrebet offentlighedseffekter. Ifølge Warren er foreningernes offentlighedseffekter i spil, når foreningerne indgår i den offentlige sfære som et forum for kommunikation internt i civilsamfundet og derefter mellem civilsamfundet og staten. Offentlighedseffekterne tilføjer dermed en ekstra dimension, der omhandler foreningernes potentiale for at indsamle og koordinere information – fx omkring oplevede udfordringer mv. – som siden kan kommunikeres videre til det politiske system (Warren, 2001: 70ff). Der er derfor et tæt samspil mellem foreningernes offentlighedseffekter og deres eksterne demokra-

tiske rolle som bindeled til det politiske system. Offentlighedseffekterne eksisterer i deres egen ret, men kan også ses som en integreret del af foreningernes eksterne rolle. Hvor de interne demokratiske effekter står særligt centralt i et deltagelsesdemokratiske demokratiideal (e.g. Pateman, 2012; Fung, 2003: 532), relaterer offentlighedseffekterne og de eksterne effekter sig i højere grad til det pluralistiske og repræsentative demokratiideal, hvor foreningerne ses som bærere af borgernes forskellige interesser og som kanaler ind i det politiske system (Fung, 2003: 530).

Ifølge litteraturen på området kan foreningslivet dermed spille en demokratisk rolle på mange forskellige niveauer og måder. Foreningernes demokratiske potentiale understreges samtidig i det lovmæssige mål for kommunernes støtte til foreninger efter folkeoplysningsloven, som mange foreninger på kultur- og fritidsområdet modtager (Folkeoplysningsloven § 1, § 7 og § 14), ligesom det demokratiske ideal ofte italesættes i den politiske diskurs på området (Regeringen, 2022; Socialdemokratiet et al., 2019; Ibsen, 2020: 123). Både i en dansk og en international kontekst har resultater fra empiriske undersøgelser dog givet anledning til at diskutere, om antagelserne om foreningernes demokratiske effekter er overvurderede, blandt andet fordi andre sfærer i samfundet kan have lige så store demokratiske potentialer (Andersen, 2002; Pestoff, 2008; Dekker, 2014), og fordi medlemmernes engagement ofte afgrænser sig til de konkrete aktiviteter i foreningerne (Ibsen og Levinsen, 2016; Østerlund, 2014; Rask, Nygaard og Bjerrum, 2021). Foreningernes demokratiske potentiale afhænger derudover i vid udstrækning af både den politiske kontekst, de indgår i, og af deres karakter (Roßteuscher, 2005: 7). Specifikt i forhold til de eksterne demokratiske effekter tyder meget på, at foreningernes interessevaretagende rolle har ændret karakter over tid fra et ønske om at påvirke samfundet i bestemte retninger til større fokus på medlemmerne og den konkrete aktivitet i foreningen (Ibsen, Thøgersen og Levinsen, 2013; Dekker, 2014). Det betyder, at foreningernes interessevaretagende rolle i højere grad handler om at skabe gode vilkår for medlemmernes interesser og aktiviteter – ikke mindst på kultur- og fritidsområdet (Thøgersen, 2012). Ikke desto mindre har de seneste danske foreningsundersøgelser vist en tendens til øget hyppighed i foreningernes kontakt med forvaltning og politikere i det kommunale system (Levinsen, Thøgersen og Ibsen, 2012; Ibsen, Thøgersen og Levinsen, 2013: 63), men både i en dansk og international kontekst mangler der opdateret viden om foreningslivets demokratiske betydning (Smith og Puyvelde, 2016). Den interne demokratiske rolle som skoler i demokrati synes dog at have fået mere opmærksomhed end den eksterne demokratiske rolle (Ibsen, 2020), som vil være i fokus her.

Når det gælder foreningernes eksterne demokratiske rolle – herunder offentlighedseffekter – er deres engagement i lokale foreningssamråd helt central. Det skyldes, at samrådene kan spille en medierende rolle mellem foreningerne og kommunen (Bergsgard og Nødland, 2009; Enroljas, Seippel og Waldahl, 2012; Torpe, 2014). I det følgende uddybes samrådenes udbredelse og roller.

Foreningssamrådenes udbredelse og roller

Samrådenes eksistens kan ses som et udtryk for en stærk historisk tradition for at organisere sig på lokalt, regionalt og nationalt niveau, som er et af de punkter, hvor den frivillige sektor i Skandinavien adskiller sig fra mange andre lande, fx USA (Klausen og Selle, 1996). 60 pct. af alle lokale foreninger er medlem af en landsdækkende paraplyorganisation, og andelen er endnu højere på kultur- og fritidsområdet (Ibsen, Thøgersen og Levinsen, 2013). Landsorganisationerne fungerer som organisatorisk mellemlid mellem den enkelte forening og staten. På kommunalt niveau har kommunerne over tid fået en større rolle i kraft af deres opgaveportefølje og størrelse, hvilket i stigende grad har gjort det relevant for foreningerne også at organisere sig på kommunalt plan igennem foreningssamråd. Samrådene er typisk organiseret som paraplyorganisationer, som foreninger inden for et givet foreningsområde kan være medlem af, og der afholdes årsmøde eller generalforsamling for medlemmerne som en del af den demokratiske struktur. Den konkrete organisering varierer på tværs af de enkelte samråd. For eksempel varierer det, om foreningerne betaler kontingent, og om de selv aktivt skal melde sig ind i samrådet, eller om de automatisk bliver medlem, når de bliver godkendt som folkeoplysende forening (Thøgersen et al., 2021).

Foreninger på kultur- og fritidsområdet fylder meget i det danske foreningsliv. I 2010 viste en omfattende foreningsregistrering, at kategorierne ”idræt”, ”kunst og kultur” samt ”fritid og hobbies” udgjorde næsten 55 pct. af det samlede antal foreninger (Ibsen, Thøgersen og Levinsen, 2013: 29). Foreningssamråd er tilsvarende særligt udbredte på kultur- og fritidsområdet, hvor der i 2021 blev registreret 224 samråd på landsplan (Thøgersen et al., 2021). Samrådenes antal varierer på tværs af områder (tabel 1), men der er et eller flere i langt de fleste af landets kommuner. Muligheden for at engagere sig i samråd er således udbredt, men dog ikke til stede for alle landets foreninger. Ud over samrådene har kommunerne pligt til at nedsætte såkaldte § 35 stk. 2-udvalg (folkeoplysningsudvalg) med repræsentation af foreninger for at sikre brugerinddragelse på området (folkeoplysningsloven § 35). Foreningerne har dermed også mulighed for at engagere sig i disse udvalg. Forskellen er, at de lovpligtige udvalg er kommunale og omfatter hele folkeoplysningsområdet, mens samrådene repræsenterer de enkelte foreningsområder og helt overvejende er foreningsdrevne.

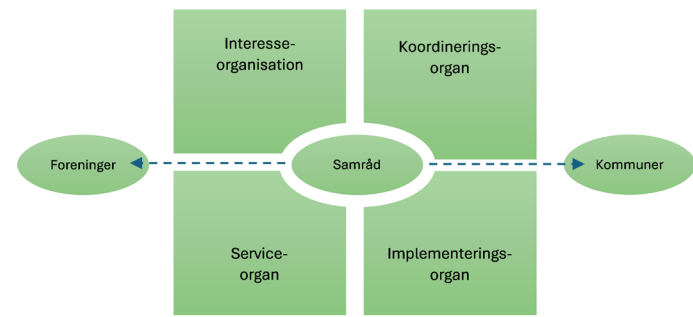
Tabel 1: Antal samråd på landsplan

Område	Antal
Idræt	68
Aftenskoler	48
BUS/spejdere	58
Kultur	40
Øvrige	10
Total	224

Kilde: Thøgersen et al. (2021).

Samrådenes rolle som bindeled mellem foreninger og kommune kan bestå af mange forskellige elementer. Som figur 1 viser, kan der sondres mellem fire roller: *interesseorganisation* og *koordineringsorgan* fylder mest i samrådenes vedtægter og bevidsthed og er et gennemgående fokus i artiklen. Derudover kan samråd være et implementeringsorgan, hvor de varetager opgaver på vegne af kommunen, og endelig kan de vejlede og rådgive foreningerne og dermed varetage en servicerolle (Thøgersen, Bilberg og Petersen, 2022: 45).

Figur 1: Samrådenes rolle som bindeled mellem kommune og foreningsliv

Kilde: Thøgersen, Bilberg og Petersen (2022: 42). Rollerne er inspireret af Waldahl (2009).

Både i samrådenes vedtægter og i deres vurdering af egen rolle fylder rollen som interesseorganisation meget. Samrådene ser det som deres opgave at varetage foreningernes interesse overfor kommunen og skabe gode vilkår for dem. I den koordinerende rolle er formålet at skabe en fælles mening og interesse blandt områdets foreninger, og det står også centralt i mange samråds selvopfattelse

(Thøgersen et al., 2021; Thøgersen, Bilberg og Petersen, 2022). I et demokratisk perspektiv er der sammenhæng mellem de to roller, da rollen som interesseorganisation til en vis grad forudsætter, at samrådene kender foreningernes fælles behov og ønsker. Empiriske studier viser også, at samråd kan have en strategisk bevidsthed om, at en stærk koordinerende rolle og kontakt til baglandet styrker deres indflydelsesmuligheder (Thøgersen, Bilberg og Petersen, 2022: 98). Gennem deres interessevaretagelse er de interessante for foreningernes eksterne demokratiske rolle, og gennem deres koordinerende rolle er de interessante for foreningernes offentlighedseffekter, da de kan bidrage til information, kommunikation og koordinering på tværs af foreninger.

Foreningernes kendskab til, medlemskab af og engagement i samrådene kan have afgørende betydning for både foreningernes og samrådenes demokratiske rolle, hvis det ses i et repræsentativt demokratisk perspektiv.

En norsk undersøgelse viser eksempelvis, at idrætssamråd i højere grad end enkeltstående foreninger oplever, at det er let at få indflydelse og gennemslagskraft i kommunale organer (Bergsgard og Nødland, 2009: 138).

Det kan tyde på, at foreningerne kan styrke deres demokratiske potentiale gennem samrådene. Trods samrådenes store lokaldemokratiske potentiale har de imidlertid ikke fået meget opmærksomhed forskningsmæssigt, hvilket gør det væsentligt at belyse foreningernes engagement i samråd. I det følgende afsnit formuleres en række teoretiske forventninger til, hvad der kan forklare variationen i foreningernes engagement i samrådene.

Foreningernes engagement i lokale samråd – teoretiske forventninger

Som beskrevet kan engagement i lokale foreningssamråd ses som et centralt element i foreningernes demokratiske rolle, når der er fokus på både offentlighedseffekter og eksterne demokratiske effekter (Torpe, 2014; Warren, 2001). På grund af forskelle på foreningsstørrelse, aktivitetsmæssigt fokus og holdninger til egen rolle kan der forventes variation i foreningernes engagement i samråd. Det er disse forskelle, som analysen vil sætte fokus på med ressourcer, foreningstype og lokal orientering som de centrale foreningsdimensioner. I det følgende udfoldes dimensionerne og analysens hypoteser, og efterfølgende gennemgås den samlede analysemodel og operationalisering af analysens delelementer.

H1: Ressourcestærke foreninger vil engagere sig mere i samråd end mindre ressourcestærke foreninger.

Foreningers tilbøjelighed til at samarbejde med andre lokale aktører kan teoretisk set hænge sammen med deres organisatoriske ressourcer. Samarbejde med andre organisationer er typisk krævende og forudsætter tilstrækkelige ressourcer, herunder finansielle, strukturelle og menneskelige (se fx Hall et al., 2003; Doherty og Cuskelly, 2020; Rossi et al., 2023). Artiklen fokuserer på betydningen af de menneskelige ressourcer i form af antal medlemmer, antal frivillige samt hvorvidt foreningen har lønnede medarbejdere. Flere empiriske undersøgelser har vist en tendens til, at jo flere medlemmer og frivillige en forening har, jo mere tilbøjelig er den til at engagere sig i lokalsamfundet eller i konkrete samarbejdsrelationer (Rask, Nygaard og Bjerrum, 2021: 80; Ibsen og Iversen, 2024). Når det gælder tilstedeværelsen af lønnede ansatte, har de nævnte undersøgelser ikke fundet nogen klare sammenhænge, men det er alligevel relevant at belyse i relation til foreningernes engagement i lokale samråd.

Foreninger med mange menneskelige ressourcer forventes overordnet at have bedre mulighed for at samarbejde med andre aktører. Foreningsarbejdet beror overvejende på frivillighed, hvilket grundlæggende begrænser foreningernes handlemuligheder – i særdeleshed når det gælder aktiviteter, der går ud over den primære aktivitet, fx engagement i samråd. Det kræver således noget af den enkelte forening at forholde sig til samrådets arbejde og at bruge det aktivt. Flere frivillige eller lønnede medarbejdere kan imidlertid betyde, at der er flere eller mere dedikerede hænder til at løfte et samarbejde med andre aktører. Derudover har foreninger med mange ressourcer adgang til et større netværk, som alt andet lige øger sandsynligheden for at finde samarbejdspartnere. Ud fra det teoretiske afsæt er forventningen derfor, at der er en positiv sammenhæng mellem foreningens ressourcemæssige kapacitet og tilbøjeligheden til engagement i samråd.

H2: Jo større grad af lokal orientering, jo mere vil foreninger engagere sig i samråd.

Flere undersøgelser har vist, at foreningernes lokale orientering og holdninger til egen rolle i lokalsamfundet har betydning for, hvorvidt de i praksis samarbejder med andre lokale aktører (Ibsen, Thøgersen og Levinsen, 2013; Thøgersen og Bjerrum, 2022; Levinsen og Ibsen, 2020: 49). Det ser man fx, når en idrætsforening opfatter det som vigtigt at fremme sundhed og bevægelse blandt børn og unge i lokalområdet og derfor indgår en aftale med den lokale folkeskole.

Lokal orientering er et udtryk for foreningers egen grundlæggende rolleforståelse. Det varierer på tværs af foreninger, om de primært er orienteret mod egne aktiviteter, eller om de har et bredere udsyn mod det omkringliggende

samfund. Lokalt orienterede foreninger er således holdningsmæssigt orienteret mod at udvikle og vedligeholde det lokalsamfund, de er en del af. Et middel til at realisere denne rolleforståelse er at opbygge et socialt netværk, der forgrener sig ud i lokalsamfundet (Ansell, 2003). Et samråd kan i den forbindelse opfattes som et netværk, der kan bruges til at få indsigt i det lokale foreningsliv på det pågældende foreningsområde og til at vedligeholde og udvikle foreningslivet. Selvom samråd er for foreninger i hele kommunen og ikke kun for et lokalområde, kan engagement i samråd være én måde, hvorpå foreningerne kan omsætte deres lokale orientering til konkret handling. Derfor forventes det, at foreninger med en høj grad af lokal orientering også vil være mere tilbøjelige til at engagere sig i lokale samråd.

H3: Idrætsforeninger er mere tilbøjelige til at engagere sig i foreningssamråd end andre foreningstyper.

Foreningerne på kultur- og fritidsområdet dækker over en høj grad af variation, hvilket også afspejler sig i de foreninger, der indgår i undersøgelsen. Som belyst ovenfor er der store forskelle på, hvor mange medlemmer foreningerne har, men der er også store forskelle på karakteren af det foreningsområde, de repræsenterer. Derfor kan der også forventes at være forskel på foreningernes engagement i samrådene på tværs af områder. Især tre forhold forventes at have betydning for, i hvilken grad foreninger på et område engagerer sig i samråd, og de hænger indbyrdes sammen. For alle tre parametre skiller idrætsområdet sig ud.

Områdets størrelse: De fire foreningsområder varierer meget, når det gælder antallet af foreninger på området. Idræt skiller sig ud ved at omfatte mere end 50 pct. af foreningerne i undersøgelsen. Områdets størrelse og den deraf følgende variation kan forventes at fremme behovet for engagement i et fælles samråd, som kan samle og koordinere områdets interesser, fx behovet for forskellige typer af faciliteter. En indvending kan være, at mindre foreninger kan opleve et endnu større behov for at stå sammen for ikke at blive glemt, men her kan det være en udfordring at samle de nødvendige ressourcer til arbejdet i samrådet.

Politisk opmærksomhed på området: I kraft af områdets størrelse og idrætsområdets kobling til mange andre forvaltningsområder – især sundhed – er der typisk større politisk opmærksomhed på idrætsområdet end på de øvrige foreningsområder. Også landsorganisationerne har de senere år i stigende grad profileret sig på sundhedsområdet (Hansen, 2014).

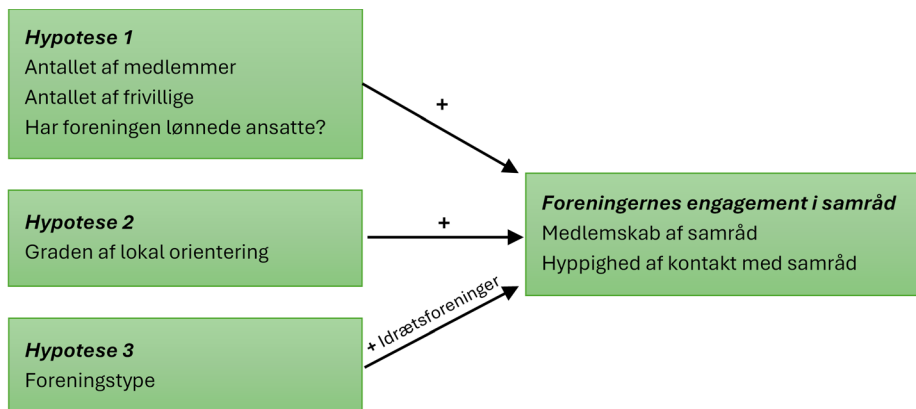
Samrådernes position: Idrætsområdet var historisk set det første til at organisere sig i samråd, og idrætssamrådene har derfor den mest etablerede position (Hansen, 1944; Thøgersen et al., 2021). Derudover viser en landsdæk-

kende spørgeskemaundersøgelse blandt samråd på kultur- og fritidsområdet, at de er den samrådstype, som har den højeste grad af selvvrideret indflydelse på kommunale beslutninger på området, og deres eget fokus på interessevaretagelse er stort sammenlignet med de øvrige områder. Samtidig er det især idrætssamråd, der varetager konkrete opgaver for kommunen, fx i forbindelse med puljer, prioritering af anlægsønsker og fordeling af faciliteter. Endelig har idrætssamråd i højere grad end øvrige samrådstyper faste møder med både politikere og forvaltning i kommunen, og nogle samråd deltager i politikudvikling på området (Thøgersen et al., 2021).

Idrætssamrådenes position gør samlet set, at idræt er det område, hvor samrådene i videst udstrækning nærmer sig egentlige korporative strukturer eller privilegeret pluralisme (Christiansen og Nørgaard, 2002: 31; Binderkrantz, Christiansen og Pedersen, 2015), da de har en privilegeret position i beslutningsstrukturene gennem møder og øvrige inddragelsesformer. Det kan gøre det særligt attraktivt for idrætsforeninger at melde sig ind i samråd. Dog er det igen vigtigt at understrege de store forskelle i samrådenes roller på tværs af kommuner, men samlet set adskiller idrætssamrådene sig på en række centrale parametre fra de øvrige samrådstyper. Forventningen er derfor, at idrætssamrådets og idrætssamrådenes etablerede position medfører, at idrætsforeninger vil være mere tilbøjelige til at engagere sig i samråd end de øvrige foreningstyper.

Figur 2 illustrerer artiklens samlede analysemodel.

Figur 2: Artiklens analysemodel

Metode og datagrundlag

Datagrundlag

Datagrundlaget for artiklens empiriske analyse er en spørgeskemaundersøgelse blandt foreninger på hele kultur- og fritidsområdet i fire danske kommuner: Høje-Taastrup, Slagelse, Varde og Viborg, som var casekommuner i en større undersøgelse af foreningssamrådernes roller og potentialer i perioden 2020-2022 (Thøgersen, Bilberg og Petersen, 2022). Casekommunerne er valgt ud fra et ønske om diversitet (Gerring, 2007). I udvælgelsen er variation i kommunernes demografiske og geografiske karakteristika prioriteret, så de samlet set omfatter både urbaniserede og mindre urbaniserede kommuner. Dette valg skyldes, at tidligere undersøgelser har vist variation i foreningslivet på tværs af land og by (se fx Eske, 2021; Ibsen og Iversen, 2022). Konkret er sondringen mellem yderkommuner, landkommuner, mellemkommuner og bykommuner anvendt, da denne opdeling blandt andet bygger på en række geografiske parametre (Indenrigs- og Sundhedsministeriet, 2011). Casekommunerne omfatter dermed én kommune inden for hver type. Et andet udvælgelseskriterium har været, at alle fire kommuner har samråd inden for alle foreningstyper.

Spørgeskemaundersøgelsen blev gennemført i foråret 2021. Den samlede population af foreninger på kultur- og fritidsområdet i de fire kommuner er på 1026, og 410 foreninger (40 pct.) har besvaret spørgeskemaet. Dertil kommer 55 delvise besvarelser, som også indgår i analysen. Tabel 2 og tabel 3 viser sammenhængene mellem population og spørgeskemadata, og hvordan svarene fordeler sig på tværs af kommuner og foreningstyper. Som det fremgår, er der fin repræsentation på tværs af kommuner og foreningstyper – dog med en lille underrepræsentation af foreninger i Varde Kommune, en underrepræsentation af idrætsforeninger og en lille overrepræsentation af uniformerede korps.

Tabel 2: Foreningernes fordeling på kommuner – i population og i spørgeskemadata

	Antal i population	Andel i population (pct.)	Antal svar (inklusive delvise)	Andel svar (pct.)	Forskel mellem population og svar
Høje-Taastrup	148	14,4	72	15,5	+ 1,1
Slagelse	297	28,9	137	29,5	+ 0,6
Varde	213	20,8	85	18,3	- 2,5
Viborg	368	35,9	171	36,8	+ 0,9
I alt	1.026	100	465	100	-

Table 3: Foreningernes fordeling på typer – i population og i spørgeskemadata

	Antal udsendte	Andel i population (pct.)	Antal svar (inklusive delvise)	Andel svar (pct.)	Forskel mellem population og svar
Idrætsforening	563	54,9	235	50,5	-4,4
Kulturforening	222	21,6	97	20,9	-0,7
Uniformeret korps	58	5,7	35	7,5	1,8
Aftenskole	51	5,1	23	4,9	-0,2
Anden forening	132	12,9	75	16,1	3,2
I alt	1.026	100	465	100	-

Operationalisering

Table 4 viser en oversigt over operationaliseringen af de variable, der indgår i analysemodellen samt de øvrige kontrolvariable, der er medtaget. Foreningers medlemskab af samråd er en helt central afhængig variabel og kræver et par uddybende bemærkninger. I de udvalgte casekommuner er der samråd på alle foreningsområder, så alle foreninger i undersøgelsen har mulighed for at engagere sig i et samråd. Samlet set angiver 53 pct. af foreningerne i undersøgelsen, at de er medlem af et samråd. Det er vigtigt at nævne, at der er tale om ”oplevet” og ikke ”reelt” medlemskab. I nogle tilfælde er foreningerne automatisk medlem af et samråd, men det medfører ikke pr. automatik et højere oplevet medlemskab end i de tilfælde, hvor foreningerne selv skal melde sig ind (Thøgersen, Bilberg og Petersen, 2022).

Den anden centrale afhængige variabel er, hvor ofte foreningerne kontakter samrådet, og her er der kun fokus på dem, der er medlem af et samråd. Foreningernes engagement i samråd måles dermed på to måder: gennem deres medlemskab af samrådet og gennem hyppigheden af deres kontakt med samrådet. Medlemskab er et grundlæggende udtryk for tilknytning til samrådet, mens hyppighed af kontakt er et udtryk for omfanget af foreningens engagement i samrådet.

Når det gælder foreningstyper, skal det nævnes, at idrætsforeninger indgår som to forskellige variable, hvor den ene indgår som uafhængig variabel i analysen af hypotese 3 (en dikotom variabel), mens den anden indgår som kontrolvariabel i analysen af de øvrige hypoteser (en kategorisk variabel med alle foreningstyper).

Tabel 4: Oversigt over analysens variable

Variable	Variabelstruktur	Gns.	SD
Foreningens ressourcer			
Antal kontingentbetalende medlemmer/kursister	0-8,78 (logaritmisk skala)	4,41	1,48
Antal frivillige (ulønnede) inden for det seneste år	0-5,88 (logaritmisk skala)	2,67	0,89
Lønnede medarbejdere det seneste regnskabsår	(0) nej, (1) ja	0,20	0,40
Lokal orientering			
Orientering I: "At bidrage til lokalsamfundets udvikling"	(1) ingen betydning, lille betydning, en vis betydning, stor betydning, (5) meget stor betydning	3,55	1,18
Orientering II: "At bevare og udvikle lokalsamfundets traditioner"	(1) ingen betydning, lille betydning, en vis betydning, stor betydning, (5) meget stor betydning	3,71	1,11
Foreningstype			
Foreningstype I	(0) øvrige foreningstyper, (1) idrætsforening	0,51	0,50
Engagement i samråd			
Medlemskab af samråd	(0) nej, (1) ja	0,63	0,48
Hyppeghed af kontakt til samråd	(1) Har ikke haft behov for at kontakte samrådet, sjældnere end en gang årligt, en gang årligt, flere gange om året men ikke månedligt, en eller flere gange om måneden men ikke ugentligt, (6) en eller flere gange ugentligt	3,16	1,18
Kontrolvariable			
Foreningstype II	(1) Idrætsforening, kulturel forening, uniformeret korps (spejdere mv.), aftenskole, (5) anden foreningstype	-	-
Kommune	(1) Høje-Taastrup, Varde, Slagelse, (4) Viborg	-	-
Etableringsår	1860-2020	1973,10	34,81

Endelig undersøges lokal orientering med to separate variable, der på forskellig vis indfanger foreningernes holdning til deres lokalområde ud fra spørgsmålet, ”Hvor stor betydning har de følgende forhold for foreningens arbejde og relationer til lokalsamfundet (der hvor foreningen holder til)?” Herefter blev foreningen bedt om at vurdere følgende udsagns betydning på en fempunktsskala fra ”meget stor betydning” til ”ingen betydning”: ”at bidrage til lokalsamfundets udvikling” og ”at bevare og udvikle lokalsamfundets traditioner”. Det er muligt at lave et indeks ud fra de to indikatorer, men det er fravalgt, dels for at højne gennemsigtigheden, dels fordi indeksering typisk kræver flere indikatorer.

Analysestrategi

Formålet med analysen er at identificere årsager til variation i foreningers engagement i samråd. Der anvendes multivariat OLS-regression og logistisk regression, hvor hypotesernes uafhængige og afhængige variable undersøges med kontrol for øvrige forhold, der kan påvirke begge variable, og som kommer før den uafhængige variabel i tid. Selvom analysen har et kausalt sigte, kræver det ofte et mere avanceret forskningsdesign at fastslå årsag og effekt. Analysens modeller medtager flere relevante kontrolvariable, men det er i sagens natur svært at medtage en udtømmende liste. Modellerne kan desuden ikke sige noget endegyldigt om retningen på sammenhængene, dvs. om effekten primært løber fra den uafhængige variabel til afhængige eller omvendt. Selvom kausaliteten principielt kan gå begge veje, er der mest, der taler for, at sammenhængene går i den retning, som modellen antager.

Analyse

I analysen vil de tre temaer og hypoteserne blive belyst med udgangspunkt i det beskrevne datagrundlag. Tabel 5 viser resultaterne for alle hypoteser, både når det gælder medlemskab af et samråd og hyppighed af kontakt med samrådet. Først gennemgås de resultater, hvor medlemskab er den afhængige variabel, og analysen er baseret på en logistisk regression. Derefter gennemgås resultater for hyppigheden af kontakt som den afhængige variabel, og denne analyse er baseret på en lineær regression.

Medlemskab af samråd

Model 1 undersøger hypotesen om, at ressourcestærke foreninger vil engagere sig mere i samråd end mindre ressourcestærke foreninger (hypotese 1). Resultaterne viser, at hypotesen finder støtte, når det gælder antallet af medlemmer i foreningen ($p < 0,05$), mens antallet af frivillige og lønnede medarbejdere ikke har selvstændig betydning for tilbøjeligheden til medlemskab. Den væsentligste

Table 5: Sammenhængen mellem foreningsressourcer, lokal orientering, idrætsforeninger og medlemskab samt hyppighed af kontakt med samråd

	Y - Medlemskab af samråd				Y - Kontakthypighed			
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)
	Ressourcer	Orientering I	Orientering II	Idrætsforening	Ressourcer	Orientering I	Orientering II	Idrætsforening
Medlemmer	0,232** (0,105)	0,214* (0,113)	0,206* (0,114)	0,201** (0,101)	0,112** (0,053)	0,097* (0,056)	0,090 (0,057)	0,117** (0,053)
Uløn. frivillige	0,025 (0,172)	0,052 (0,185)	0,074 (0,184)	0,027 (0,162)	-0,002 (0,094)	-0,008 (0,099)	0,003 (0,099)	0,000 (0,090)
Lønnede: Ja	0,260 (0,357)	0,069 (0,387)	0,137 (0,383)	0,222 (0,331)	0,624*** (0,172)	0,567*** (0,201)	0,615*** (0,195)	0,584*** (0,154)
Orientering I		0,248** (0,124)				0,100 (0,069)		
Orientering II			0,237* (0,128)				0,121 (0,075)	
Idrætsfor.: Ja				0,461* (0,261)				-0,202 (0,157)
<i>Ref. Høje-Taastrup</i>								
Slagelse	-1,366*** (0,406)	-1,563*** (0,453)	-1,596*** (0,458)	-1,290*** (0,392)	-0,508** (0,229)	-0,483** (0,244)	-0,500** (0,245)	-0,434* (0,232)
Varde	-1,226*** (0,457)	-1,410*** (0,503)	-1,455*** (0,509)	-1,092** (0,438)	-0,780*** (0,298)	-0,794** (0,308)	-0,837*** (0,311)	-0,616** (0,301)
Viborg	0,544 (0,415)	0,220 (0,468)	0,174 (0,472)	0,518 (0,402)	0,287 (0,189)	0,265 (0,210)	0,235 (0,213)	0,295 (0,202)

Ref. idrætsforening

Kulturel forening	-0,286 (0,327)	-0,402 (0,344)	-0,503 (0,350)		0,204 (0,209)	0,138 (0,242)	0,114 (0,244)	
Uniformerede korps	1,057* (0,623)	1,266* (0,707)	1,127 (0,703)		0,705*** (0,260)	0,751*** (0,270)	0,706*** (0,270)	
Aftenskole	-0,381 (0,619)	-0,233 (0,692)	-0,311 (0,685)		0,487 (0,334)	0,757** (0,321)	0,726** (0,311)	
Anden forening	-1,354*** (0,381)	-1,235*** (0,415)	-1,266*** (0,417)		-0,518** (0,231)	-0,602** (0,249)	-0,632** (0,249)	
Etableringsår	-0,006 (0,004)	-0,004 (0,004)	-0,003 (0,004)	-0,006* (0,004)	0,003 (0,002)	0,003 (0,002)	0,004* (0,002)	0,003 (0,002)
Konstant	12,579 (7,944)	6,977 (8,333)	5,914 (8,328)	12,533 (7,714)	-3,075 (3,859)	-4,640 (4,218)	-4,743 (4,123)	-2,313 (3,982)
N	334	296	296	334	205	184	184	205
R ²	-	-	-	-	0,281	0,294	0,296	0,220

Note: Koefficienterne (Y = medlemskab af samråd, logistisk regression) viser ændringen i logaritmen til oddsene for den afhængige variabel, når den uafhængige variabel ændres med ét skalapoint. Koefficienterne (Y = kontakthypighed, lineær regression) viser ændringen i den afhængige variabel, når den uafhængige variabel ændres med ét skalapoint. Standardfejl i parentes. *** p < 0,01, ** p < 0,05, * p < 0,1.

ressourcemæssige faktor i relation til medlemskab af samråd ser dermed ud til at være foreningens størrelse, og det positive fortegn skal tolkes sådan, at flere medlemmer øger sandsynligheden for, at foreningen er medlem af et samråd.

Model 2 undersøger, om foreninger med større lokal orientering vil engagere sig mere i samråd end foreninger med mindre lokal orientering (hypotese 2). Her viser analysen, at begge indikatorer for lokal orientering har positivt fortegn og er statistisk signifikante. Det betyder, at foreninger, der holdningsmæssigt er mere orienteret mod lokalområdet, også er mere tilbøjelige til at være medlem af et samråd i praksis. Den ene indikator er dog kun signifikant på et lavere niveau, end hvad der konventionelt godtages ($p < 0,10$), men overordnet støtter resultaterne hypotese 2, når engagementet i samråd måles på medlemskab.

Endelig undersøger model 3, om idrætsforeninger er mere tilbøjelige til at være medlem af et samråd end andre foreningstyper (hypotese 3). Koefficienten for idrætsforeninger er positiv og signifikant på et 10-procentsniveau. Det vil sige, at idrætsforeninger er mere tilbøjelige til at være medlem af samråd end øvrige foreninger, men at sammenhængen er ikke signifikant på et konventionelt niveau. Sidstnævnte kan dog skyldes *posttreatment bias*, som blandt andet opstår, når en kontrolvariabel er en mellemkommende variabel mellem den uafhængige og den afhængige variabel (Rohrer, 2018). Konsekvensen er, at kontrolvariablen fjerner noget af den uafhængige variabels effekt, og det er sandsynligt i forholdet mellem variabelen for idrætsforening og modellens resourcevariable. Det at være en idrætsforening kan fx føre til flere medlemmer, frivillige og lønnede, fordi idrætsområdet generelt fylder mere i det samlede aktivitetsbillede end de øvrige foreningsområder. Empirisk ses en signifikant og positiv sammenhæng mellem variabelen for idrætsforeninger og antallet af medlemmer og frivillige (ikke vist her). Ud fra denne betragtning vurderes det, at idrætsforeninger er mere tilbøjelige til at være medlemmer af samråd end andre foreninger, og at der dermed overordnet er støtte til hypotese 3, når foreningernes engagement måles på medlemskab af samråd.

Hyppighed af kontakt med samråd

Den anden halvdel af tabel 5 indeholder resultaterne for hyppigheden af kontakt med samrådet blandt medlemsforeninger, og analysen er her baseret på lineær regression. Model 5 tester hypotesen om, at ressourcestærke foreninger er mere tilbøjelige til at engagere sig i samråd end mindre ressourcestærke foreninger (hypotese 1). Resultaterne viser, at både antallet af medlemmer og forekomsten af lønnede medarbejdere har en positiv og signifikant sammenhæng med kontakthyppighed ($p < 0,05$; $p < 0,01$), mens antallet af frivillige ikke har nogen signifikant sammenhæng med kontakthyppighed.

Model 6 og 7 tester, om foreninger med større lokal orientering vil engagere sig mere i samråd end foreninger med mindre lokal orientering (hypotese 2). Resultaterne viser, at lokal orientering ikke hænger sammen med kontakthyp-pighed ($p > 0,10$), og dermed er der ikke opbakning til hypotese 2, når enga-gementet i samråd måles på hyppigheden af kontakt. I relation til hypotese 1 er det dog interessant, at koefficienten for antal medlemmer er signifikant på et 10-procentsniveau i model 6 og insignifikant i model 7. Med andre ord fjerner lokal orientering en del af forklaringskraften for antal medlemmer, når varia-blene inkluderes i samme model. I disse modeller kan der imidlertid være pro-blemer med posttreatment bias, hvis lokal orientering er en mellemkommende variabel mellem den uafhængige (antal medlemmer) og den afhængige variabel (kontakthyp-pighed). Det er fx sandsynligt, at større foreninger har et bredere udsyn mod det lokalområde, de er en del af, end mindre foreninger har. Sup-plerende analyser peger på en svag men signifikant sammenhæng mellem antal medlemmer og lokal orientering. Ud fra en samlet betragtning finder hypotese 1 således støtte i analysens resultater (se også Ibsen og Iversen, 2024).

Model 8 undersøger hypotesen om, at idrætsforeninger er mere tilbøjelige til at engagere sig i samråd end øvrige foreninger (hypotese 3), når enga-gementet måles på kontakthyp-pighed. Resultaterne viser, at idrætsforeninger ikke er mere tilbøjelige til at tage kontakt end øvrige foreninger, og dermed er der ikke opbakning til hypotesen, når engagementet måles på kontakthyp-pighed.

Opsamling

Samlet set finder hypotese 1 delvis støtte i analysens resultater: Foreninger er mere tilbøjelige til at være medlem af et samråd, desto flere medlemmer de har. De øvrige ressourcevariable (antal frivillige og lønnede medarbejdere) har ikke betydning her. Samtidig viser resultaterne, at medlemsforeninger kontak-ter samrådet mere, når de har lønnede medarbejdere, og jo flere medlemmer de har. Heller ikke her har antallet af frivillige betydning.

Analysen bekræfter også delvist hypotese 2 og 3: En større lokal orientering og det at være idrætsforening øger sandsynligheden for at være medlem af et samråd, men foreninger med en høj grad af lokal orientering og idrætsforenin-ger kontakter ikke samrådene mere end andre foreninger.

Konklusion og diskussion af analysens resultater

Ud fra en teoretisk antagelse om, at foreninger kan spille en demokratisk rolle gennem engagement i foreningssamråd, har artiklen undersøgt en række for-ventninger om sammenhænge mellem foreningernes karakteristika og hold-ninger og deres engagement i lokale foreningssamråd. Analysens resultater be-

kræfter i nogen grad de tre hypoteser om, at foreninger med mange ressourcer, foreninger med en høj grad af lokal orientering og idrætsforeninger er mere tilbøjelige til at engagere sig end andre foreninger. Samtidig har analysen dog nuanceret hypotesernes antagelser betydeligt.

Først og fremmest viser resultaterne, at de forventede sammenhænge er til stede ved alle tre hypoteser, når det gælder foreningernes tilbøjelighed til at være medlem af et samråd. Antallet af foreningsmedlemmer, graden af lokal orientering og det at være idrætsforening fremmer alle tilbøjeligheden til medlemskab. Det er imidlertid kun foreningens ressourcer – i form af antallet af medlemmer og forekomsten af lønnede medarbejdere – der hænger positivt sammen med hyppigheden af kontakt med samrådet. Dermed er det ikke nødvendigvis de samme forhold, som er afgørende for, om en forening melder sig ind i et samråd, og hvor ofte foreningen efterfølgende kontakter samrådet.

I det følgende diskuteres, hvad ovenstående resultater er et udtryk for, og hvad de kan betyde for foreningernes og foreningssamrådenes demokratiske rolle. Selvom undersøgelsen er gennemført i fire casekommuner, og resultaterne dermed ikke nødvendigvis kan overføres til landsplan, kan der være inspiration at hente til det videre samarbejde mellem foreninger, samråd og kommuner, hvis man ønsker at styrke foreningers og foreningssamråds demokratiske rolle.

For det første viser analysen tydeligt, at foreninger ikke nødvendigvis engagerer sig i samråd, selvom samrådenes rolle som medierende led er til stede. Foreningernes eksterne demokratiske rolle igennem samråd kan dermed ikke tages for givet, og der er stor variation i, hvorvidt den udfolder sig. Nogle foreninger er snævert orienteret mod deres egne aktiviteter (Thøgersen og Bjerrum, 2022), mens foreninger med mange menneskelige ressourcer i form af medlemmer og lønnede ansatte er mere tilbøjelige til at engagere sig, idrætsforeninger er mere engagerede end øvrige foreninger, og foreningernes lokale orientering i nogen grad ser ud til at fremme engagementet. I et demokratisk perspektiv er det således et opmærksomhedspunkt, at mindre foreninger kan have vanskeligere ved at indgå i de lokale beslutningsstrukturer. Det kan dog også skyldes, at de i mindre grad oplever et behov for at engagere sig – måske fordi deres behov for faciliteter og økonomisk støtte er begrænset – eller fordi de i stedet udfylder rollen som bindeled ved selv at kontakte kommunen. Når ikke-medlemmer af samråd spørges ind til årsagen, svarer flere, at de hellere selv vil kontakte kommunen (Thøgersen, Bilberg og Petersen, 2022). Foreninger, som ikke er medlem af samråd, er dog generelt mindre tilbøjelige til at kontakte kommunen end medlemmer, og kontakten til samrådet og kontakten til kommunen ser dermed ud til at gå hånd i hånd (Thøgersen og Bjerrum, 2022: 25). Endelig er det en

mulighed, at et begrænset engagement i samråd knytter sig til samrådenes rolle og position, hvilket vil blive uddybet senere.

For det andet viser analysen, at medlemskab og kontakt er to forskellige sider af foreningernes samrådsengagement, og at det især er i forhold til medlemskab, at de opstillede hypoteser finder støtte. Ses engagement i samrådene ud fra et repræsentativt ideal, kan medlemskab i sig selv have stor og selvstændig værdi, da foreningerne gennem medlemskab og deres mulighed for at påvirke valget af samrådets bestyrelse giver samrådene mandat til at agere på deres vegne (Warren, 2001: 83). Dermed kan foreningerne styrke deres eksterne demokratiske rolle gennem samrådene. Ud fra det perspektiv kan kontakten i perioden mellem valg af bestyrelse ses som mindre vigtig for engagementet i samrådene. Begrænset kontakt til samrådene kan også være et udtryk for tilfredshed med samrådenes arbejde og dermed ikke nødvendigvis for manglende opbakning til samrådets rolle som bindeled. Det er dog samtidig sandsynligt, at foreningerne har mulighed for at styrke deres koordinerende rolle og rollen som bindeled gennem hyppig kontakt til samrådet, og her ser det ligeledes ud til, at ressourcemæssige begrænsninger kan være en hindring. Et vigtigt opmærksomhedspunkt er derudover, at analysen ikke har haft fokus på *indholdet* i foreningernes kontakt med samrådene, ligesom kontakten ikke er belyst i sammenhæng med foreningernes direkte kontakt ind i det politiske system. Disse forhold kan være centrale at belyse i fremtidige analyser af, hvordan og i hvilken udstrækning foreningerne udfolder deres demokratiske potentialer gennem lokale samråd, og i hvilken grad de gør det gennem direkte kontakt til kommunen.

For det tredje er det centralt at se på foreningernes varierende engagement i relation til den konkrete rolle, de enkelte samråd spiller. I alle analyserne indgår det som kontrolvariabel, hvilken casekommune foreningen tilhører, og resultaterne viser, at foreningernes engagement i samrådene varierer på tværs af kommunerne. Det hænger formentlig sammen med, at samrådene i nogle kommuner har en mindre etableret position – både når det gælder den interessevaretagende og den koordinerende rolle. For eksempel var alle samråd i Varde Kommune relativt nye på undersøgelsestidspunktet, og flere var usikre på deres egen rolle. Hvis foreningerne ikke oplever, at samrådene har nogen væsentlig indflydelse og gør en forskel for området, kan det smitte af på deres engagement og syn på samrådenes rolle (Thøgersen, Bilberg og Petersen, 2022). Hvis samråd skal spille en meningsfuld rolle som bindeled, er det derfor vigtigt at se på, hvordan de etablerer deres egen position og relationer til de foreninger, de repræsenterer. For eksempel er det interessant, at der er betydeligt flere foreninger, som i praksis er medlem af et samråd, end som oplever at være det. Det tyder på et behov for at øge kendskabet til samrådene og styrke relationerne på

tværs af samråd og medlemmer. Den demokratiske rolle – gennem eksterne effekter og offentlighedseffekter – som foreningerne potentielt kan spille gennem engagement i samråd, kan således ikke betragtes uafhængigt af karakteren af den interessevaretagende og koordinerende rolle, de enkelte samråd spiller, og herunder også hvad der indholdsmæssigt karakteriserer samrådenes kontakt ind i det lokalpolitiske system.

På baggrund af analysens resultater kan det konkluderes, at foreningerne potentielt udøver deres demokratiske rolle gennem samråd som medierende led, men det sker ikke automatisk. Det kræver, at foreningerne engagerer sig i samrådene, og det er i størst grad tilfældet blandt ressourcestærke foreninger, foreninger med høj lokal orientering og blandt idrætsforeninger. Derudover kræver det, at samrådene har en etableret position i kommunen. Der er imidlertid fortsat et stort potentiale for, at flere foreninger kan engagere sig, og at samrådene kan styrke deres position, ligesom der kan forventes en tæt sammenhæng mellem foreningernes engagement og samrådenes rolle og position i kommunen.

Litteratur

- Amnå, Erik (2006). Still a trustworthy ally? Civil society and the transformation of Scandinavian democracy. *Journal of Civil Society* 2 (1): 1-20.
- Andersen, Jørgen Goul (2002). Danskernes deltagelse i foreningsliv og græsrodsbevægelser, pp. 195-245 i Flemming Mikkelsen (red.), *Bevægelser i demokrati*. Aarhus: Aarhus Universitetsforlag.
- Ansell, Christopher (2003). Community embeddedness and collaborative governance in the San Francisco Bay Area Environmental Movement, pp.123-144 i Mario Diani og Doug McAdams (red.), *Social Movements and Networks. Relational Approaches to Collective Action*. New York: Oxford University Press.
- Bergsgard, Nils Asle og Svein Inge Nødland (2009). Kontaktmønstre og innflytelse i den lokale idrettspolitikken: Nettverk eller hierarki?, pp. 117-145 i Bernard Enjolras og Ragnhild Waldahl Holmen (red.), *Frivillige organisasjoner og offentlig politikk*. Oslo: Novus Forlag.
- Binderkrantz, Anne Skorkjær, Peter Munk Christiansen og Helene Helboe Pedersen (2015). Interest group access to the bureaucracy, parliament, and the media. *Governance* 28 (1): 95-112.
- Christiansen, Peter Munk og Asbjørn Sonne Nørgaard (2002). *Faste forhold – flygtige forbindelser. Stat og interesseorganisationer i Danmark i det 20. århundrede*. Aarhus: Aarhus Universitetsforlag.
- Dekker, Paul (2014). Tocqueville did not write about soccer clubs: Participation in voluntary associations and political involvement, pp. 45-57 i Matthias Freise og Tor-

- sten Hallmann (red.), *Modernizing democracy: Associations and associating in the 21st century*. New York: Springer.
- Doherty, Alison og Graham Cuskelly (2020). Organizational capacity and performance of community sport clubs. *Journal of Sports Management* 34 (3): 240-259.
- Enroljas, Bernard og Håkon Trættemberg (2023). Interactions between local government and voluntary associations. Theoretical perspectives, pp. 23-42 i Bjarne Ibsen (red.), *Voluntary and public sector collaboration in Scandinavia*. Palgrave Macmillan.
- Enroljas, Bernard, Seippel, Ørnulf og Ragnhild Waldahl (2012). *Norsk Idrett. Organisering, fellesskap og politik*. Oslo: Akilles Forlag.
- Eske, Mette (2021). *Folkeoplysningen i kommunerne. Delrapport 3: Det frivillige folkeoplysende foreningsarbejde*. Aarhus: Videncenter for Folkeoplysning.
- Folkeoplysningsloven (2018). LBK nr 1115 af 31/08/2018.
- Fung, Archon (2003). Associations and democracy: Between theories, hope and realities. *Annual Review of Sociology* 29 (1): 515-539.
- Gerring, John (2007). *Case study research: Principles and practices*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Hall, Michael, Alison Andrukow, Cathy Barr, Kathy Brock, Margaret de Wit, Don Embuldeniya, Louis Jolin, David Lasby, Benoit Lévesque, Eli Malinsky, Susan Stowe og Yves Vaillancourt (2003). *The capacity to serve: A qualitative study of the challenges facing Canada's nonprofit and voluntary organizations*. Canadian Centre for Philanthropy.
- Hansen, Jørn (2014). Idrættens sundhedspolitiske reference, pp. 255-279 i Klaus Eskelund og Thomas Skovgaard (red.), *Samfundets idræt. Forskningsbaserede indspark i debatten om idrættens støttestrukturer*. Odense: Syddansk Universitetsforlag.
- Hansen, Verner (1944). *Et idrætsråds arbejde i en mindre by*. Meddelelse fra Dansk Idræts Forbund.
- Ibsen, Bjarne (2020). Foreningerne og demokratiet, pp. 114-137 i Jakob Kaastrup Sørensens og Daniel Honoré Jensen (red.), *Er demokratiet i krise? Analyser og anbefalinger til at styrke demokratiet i Danmark*. DUF – Dansk Ungdoms Fællesråd.
- Ibsen, Bjarne og Evald Bundgaard Iversen (2022). *Foreningslivets engagement i lokal udvikling i landdistrikter*. Center for forskning i Idræt, Sundhed og Civilsamfund, Syddansk Universitet.
- Ibsen, Bjarne og Evald Bundgaard Iversen (2024). Foreningers involvering i at bevare og udvikle lokalsamfund i landdistrikter. *Politica* 56 (3): 195-216.
- Ibsen, Bjarne og Klaus Levinsen (2016). *Unge, foreninger og demokrati*. Center for forskning i Idræt, Sundhed og Civilsamfund, Institut for Idræt og Biomekanik, Syddansk Universitet.
- Ibsen, Bjarne, Malene Thøgersen og Klaus Levinsen (2013). *Kontinuitet og forandring i foreningslivet. Analyser af foreningslivets udbredelse, sammensætning og karakteristika i*

- 00'erne. Center for forskning i Idræt, Sundhed og Civilsamfund, Institut for Idræt og Biomekanik, Syddansk Universitet.
- Indenrigs- og Sundhedsministeriet (2011). *Regionalpolitisk redegørelse 2011 – Analyser og baggrund*. Indenrigs- og Sundhedsministeriet.
- Klausen, Kurt Klaudi og Per Selle (1996). The third sector in Scandinavia. *Voluntas* 7 (2): 99-122.
- Levinsen, Klaus og Bjarne Ibsen (2020). Foreningernes samarbejde med kommunale institutioner, pp. 45-65 i Bjarne Ibsen (red.), *Den frivillige kommune. Samspillet mellem den frivillige og den offentlige sektor*. Odense: Syddansk Universitetsforlag.
- Levinsen, Klaus, Malene Thøgersen og Bjarne Ibsen (2012). Institutional reforms and voluntary associations. *Scandinavian Political Studies* 35 (4): 295-318.
- Pateman, Caroll (2012). Participatory democracy revisited. *American Political Science Association* 10 (1): 7-19.
- Pestoff, Victor (2008). *A democratic architecture for the welfare state: Promoting citizen participation, the third sector and co-production*. New York: Routledge.
- Putnam, Robert D. (2003). Democracy, pp. 157-167 i Robert A. Dahl, Ian Shapiro og José Antônio Cheibub (red.), *The democracy sourcebook*. Cambridge: MIT Press.
- Rask, Steffen, Andreas Nygaard og Henriette Bjerrum (2021). *Foreningsliv i Aarhus Kommune. En undersøgelse af fællesskaber, frivillighed og tilfredshed*. Aarhus: Idrættens Analyseinstitut.
- Regeringen (2022). *Ansvar for Danmark: Det politiske grundlag for Danmarks regering*.
- Rohrer, Julia M. (2018). Thinking clearly about correlations and causation: Graphical causal models for observational data. *Advances in Methods and Practices in Psychological Science* 1 (1): 27-42.
- Rossi, Lea, Svenja Feiler, Sören Dallmeyer og Christoph Breuer (2023). Organizational capacity building in non-profit sport clubs: exploring the role of competition as a capacity building stimulus. *European Sport Management Quarterly*: 1-19.
- Roßteuscher, Sigrid (2005). *Democracy and the role of associations: Political, structural and social contexts*. Abingdon: Routledge.
- Smith, David og Stijn Van Puyvelde (2016). Theories of associations and volunteering, pp. 23-58 i Smith, David Horton, Robert A. Stebbins og Jurgen Grotz (red.), *The Palgrave handbook of volunteering, civic participation, and nonprofit associations*. London: Palgrave Macmillan.
- Socialdemokratiet, Radikale Venstre, SF og Enhedslisten (2019). *Politisk forståelse mellem Socialdemokratiet, Radikale Venstre, SF og Enhedslisten: Retfærdig retning for Danmark*.
- Thøgersen, Malene (2012). *Institutionelle omgivelser og foreningslivet. Kommunalreformens betydning for samspillet mellem kommuner og frivillige foreninger*. Ph.d.-afhandling. Syddansk Universitetsforlag.

- Thøgersen, Malene og Henriette Bjerrum (2022). *Foreninger mellem aktiviteter, samråd og kommuner: Foreningers positionering og samfundsmæssige engagement i fire casekommuner*. Aarhus: Videncenter for Folkeoplysning.
- Thøgersen, Malene, Line Bilberg og Frederik Petersen (2022). *Lokale samråd som bindeled mellem kommune og foreningsliv. Samrådenes roller og potentialer i fire casekommuner*. Aarhus: Videncenter for Folkeoplysning.
- Thøgersen, Malene, Jalte Blom, Henriette Bjerrum og Astrid Margon Simonsen (2021). *Lokale samråd på kultur-, idræts- og fritidsområdet: En landsdækkende spørgeskemaundersøgelse blandt lokale samråd*. Aarhus: Videncenter for Folkeoplysning.
- Torpe, Lars (2003). Democracy and associations in Denmark: Changing relationships between individuals and associations. *Nonprofit and Voluntary Sector Quarterly* 32 (3): 329-343.
- Torpe, Lars (2014). Corporatism and social trust: Bringing voluntary organizations "back in". *Journal of Civil Society* 10 (2): 204-218.
- Waldahl, Ragnhild Holmen (2009). *Samspill mellom idrett og kommune: Idrettsrådene – organisasjon, rolle og oppgaver*. Oslo: Institutt for Samfunnsforskning.
- Warren, Mark E. (2001). *Democracy and association*. Princeton: Princeton University Press.
- Østerlund, Karsten (2014). Danske idrætsforeningers sociale kapital. Demokrati, socialt liv og frivilligt arbejde, pp. 99-136 i Klaus Eskelund og Thomas Skovgaard (red.), *Samfundets idræt. Forskningsbaserede indspark i debatten om idrættens støttestrukturer*. Odense: Syddansk Universitetsforlag.

Karsten Elmose-Østerlund

Stabilitet og forandring i det frivillige og det lønnede arbejde i idrætsforeninger gennem to årtier

Fire idrætsforeningsundersøgelser danner grundlag for analyser af 1) udviklingen i det frivillige og det lønnede arbejde i foreningerne gennem to årtier og 2) sammenhængen mellem udvalgte centrale karakteristika ved foreningerne og det frivillige og det lønnede arbejde. Generelt har udviklingen været overvejende stabil. Den mest markante ændring er en aldring af trænere og ledere over tid. Store foreninger klarer sig generelt bedre end små, når det gælder udviklingen i det frivillige arbejde, og tendensen til aflønning er størst i de store foreninger. Gamle foreninger og foreninger i små lokalområder klarer sig derimod dårligere, når det gælder udviklingen i det frivillige arbejde.

Nøgleord: frivilligt arbejde, organisationer, professionalisering, social kapital, individualisering

Det er i vores møde med hinanden, at vi udvikler os, og fællesskabet styrkes. Her spiller civilsamfundet, kulturlivet og folkekirken en central rolle. Vi skal modvirke tendenser til kløfter, så Danmark bliver ved med at være et levende og åbent demokrati med plads til forskellighed. Hvor befolkningen har tillid til det politiske system, og alle har mulighed for at deltage i samfundet og udfolde deres potentiale på lige fod (Statsministeriet, 2022: 48).

Civilsamfundet bidrager til opbygning af fællesskaber, aktivt medborgerskab og tillid, hvilket har positiv betydning for demokratiet. Det fremgår af SVM-regeringens regeringsgrundlag og står centralt i begrundelserne for den offentlige støtte til det folkeoplysende foreningsarbejde (Kulturministeriet, 2018). Argumenterne er i overensstemmelse med Putnams teori om social kapital, hvori han fremhæver frivillige organisationer – og særligt dem hvor mennesker mødes ansigt til ansigt – som velegnede til at opbygge sociale netværk og normer for tillid og gensidighed, der fremmer demokratiets funktion (Putnam, 2000).

Til denne gruppe af organisationer hører idrætsforeninger, hvor medlemmerne deltager i aktivitetsbaserede fællesskaber, der ofte fører til opbygning af sociale relationer. Dertil kommer, at idrætsforeninger er demokratisk organi-

serede og altovervejende bliver drevet af frivillige, hvilket gør dem til vigtige arenaer for aktivt medborgerskab (Elmose-Østerlund et al., 2020). Godt hver tiende voksne dansker arbejder således frivilligt på idrætsområdet, og langt de fleste af dem er tilknyttet en idrætsforening. Et tal, som gentagne frivillighedsundersøgelser viser, har været stabilt i perioden fra 2004 til 2020 (Fridberg, 2023). Idrætsforeninger udgør i det hele taget en væsentlig del af den frivillige sektor i Danmark, idet hver fjerde danske forening er en idrætsforening (Ibsen, Thøgersen og Levinsen, 2013).

I de sidste to årtier har kommunerne i stigende grad udvist en interesse i samskabelse med idrætsforeninger som led i folkeskolernes forpligtelse til at inddrage lokalsamfundet i den ”åbne skole” samt i udviklingen af indsatser for sundhedsfremme og integration. Omkring halvdelen af alle idrætsforeninger indgik i 2016 i et sådant samarbejde, men deltagelse i samskabende aktiviteter varierede betydeligt afhængig af foreningernes størrelse, lokalsamfundsorientering og ikke mindst graden af professionalisering, operationaliseret som tilstedeværelsen af lønnede ansatte i foreningerne (Ibsen og Levinsen, 2019).

Ser man på udviklingstendenser i relation til idrætsforeninger, har såvel antallet af idrætsforeninger som andelen af de danske foreninger, der er idrætsforeninger, været nogenlunde stabile siden starten af det 21. århundrede (Danmarks Statistik, 2022; Ibsen, Thøgersen og Levinsen, 2013). Andelen af voksne danskere på over femten år, der er aktive i en idrætsforening, steg støt fra 1964 til 2007, hvorefter deltagelsen blandt både børn og voksne er stagneret med en faldende tendens fra 2011 til 2020 (Rask et al., 2022).

Eksisterende undersøgelser tegner et billede af idrætsforeningernes bidrag til samfundet, deres position i det samlede forenings- og idrætsbillede samt deres betydning for det aktive medborgerskab og bidrag til demokratiet, men indeholder i begrænset omfang analyser af, hvordan det frivillige og det lønnede arbejde i foreningerne har udviklet sig, samt hvordan centrale karakteristika ved foreningerne hænger sammen med forskelle i det frivillige og det lønnede arbejde.

Artiklen søger derfor at besvare to forskningsspørgsmål:

1. Hvilke forandringer er der sket i de to seneste årtier, når det gælder det frivillige og det lønnede arbejde, herunder udviklingstendenser i antallet af frivillige og lønnede, balancen mellem disse, aldersfordelingen og foreningernes syn på den fremtidige rekruttering af frivillige?
2. Hvilke sammenhænge er der mellem de udvalgte centrale karakteristika ved foreningerne og deres lokalområde på den ene side og det frivillige og det lønnede arbejde på den anden?

Samlet set udfylder artiklen et videnshul, når det gælder udviklingen i organisationspopulationer – her den foreningsorganiserede idræt – over en længere periode med særlig fokus på det frivillige og det lønnede arbejde. En viden som er relevant, når man skal forstå tendenser til både stabilitet og forandring i foreningernes bidrag til samfundet, herunder det aktive medborgerskab og demokratiet samt deres mulighed for at indgå i samskabende aktiviteter.

Teori

Artiklen har ikke én teoretisk ramme, som danner grundlag for forskningsspørgsmålene og analyserne. Årsagen er, at de fleste spørgsmål i de fire idrætsforeningsundersøgelser, som er gennemført med jævne mellemrum mellem 2004 og 2021, og som udgør artiklens empiriske grundlag, er formuleret ud fra pragmatiske hensyn i relation til idrætsorganisationernes behov for viden om deres medlemsforeninger, ligesom spørgeskemaerne har haft forskellige indholdsmæssige toninger i de forskellige år.

Formålet med dette afsnit er derfor kort at introducere fire teoretiske nedslag inden for den sociologiske og organisationsteoretiske forskning, som er udvalgt, fordi de bidrager til en forståelse af, dels hvordan forandringer i organisationspopulationer finder sted, dels hvordan forandringerne kan variere mellem organisationer inden for en organisationspopulation. Teorierne kan dermed kvalificere artiklens afsluttende diskussion af analysens resultater.

Organisationstilpasning eller selektion

Inden for organisationsteorien eksisterer der to overordnede tilgange til, hvordan forandringer i organisationspopulationer finder sted: Eksisterende organisationer forandrer sig (tilpasning), eller nye organisationer dannes (selektion).

I tilpasningstilgangen bliver organisationer grundlæggende set som forandringsparate og i stand til at tilpasse sig ændringer i deres omgivelser. Der er dog forskellige teoretiske forklaringer på, hvorfor forandringerne finder sted. Ressourceafhængighedsteorien beskriver, at organisationer, fordi de er afhængige af eksterne ressourcer, må positionere sig på en måde, som giver dem adgang til disse ressourcer for at eksistere samt bevare og evt. udbygge deres position på deres felt (Pfeffer og Salancik, 2003).

Isomorfitheorien beskriver, at organisationer på et felt over tid og af forskellige årsager kommer til at ligne hinanden. Tilpasningen kan finde sted, fordi organisationer er i konkurrence med hinanden og derfor efterligner de organisationer med størst succes på feltet (konkurrencebestemt isomorfi). Jo større konkurrence på et felt, desto større grad af ensretning. Isomorfe processer kan desuden finde sted med udgangspunkt i lovgivning og krav på feltet (tvangs-

mæssig isomorfi), på baggrund af en usikkerhed, der får organisationer til at efterligne andre med stor legitimitet på feltet (mimetisk isomorfi), og som følge af en professionaliseringsproces med blandt andet ansættelse af personer med formelle faglige uddannelser, som kan være med til at ensrette tænkemåderne i de forskellige organisationer (normativ isomorfi) (DiMaggio og Powell, 1983; Ibsen, Thøgersen og Levinson, 2013).

Selektionstilgangen ser foreninger som forandringstræge i den forstand, at selv grundlæggende ændringer i deres omgivelser kun fører til små forandringer i organisationerne (Hannan og Freeman, 1977). Det kan være fordi, visse organisationsformer har større legitimitet end andre pga. lovgivning og krav på feltet, eller at – især ældre – organisationers egen historie og kultur udvikler sig til barrierer for grundlæggende forandringer i formål, opbygning og måde at fungere på (Ibsen, Thøgersen og Levinson, 2013; Singh og Lumsden, 1990).

Transformation af frivillige organisationers karakteristika og professionalisering

Frivillige organisationer har en række karakteristika til fælles, blandt andet at de er nonprofit, medlemskab er frivilligt, de er demokratisk opbyggede, de varetager medlemmernes interesser, og de bliver altovervejende drevet af frivillige (Horch, 1994; Ibsen, 1992). Disse karakteristika har en række implikationer for organisationernes potentiale og mulighedsrum for forandring som følge af grundlæggende ændringer i organisationernes omgivelser. Et eksempel er deres demokratiske opbygning og deraf følgende fokus på medlemmernes interesser samt deres afhængighed af frivillig arbejdskraft, som kan gøre det vanskeligt at reagere på forandringer og ændrede behov i omgivelserne.

Med udgangspunkt i disse udfordringer beskriver Horch (1994) samt Lorentzen og Hustinx (2007), hvordan der over tid, og særligt i store organisationer, sker en transformation af de frivillige organisationers karakteristika, som bidrager til en større adskillelse mellem organisationen og dens medlemmer. For bedre at kunne reagere på ændrede behov i omgivelserne tillægger nogle foreninger sig en mere hierarkisk beslutningsstruktur, ansætter lønnede med en formel faglig uddannelse, begynder at tænke i samfundets mere end i medlemmernes behov og ser som konsekvens heraf i stigende grad medlemmerne som kunder, der modtager en service, end som medskabere en service.

Ovenstående tendenser er også beskrevet som centrale i litteraturen om professionalisering af frivillige organisationer, som peger på, at professionalisering kan komme til udtryk på i hvert fald tre områder: aflønning af personer og etablering af stillinger, større strategisk mål- og markedsorientering, strukturel differentiering og en tydeligere arbejdsdeling (Ruoranen et al., 2016).

Tættere sociale relationer og mere social kapital på landet end i byen

I den klassiske sociologi – nok mest eksplicit i Tönnies' klassiske værk om *Gemeinschaft* og *Gesellschaft* – bliver det beskrevet, hvordan tætheden af sociale relationer varierer i samfundet og i udtalt grad mellem land og by. Relationer på landet bærer i højere grad præg af social deltagelse og gensidighed (*Gemeinschaft*), mens relationer i byerne oftere er karakteriseret ved løsere sociale bånd primært opbygget omkring bytterelationer mellem mennesker (*Gesellschaft*) (Tönnies, 2012; Tönnies og Harris, 2001).

Betydningen af tætte sociale relationer og gensidighed kan man genfinde i teorier om social kapital. Putnam (2000) fremhæver således betydningen af ansigt-til-ansigt relationer for den sociale tillid og gensidighed, hvilket i hans empiriske studier hænger stærkt sammen med borgernes tilbøjelighed til at engagere sig i frivillige organisationer og frivilligt arbejde. Det er i de sociale relationer – ofte i frivillige organisationer – at vi som mennesker erfarer, at andre grundlæggende er til at stole på, hvilket opbygger social tillid og generaliseret gensidighed og dermed en øget tilbøjelighed til socialt engagement i blandt andet frivillige organisationer og frivilligt arbejde.

Ifølge de præsenterede teorier ser en organisations placering i hhv. land- og byområder ud til at have implikationer for tætheden af de sociale relationer og dermed deltagelse i frivillige organisationer og engagement i frivilligt arbejde. Deltagelse, engagement, social tillid og gensidighed forventes at være større på landet end i byerne.

Institutionaliseret individualisering

På baggrund af blandt andre Becks (1997) og Giddens' (1996) teorier om modernisering og individualisering samt internationale studier, der viser faldende villighed til at arbejde frivilligt og øget præference for mere midlertidigt og fleksibelt engagement, har Hustinx (2010) udviklet begrebet institutionaliseret individualisering. Institutionaliseret individualisering handler om, at organisationerne må organisere, italesætte og udbrede det frivillige arbejde med udgangspunkt i individernes interesser, præferencer og behov, hvis det fortsat skal være attraktivt at være frivillig. Dette er særligt relevant, når det gælder rekruttering af unge og unge voksne, for hvem individualiseringen er særligt udtalt. Hustinx gør opmærksom på, at sådanne tilpasninger paradoksalt nok kræver en omfattende indsats fra centrale frivillige i organisationerne eller fra lønnede ansatte, som kan drive den mere individorienterede tilgang til det frivillige arbejde (Hustinx, 2010). Lidt forsimplet kan man sige, at institutionaliseret individualisering fordrer, at organisationerne tilpasser de frivillige arbejdsopgaver til individerne snarere end omvendt.

Metode

Artiklens datagrundlag består af fire idrætsforeningsundersøgelser gennemført i 2004, 2010, 2015 og 2021. Over tid har spørgerammen indeholdt spørgsmål om forskellige temaer, men artiklens analyser er baseret på et udvalg af gennemgående spørgsmål.

Dataindsamling

Alle fire undersøgelser er gennemført som spørgeskemaundersøgelser, og en centralt placeret person i foreningen, som oftest forpersonen, har svaret på foreningens vegne. Hvor der er tale om vurderingsspørgsmål, er svarene således baseret på en enkelt persons vurdering, og man kan ikke udelukke, at en anden person i foreningen ville have vurderet anderledes, hvilket er en svaghed ved dataindsamlingen. Imidlertid er de fleste af de spørgsmål, som er anvendt i analyserne her, af mere faktisk karakter, hvorfor denne svaghed forventes at være mindre problematisk.

Undersøgelserne i 2004 og 2021 er gennemført af DIF, DGI og Dansk Firmaidræt, som selv har sendt invitationer til at deltage i undersøgelserne ud, mens undersøgelserne i 2010 og 2015 er gennemført af Center for forskning i Idræt, Sundhed og Civilsamfund ved Syddansk Universitet. Undersøgelsen i 2004 blev gennemført med postudsendte spørgeskemaer, mens undersøgelserne i 2010, 2015 og 2021 blev gennemført elektronisk.

Der er variationer i samplingen til de fire undersøgelser. I 2004 udtog idrætsorganisationerne en tilfældig stikprøve af foreninger, som var medlemmer af DIF og DGI. I 2010 blev alle foreninger under DIF inviteret, og i 2015 og 2021 modtog alle foreninger under DIF, DGI og Dansk Firmaidræt en invitation.

Antallet af svar og svarprocenten varierer noget mellem de fire undersøgelser. I 2004 deltog 3.097 foreninger (svarprocent på 58), i 2010 besvarede 5.203 foreninger spørgeskemaet (svarprocent på 50), i 2015 medvirkede 3.531 foreninger (svarprocent på 31) og i 2021 medvirkede 2.628 (svarprocent på 23). Faldet i svarprocenten over tid er markant, men den er i tråd med den generelle udvikling i spørgeskemaundersøgelser (Rathlev, Hermansen og Bay, 2017).

Der foreligger for undersøgelserne i 2010, 2015 og 2021 analyser af udvalgte forskelle mellem de foreninger, som har deltaget i undersøgelsen, og de foreninger, som har valgt ikke at deltage. Sammenligningerne er gennemført på de områder, hvor der har været tilgængelige oplysninger om de foreninger, som ikke deltog, herunder foreningsstørrelse, kommune og udbudte idrætsgrene. Disse analyser peger opsamlende på, at det særligt er i relation til foreningsstørrelsen, der er betydelige forskelle. Generelt er svarprocenten lavest blandt de mindste foreninger med under 100 medlemmer, som derfor er noget underrepræsenteret.

terede i datasættene fra alle årene. Samtidig udgør de små foreninger omtrent halvdelen af alle idrætsforeninger (Elmose-Østerlund og Ibsen, 2020), hvorfor de stadig er stærkt repræsenterede i alle undersøgelserne.

Spørgeskemaet og de udvalgte variable

Som sagt varierer spørgerammen for de fire undersøgelser, men en række spørgsmål om det frivillige og det lønnede arbejde i foreningerne og om centrale karakteristika ved foreningerne og deres lokalområde går igen i alle fire spørgeskemaer og muliggør denne artikels analyser af udviklingstræk i det frivillige og det lønnede arbejde i idrætsforeninger over de seneste to årtier samt af sammenhængen mellem centrale karakteristika og frivilligt og lønnet arbejde.

Når det gælder det frivillige og det lønnede arbejde, indgår der i analyserne variable angående udviklingstendenser i antallet af frivillige og lønnede, balancen mellem disse, aldersfordelingen og foreningernes syn på den fremtidige rekruttering af frivillige. Centrale karakteristika ved foreningerne beskrives af fire variable: foreningsalder, foreningsstørrelse, om foreningen er enstregen eller flerstregen og lokalsamfundsstørrelsen. De er udvalgt, fordi en række studier af idrætsforeninger har vist, at de har stor betydning for blandt andet det frivillige og det lønnede arbejde i foreningerne og for foreningernes relationer til omverdenen (Breuer et al., 2017; Elmose-Østerlund et al., 2020; Ibsen og Levinsen, 2019). En detaljeret beskrivelse af undersøgelsens variable samt foreningernes fordeling på de centrale karakteristika i hvert undersøgelsesår kan ses i det supplerende materiale.

Statistiske analyser

Til besvarelsen af det første forskningsspørgsmål om udviklingen i det frivillige og det lønnede arbejde er udført deskriptive analyser, som viser procentfordelingen for hvert undersøgelsesår. Til besvarelsen af det andet forskningsspørgsmål om sammenhængen mellem de centrale karakteristika på den ene side og variablene for det frivillige og det lønnede arbejde på den anden er der gennemført lineære og ordinale regressionsanalyser. De ordinale regressionsanalyser er anvendt på de afhængige variable, der alene indeholdt tre svarkategorier.

Regressionsanalysernes afhængige variable omhandler det frivillige og det lønnede arbejde, mens de uafhængige variable er de centrale karakteristika ved foreningerne og deres lokalområde. Årsagen er, at analyserne undersøger betydningen af de centrale karakteristika for det frivillige og det lønnede arbejde i foreningerne. Antagelsen er, at det er overvejende sandsynligt, at det er de centrale karakteristika ved foreningerne og deres lokalområde, som påvirker det frivillige og det lønnede arbejde, snarere end det modsatte.

Resultater

Resultatafsnittet er struktureret efter artiklens to forskningsspørgsmål, og hver underoverskrift repræsenterer således et forskningsspørgsmål.

Udviklingen i det frivillige og det lønnede arbejde i foreningerne

Når det gælder udviklingen i det frivillige og det lønnede arbejde (tabel 1), er balancen mellem, om foreningerne har oplevet fremgang eller tilbagegang i antallet af frivillige de seneste fem år, forskubbet over tid. I 2021 oplever flere foreninger tilbagegang (21 pct.) end fremgang (17 pct.), og i 2015 og 2010 oplevede flere fremgang end tilbagegang. Derimod er der på tværs af alle årene fra 2010 til 2021 en tendens til, at lidt flere foreninger oplever fremgang end tilbagegang i antallet af lønnede ansatte, selv om klart flest oplever et nogenlunde uændret antal lønnede i alle årene. Det samme gælder i øvrigt udviklingen i antallet af frivillige, blot oplever lidt flere foreninger udsving i enten positiv eller negativ retning.

Der ingen klar udviklingstendens i andelen af lønnede trænere og ledere i foreningerne. Den gennemsnitlige andel af lønnede trænere i foreningerne er højest i 2004, 2010 og 2015 med 15 pct. sammenlignet med 13 pct. i 2021. Den gennemsnitlige andel af lønnede ledere er højest i 2015 og 2021 med 3 pct. mod 2 pct. i 2010. På tværs af alle årene er andelen af lønnede i gennemsnit klart større blandt trænere end blandt ledere.

Den tydeligste udviklingstendens over tid er i den aldersmæssige sammensætning af trænere og ledere. Andelen af ældre på 60+ år er kommet til at fylde markant mere på bekostning af gruppen af 20-39-årige. Ældre på 60+ år udgjorde i gennemsnit 7 pct. af trænerne og 11 pct. af lederne i 2004. Det er vokset til 26 pct. blandt trænerne og 34 pct. blandt lederne i 2021. 20-39-årige udgjorde i gennemsnit 44 pct. af trænerne og 38 pct. af lederne i 2004, hvilket er faldet til 26 pct. blandt trænerne og 18 pct. blandt lederne i 2021.

Foreningsledernes tro på, at de vil lykkedes med at rekruttere nok frivillige inden for de kommende fem år, er overvejende stabil. Andelen, der er enig i udsagnet, toppede med 49 pct. i 2015 mod 42 pct. i 2021 og 41 pct. i 2010.

Betydningen af centrale karakteristika ved foreningerne for det frivillige og det lønnede arbejde

Fokuserer vi først på betydningen af centrale karakteristika ved foreningerne og deres lokalområde for udvikling i antallet af frivillige og lønnede (tabel 2), træder foreningsstørrelse tydeligst frem. På tværs af alle årene er der en positiv sammenhæng mellem foreningsstørrelse og udviklingen i antallet af frivillige og lønnede de seneste fem år.

Table 1: Udvikling i udvalgte forhold vedrørende det frivillige og det lønnede arbejde i foreningerne (pct.).

	2004	2010	2015	2021
Udvikling i antal frivillige de seneste fem år				
Tilbagegang	-	18	15	21
Nogenlunde uændret	-	50	67	62
Fremgang	-	32	18	17
N	-	4.327	2.862	2.605
Udvikling i antal lønnede de seneste fem år				
Tilbagegang	-	9	6	6
Nogenlunde uændret	-	74	84	85
Fremgang	-	17	10	9
N	-	1.970	1.266	1.543
Andele lønnede trænere og ledere				
Andele lønnede trænere	15	15	15	13
N	2.722	4.274	2.821	2.449
Andele lønnede ledere	-	2	3	3
N	-	4.554	3.165	2.618
Fordeling af trænere på alder				
Under 20 år	14	14	12	12
20-39 år	44	38	30	26
40-59 år	35	35	37	37
60+ år	7	12	21	26
N	2.729	3.939	2.790	2.577
Fordeling af ledere på alder				
Under 20 år	3	2	1	1
20-39 år	39	31	22	18
40-59 år	48	50	49	47
60+ år	11	17	28	34
N	3.018	4.275	2.909	2.702
Foreningen vil lykkedes med at rekruttere et tilstrækkeligt antal frivillige				
Uenig	-	13	12	16
Hverken eller	-	46	39	42
Enig	-	41	49	42
N	-	4.021	2.626	2.483

Table 2: Ordinale regressionsanalyser angående betydningen af centrale karakteristika ved foreningerne for udviklingen i antallet af frivillige og lønnede (ustandardiseret beta)

	Udvikling i antal frivillige			Udvikling i antal lønnede		
	2021	2015	2010	2021	2015	2010
Foreningsalder						
< 10 år (ref.)						
10-24 år	-0,414**	0,133	-0,012	-0,263	-0,154	-0,107
25+ år	-0,742***	-0,142	-0,115	-0,534*	-0,189	0,176
Foreningsstørrelse						
< 100 medl.(ref.)						
100-499 medl.	0,354***	0,252**	0,314***	0,419*	0,146	0,560***
500+ medl.	0,506***	0,492***	0,693***	1,707***	0,660**	1,101***
Enstregenget/flerstregenget						
Enstregenget (ref.)						
Flerstregenget	-0,283**	-0,129	-0,035	-0,392*	-0,572**	0,061
Lokalsamfundsstørrelse						
< 5000 indb.(ref.)						
5000-19.999 indb.	0,039	0,202	0,008	0,373	0,151	0,164
20.000+ indb.	0,145	0,298**	0,052	0,496**	0,409*	0,539***
R ²	0,028	0,015	0,015	0,085	0,029	0,060
N	2605	2821	4287	1543	1287	1953

Note: *p < 0,05; ** p < 0,01; *** p < 0,001.

Resultaterne for de øvrige variable er mindre konsistente, men der er dog i de fleste undersøgelsesår en tendens til, at udviklingen i antallet af både frivillige og lønnede har været mest positiv i de største lokalsamfund med 20.000+ indbyggere. Den overvejende tendens for de to sidste variable er, at udviklingen i antallet af frivillige og lønnede er mest negativ i ældre og flerstrengede foreninger, men tendensen er ikke signifikant i alle undersøgelsesår.

Ser vi dernæst på andelen af lønnede trænere og ledere i foreningerne og sammenhængen med de centrale karakteristika (tabel 3), er sammenhængen med foreningsstørrelse igen de tydeligste. Der er en klar tendens til, at jo større forening, desto højere andel af lønnede trænere og ledere.

Der er ingen signifikante sammenhænge mellem foreningsalder og andelen af lønnede trænere eller ledere og kun få og ikkekonsistente sammenhænge, når det gælder betydningen af, hvorvidt foreningerne er enstrengede eller flerstrengede og størrelsen af foreningernes lokalsamfund.

Tabel 1 viste en tydelig tendens til, at den gennemsnitlige andel af både trænere og ledere, der er 60+ år, er vokset markant fra 2004 til 2021. I regressionsanalyserne i tabel 4 ser vi specifikt på, hvordan de centrale karakteristika ved foreningerne og deres lokalsamfund hænger sammen med andelen af trænere og ledere på 60+ år. Af hensyn til omfanget af artiklens analyser er der ikke udført lignende analyser for andelen i de andre aldersgrupper. Som ved de foregående regressionsanalyser finder vi også her en tydelig sammenhæng med foreningsstørrelsen. Andelen af frivillige trænere og ledere på 60+ år er markant lavere i både mellemstore foreninger med 100-499 medlemmer og store foreninger med 500+ medlemmer end i små foreninger med under 100 medlemmer.

Der er også overvejende, men ikke konsistent i alle årene, en tendens til, at andelen af trænere og ledere på 60+ år er større særligt i foreninger på 10-24 år og foreninger på 25+ år i sammenligning med foreninger på under 10 år. Effekterne for enstrengt/flerstrengt samt lokalsamfundsstørrelse varierer noget og er i de fleste tilfælde ikke signifikante.

Endelig viser tabel 5, at foreningernes tro på, at de vil lykkedes med at rekruttere et tilstrækkeligt antal frivillige, også har de mest konsistente sammenhænge med foreningsstørrelsen. Jo større foreningerne er, desto mere tilbøjelige er de til at angive, at de vil lykkedes med rekrutteringen.

Effekterne for foreningsalder er mindre konsistente, men tendensen er, at de ældste foreninger på 25+ år tror mindre på fremtidig rekruttering af frivillige end de yngste foreninger på under 10 år. I to af undersøgelsesårene er der en signifikant tendens til, at flerstrengede foreninger har en lavere fremtidstro end enstrengede. Sammenhængen mellem fremtidstro og lokalsamfundsstørrelse varierer og er i de fleste tilfælde ikke signifikante.

Tabel 3: Lineære regressionsanalyser angående betydningen af centrale karakteristika ved foreningerne for andelen af frivillige og lønnede trænere og ledere (ustandardiseret beta)

	Andel lønnede trænere				Andel lønnede ledere		
	2021	2015	2010	2004	2021	2015	2010
Konstant	5,370**	9,660***	11,275***	12,798***	1,202*	1,163*	1,929***
Foreningsalder							
< 10 år (ref.)							
10-24 år	2,325	-1,754	-2,456	0,069	-0,025	0,133	-0,630
25+ år	1,067	-1,940	-1,582	-2,088	-0,061	-0,736	-0,373
Foreningsstørrelse							
< 100 medl. (ref.)							
100-499 medl.	7,428***	7,667***	6,422***	5,894***	0,917*	1,747***	0,496
500+ medl.	17,832***	19,424***	23,152***	28,417***	6,889***	7,314***	2,693***
Enstregenget/flerstregenget							
Enstregenget (ref.)							
Flerstregenget	-5,061***	-5,079***	-1,791	-0,007	0,006	-0,410	0,138
Lokalsamfundsstørrelse							
< 5000 indb. (ref.)							
5000-19.999 indb.	1,850	1,831	0,009	-2,498	-0,029	0,021	-0,072
20.000+ indb.	3,740**	2,564	1,038	-1,770	0,302	0,210	-0,354
R ²	0,055	0,040	0,046	0,083	0,055	0,039	0,004
N	2448	2787	4222	2639	2617	3124	4497

Note: *p < 0,05; ** p < 0,01; *** p < 0,001.

Tabel 4: Lineære regressionsanalyser angående betydningen af centrale karakteristika ved foreningerne for andelen af trænere og ledere, som er 60+ år (ustandardiseret beta)

	Andel trænere 60+ år				Andel ledere 60+ år			
	2021	2015	2010	2004	2021	2015	2010	2004
Konstant	28,060***	30,281***	13,000***	7,696***	32,336***	32,286***	15,171***	11,024***
Foreningsalder								
< 10 år (ref.)								
10-24 år	15,958***	4,778*	6,574***	0,464	16,054***	6,261**	8,532***	0,491
25+ år	7,685***	-1,611	4,459***	-0,086	9,578***	-1,931	5,780***	0,260
Foreningsstørrelse								
< 100 medl. (ref.)								
100-499 medl.	-17,014***	-13,000***	-8,071***	-3,036***	-15,759***	-11,324***	-6,400***	-2,500***
500+ medl.	-20,501***	-18,370***	-6,922***	-4,098***	-13,621***	-11,604***	-2,785	-0,875
Enstrengt/flerstrengt								
Enstrengt (ref.)								
Flerstrengt	-0,249	3,704*	-2,486**	0,017	-1,000	3,653*	-5,122***	-1,991**
Lokalsamfundsstørrelse								
< 5000 indb. (ref.)								
5000-19.999 indb.	-0,663	-3,657*	0,572	1,157	1,589	1,365	1,878	0,898
20.000+ indb.	-1,903	-3,323*	0,355	0,806	0,344	-0,388	1,850*	0,988
R ²	0,086	0,057	0,034	0,010	0,061	0,034	0,037	0,008
N	2576	2753	3895	2646	2707	2867	4224	2918

Note: *p < 0,05; ** p < 0,01; *** p < 0,001.

Table 5: Ordinale regressionsanalyser angående betydningen af centrale karakteristika ved foreningerne for deres tilbøjelighed til at vurdere, at de vil lykkes med at rekruttere et tilstrækkeligt antal frivillige (ustandardiseret beta)

	2021	2015	2010
Foreningsalder			
< 10 år (ref.)			
10-24 år	-0,342*	0,173	0,046
25+ år	-0,654***	-0,118	-0,157*
Foreningsstørrelse			
< 100 medl. (ref.)			
100-499 medl.	0,234**	0,225**	0,121
500+ medl.	0,485***	0,566***	0,542***
Enstrenget/flerstrenget			
Enstrenget (ref.)			
Flerstrenget	-0,087	-0,230*	-0,201**
Lokalsamfundsstørrelse			
< 5000 indb. (ref.)			
5000-19.999 indb.	-0,077	0,005	-0,004
20.000+ indb.	-0,079	0,219*	0,066
R ²	0,021	0,017	0,012
N	2483	2585	3975

Note: *p < 0,05; ** p < 0,01; *** p < 0,001.

På tværs af alle regressionsanalyserne forklarer de udvalgte centrale karakteristika ved foreningerne og deres lokalsamfund en mindre del af variationen i det frivillige og det lønnede arbejde. De justerede R²-værdier varierer mellem 0,004, hvilket kan sidestilles med stort set ingen forklaringskraft for de uafhængige variable samlet set, og 0,086, hvilket indikerer, at de uafhængige variable til sammen forklarer knap 9 pct. af variationen i den afhængige variabel.

Diskussion og konklusion

Det korte svar på artiklens første forskningsspørgsmål er, at udviklingen i populationen af idrætsforeninger, når det gælder det frivillige og det lønnede arbejde, er meget stabil. Der er dog særligt én tydelig udviklingstendens, nemlig at ældre på 60+ år over perioden fra 2004 til 2021 er kommet til at udgøre en betydelig større andel af både trænerne og lederne i foreningerne.

Når det gælder det andet forskningsspørgsmål, så træder betydningen af foreningsstørrelse tydeligst frem. Store foreninger med 500+ medlemmer oplever i højere grad end små foreninger med under 100 medlemmer fremgang i antallet af frivillige, de har et mere positivt fremtidssyn, når det gælder rekruttering af frivillige, og de ældre på 60+ år udgør en mindre andel af de frivillige. Desuden er aflønning mest udbredt og har været mest i vækst i de store foreninger.

To mindre udtalte og konsistente tendenser træder frem i relation til foreningsalder og lokalsamfundsstørrelse. Gamle foreninger på 25+ år har overvejende oplevet en mindre positiv udvikling i antallet af frivillige, de er mere skeptiske, når det gælder fremtidig rekruttering af frivillige, og de har en større andel af både trænere og ledere på 60+ år, sammenlignet med foreninger på under 10 år. Parallelt hermed har foreninger i de mindste lokalsamfund med under 5000 indbyggere i mindre grad oplevet fremgang i antallet af frivillige og lønnede, end foreninger i store lokalsamfund med 20.000+ indbyggere.

De følgende afsnit tager udgangspunkt i disse tendenser og diskuterer resultaterne i relation til de fire teoretiske nedslag beskrevet i teoriafsnittet og derefter de forskningsmæssige og politiske implikationer.

Stabilitet i det frivillige og det lønnede arbejde, men markant flere ældre

Med tanke på at man over tid kunne forvente en transformation i frivillige organisationers karakteristika og en tendens mod øget professionalisering, især i større og ældre foreninger, er det overraskende, at det frivillige og det lønnede arbejde i foreningerne er så stabilt. I undersøgelsen kan vi alene undersøge professionalisering ud fra balancen mellem frivillige og lønnede, og her er der ingen klar tendens til øget brug af aflønning af hverken trænere eller ledere.

At populationen af idrætsforeninger i begrænset omfang har forandret sig, når det gælder det frivillige og det lønnede arbejde, kan hænge sammen med, at populationen er udviklet gennem mange år – de ældste idrætsforeninger er mere end 150 år gamle (Pedersen, Elmose-Østerlund og Ibsen, 2017). Derudover er alle idrætsforeninger underlagt de samme krav for at opnå offentlig støtte, nemlig at de skal have et folkeoplysende formål, være demokratisk opbyggede, have betalende medlemmer og være åbne for alle (Elmose-Østerlund og Ibsen, 2020). Det skaber gode betingelser for tvangsmæssig isomorfi, som kan være med til at forklare stabiliteten.

Dertil kommer, at der i perioden for de fire idrætsforeningsundersøgelser har været en nogenlunde stabil andel af aktive børn og voksne i foreningsidrætten med en svagt faldende tendens i den sidste del af perioden (Rask et al., 2022). Stabilitet på medlemssiden er givetvis også befordrende for stabilitet i relation til det frivillige og det lønnede arbejde, i og med at behovet for trænere og le-

dere må forventes at være nogenlunde uændret. Det er dog værd at bemærke, at der i samme periode er sket et skift i særligt voksnes, og til dels også børns, bevægelsesvaner, da nye aktiviteter er opstået og hurtigt er blevet populære, mens etablerede idrætter har oplevet medlemstilbagegang (Rask et al., 2022). En udvikling som kunne have været befordrende for ændringer i det frivillige og det lønnede arbejde, hvis de nye idrætsforeninger, der er dannet for at imødekomme ændrede behov i befolkningen, havde haft en anden tilgang til foreningsarbejdet end de eksisterende foreninger. En mulig forklaring på, at dette i begrænset omfang ser ud til at være tilfældet, er, at de nye idrætsforeninger efterligner de etablerede foreninger, som har opnået en legitimitet i feltet, og at stabiliteten dermed er udtryk for mimetisk isomorfi.

I lyset af teorien om institutionaliseret individualisering forekommer det ligeledes overraskende, at der ikke er sket større forandringer i det frivillige og det lønnede arbejde. Med de påståede ændrede krav fra de frivillige til foreningerne, blandt andet ønsket om større fleksibilitet i det frivillige arbejde, kunne man forvente, at foreningerne havde oplevet tilbagegang i antallet af frivillige samt øget tendens til aflønning, fordi lønnede kunne hjælpe foreningerne med at gennemføre de ændringer i organiseringen af det frivillige arbejde, som teorien foreskriver er nødvendig. Omvendt ville øget aflønning af trænere og ledere være et brud med traditioner, normer og kultur i mange idrætsforeninger. Langt hovedparten af foreningerne drives alene eller altovervejende af frivillige, og idealet om det frivillige arbejde står stærkt. Sidstnævnte understøttes af, at 68 pct. af landets idrætsforeninger erklærer sig helt eller delvist enige i udsagnet, ”foreningen bør drives udelukkende af frivillige” (Pedersen, Elmoose-Østerlund og Ibsen, 2017). Det vidner om, at frivillige både er en nødvendighed for idrætsforeninger og ses som en selvstændig værdi, hvilket kan virke hæmmende for forandringer i det frivillige arbejde, herunder øget professionalisering.

Når andelen af trænere og ledere på 60+ år er øget kraftigt de seneste to årtier, skyldes det sandsynligvis, at foreningerne har fået sværere ved at rekruttere og fastholde unge og unge voksne, og at ældre derfor må udføre en større del af arbejdsopgaverne. Rekrutteringsudfordringerne kunne hænge sammen med de ændrede krav til det frivillige arbejde, som ifølge teorien om institutionaliseret individualisering især vedrører unge og unge voksne. Bemærk dog, at den øgede andel ældre blandt trænere og ledere dels er i tråd med den generelle demografiske udvikling i samfundet og en generel tendens til medlemsvækst i idrætsforeningerne blandt ældre, dels at gruppen af 20-39-årige er blevet mindre aktiv, mens der ikke er sket større forskydninger blandt unge under 20 år. Udviklingen kan derfor også være et udtryk for livsfaseeffekter, hvor unge voksne i stigende grad fravælger frivilligt arbejde, fordi de har en travl hverdag

(Jensen, 2001; Pilgaard, 2012). Uanset forklaringen vidner udviklingen om en forandringstræghed, som er i tråd med selektionsteorien.

Sluttelig er det værd at bemærke, at aldringen af de frivillige over de seneste to årtier er helt i tråd med gentagne undersøgelser af befolkningens frivillige, både generelt og specifikt på idræts- og fritidsområdet (Fridberg, 2023). Forandringstrægheden blandt foreningerne på idrætsområdet ser ud til at være en del af en større tendens i relation til det frivillige arbejde inden for populationen af frivillige organisationer.

Store foreninger klarer sig bedre end små foreninger, men aflønner også mere

At store foreninger klarer sig bedre end små, når det gælder udviklingen i antallet af frivillige og i evnen til at rekruttere yngre frivillige, passer udmærket sammen med den transformation af frivillige organisationers karakteristika, som særligt sker i større foreninger. Store foreninger er mere tilbøjelige til at tænke i både medlemmernes og samfundets behov, hvilket kan åbne dem op for nye medlemsgrupper og potentielle nye frivillige samt få dem til at involvere sig mere i deres lokalsamfund (Elmose-Østerlund et al., 2020; Ibsen og Levinsen, 2019). Desuden er de, blandt andet qua deres øgede brug af lønnede ansatte og generelle tendenser til øget professionalisering, bedre i stand til at tilpasse sig frivilliges ændrede krav til foreningerne og dermed til at rekruttere yngre frivillige.

Den klare tendens til, at aflønning er mere udbredt i store foreninger end i små, som vi finder i analyserne, er i det hele taget i tråd med de teoretiske forventninger. Det er dog værd at bemærke, at den øgede brug af lønnede ansatte også mere lavpraktisk kunne være udtryk for, at store organisationer har de økonomiske ressourcer til at lønne. Derudover får organisationer, i takt med at de vokser, ofte en mere kompleks struktur, fx med flere udvalg, hvilket kan fordrer en større grad af professionalisering i relation til blandt andet ledelse og koordinering, hvori aflønning kan være et element.

Gamle foreninger og foreninger i små lokalsamfund klarer sig på nogle punkter dårligere

At gamle foreninger er mere udfordrede, når det gælder rekruttering af (især yngre) frivillige er i tråd med selektionstesens forudsigelse om, at særligt etablerede foreninger i mindre grad tilpasser sig forandringerne i omgivelserne. De vil i mindre grad have tilpasset deres tilgang til frivilligt arbejde til de påståede ændrede præferencer blandt særligt unge og unge voksne i teorien om institutionaliseret individualisering.

Det er mere overraskende, at foreningerne i de små lokalsamfund klarer sig dårligere end foreninger i større lokalsamfund, når det gælder udviklingen i antallet af frivillige. Med udgangspunkt i teorier om tættere sociale relationer på landet end i byen, og den kobling, som teorien om social kapital foretager mellem sociale relationer på den ene side og social tillid og gensidighed på den anden, kunne man have forventet, at det ville være lettere at rekruttere frivillige på landet. Det har andre undersøgelser før denne imidlertid også haft svært ved at påvise (Sørensen, Svendsen og Jensen, 2011).

Forskningsmæssige implikationer

Med udgangspunkt i fire undersøgelser af populationen af idrætsforeninger over to årtier tegner der sig et billede af en overvejende stabilitet i det frivillige og det lønnede arbejde og i sammenhængen mellem udvalgte centrale karakteristika ved foreningerne og det frivillige og det lønnede arbejde. Da det ikke er alle aspekter af det frivillige og det lønnede arbejde, som er undersøgt, og da der er tale om analyser af sammenhængen med ”udvalgte” karakteristika, kan der være væsentlige forandringer og sammenhænge, som dette studie ikke fanger. Det kan fx dreje sig om ændringer i måden, det frivillige arbejde organiseres på, i opgavefordelingen mellem frivillige og lønnede, i kompetenceopbygning blandt frivillige som følge af relationer til kommunale institutioner mv.

Derudover kan man spekulere i, om to årtier er for kort en periode til, at man kan forvente store forandringer i det frivillige og det lønnede arbejde, når vi har at gøre med en organisationspopulation, som i udgangspunktet er medlems- mere end omverdensorienteret. Omvendt er det en periode, hvor flere store ændringer har fundet sted, herunder en kommunalreform, en finanskriser og en pandemi, som på hver sin måde må forventes at have påvirket civilsamfundet, herunder frivilligt og lønnet arbejde i idrætsforeningerne (Rask et al., 2022; Thøgersen, 2012). Perioden er desuden ikke kortere, end at det markante skift i alderssammensætningen af de frivillige trådte tydeligt frem i analyserne. Ikke desto mindre bliver det interessant i fremtidige undersøgelser at se, om der sker grundlæggende forandringer i det frivillige og det lønnede arbejde i foreningerne. Fremtidige undersøgelser kunne med fordel tilføje spørgsmål, som kunne indkredse mere kvalitative ændringer.

Politiske implikationer

I den periode, hvor de fire idrætsforeningsundersøgelser er gennemført, har der været en stærk politisk tro på og vilje til at støtte det folkeoplysende foreningsarbejde, herunder idrætsforeninger, begrundet i dets bidrag til det aktive medborgerskab og demokratiet. Den politiske styring har været begrænset og

har primært fokuseret på måden, foreningerne er organiserede på, herunder at de for at få offentlig støtte skal være demokratisk opbygget og åbne for alle (Elmose-Østerlund og Ibsen, 2020). De stabile politiske rammebetingelser kan udgøre en del af forklaringen på stabiliteten i det frivillige og det lønnede arbejde i foreningerne.

Omvendt kan de også have ført til, at foreningerne har oplevet et begrænset behov for at udvikle sig i takt med forandringer i og ændrede krav fra deres omgivelser. Det kan være med til at forklare tendensen til stagnation, det begyndende fald i deltagelsen i idrætsforeninger (Rask et al., 2022) og muligvis aldringen af de frivillige.

Specifikt i forhold til idrætsforeningernes bidrag til demokratiet bliver der fra politisk side alene stillet krav om, at foreningerne skal være demokratisk opbyggede for at få støtte. De bliver ikke målt på, om de formår at skabe de aktive og involverende medlemsdemokratier, som ville give de bedste forudsætninger for en demokratisk skoling til gavn for samfundet. Dele af forskningen i idrætsforeninger og demokrati peger da også på, at et mindretal af medlemmerne engagerer sig i foreningernes demokrati, og at der er store forskelle heri inden for populationen af idrætsforeninger (Ibsen et al., 2019).

I relation til idrætsforeningernes mulighed for at indgå i samskabende aktiviteter med deres kommune og lokale kommunale institutioner, så viser forskningen, at særligt de store, lokalsamfundsorienterede og professionaliserede idrætsforeninger indgår i samskabende aktiviteter (Ibsen og Levinsen, 2019). Selv om dette studie ikke direkte kan sige noget om foreningernes lokalsamfundsorientering, så peger stabiliteten i det frivillige og det lønnede arbejde i retning af, at idrætsforeningernes vilje og evne til samskabelse ikke har undergået væsentlige forandringer de seneste to årtier.

Samlet set sandsynliggør artiklens resultater, at politiske rammebetingelser har betydning for udviklingen i en organisationspopulation og specifikt for frivilligt og lønnet arbejde. Stabile politiske rammebetingelser for en organisationspopulation ser ud til at kunne bidrage med stabilitet i det frivillige og det lønnede arbejde i organisationerne. Det er mere usikkert, om stabiliteten bidrager til, at organisationerne orienterer sig mod og handler på ændrede forudsætninger og krav i deres omgivelser til gavn for samfundet. Det være sig i relation til fremme af aktivt medborgerskab og demokrati, samt i relation til organisationernes vilje og evne til at indgå i samskabende aktiviteter.

Supplerende materiale

Supplerende materiale til artiklen findes her.

Litteratur

- Beck, Ulrich (1997). *Risikosamfundet: på vej mod en ny modernitet*. København: Hans Reitzels Forlag.
- Breuer, Christoph, Svenja Feiler, Ramon Llopis-Goig og Karsten Elmoose-Østerlund (2017). *Characteristics of European sports clubs*. Odense: Center for forskning i Idræt, Sundhed og Civilsamfund, Syddansk Universitet.
- Danmarks Statistik (2022). *Statistikbanken. Kultur og fritid, IDRFOR01* (15.1.2024).
- DiMaggio, Paul. J. og Walter W. Powell (1983). The iron cage revisited: Institutional isomorphism and collective rationality in organizational fields. *American Sociological Review* 48 (2): 147-160.
- Elmoose-Østerlund, Karsten og Bjarne Ibsen (2020). Denmark: High participation at the expense of democratic and social engagement?, pp. 65-92 i Siegfried Nagel, Karsten Elmoose-Østerlund, Bjarne Ibsen og Jeroen Scheerder (red.), *Functions of sports clubs in European societies*. Cham: Springer.
- Elmoose-Østerlund, Karsten, Bjarne Ibsen, Siegfried Nagel og Jeoren Scheerder (2020). The contribution of sports clubs to public welfare in European societies. A cross-national comparative perspective, pp. 345-385 i Siegfried Nagel, Karsten Elmoose-Østerlund, Bjarne Ibsen og Jeroen Scheerder (red.), *Functions of sports clubs in European societies. A cross-national comparative study*. Cham: Springer.
- Fridberg, Torben (2023). Kontinuitet og forandring i omfanget af frivilligt arbejde, pp. 21-42 i Thomas P. Boje, Helle H. Espersen, Torben Fridberg, Lars. S. Henriksen og Bjarne Ibsen (red.), *Gør frivilligt arbejde samfundet bedre?* København: Nyt fra Samfundsvidenskaberne.
- Giddens, Anthony (1996). *Modernitet og selvidentitet: selvet og samfundet under senmoderniteten*. København: Hans Reitzels Forlag.
- Hannan, Michael T. og John Freeman (1977). The population ecology of organizations. *American Journal of Sociology* 82 (5): 929-964.
- Horch, Hans-Dieter (1994). On the socio-economics of voluntary organisations. *Voluntas: International Journal of Voluntary and Nonprofit Organizations* 5 (2): 219-230.
- Hustinx, Leslie (2010). Institutionally individualized volunteering: Towards a late modern re-construction. *Journal of Civil Society* 6 (2): 165-179.
- Ibsen, Bjarne (1992). *Frivilligt arbejde i idrætsforeninger*. København: DHL.
- Ibsen, Bjarne og Klaus Levinsen (2019). Collaboration between sports clubs and public institutions, *European Journal for Sport and Society* 16 (3): 187-204.
- Ibsen, Bjarne, Malene Thøgersen og Klaus Levinsen (2013). *Kontinuitet og forandring i foreningslivet: Analyser af foreningslivets udbredelse, sammensætning og karakteristika i 00'erne*. Odense: Center for forskning i Idræt, Sundhed og Civilsamfund, Syddansk Universitet.

- Ibsen, Bjarne, Karsten Elmoose-Østerlund, Svenja Feiler, Christoph Breuer, Ørnulf Seippel, Jan-Willem van der Roest og Jeroen Scheerder (2019). Democratic participation in voluntary associations: a multilevel analysis of sports clubs in Europe. *Voluntas: International Journal of Voluntary and Nonprofit Organizations* 30: 1148-1163.
- Jensen, Mette (2001). *Tendenser i tiden – en sociologisk analyse af mobilitet, miljø og moderne mennesker*. København: Samfundslitteratur.
- Kulturministeriet (2018). *Bekendtgørelse af lov om støtte til folkeoplysende voksenundervisning, frivilligt folkeoplysende foreningsarbejde og daghøjskoler samt om Folkeuniversitetet (folkeoplysningsloven)*. LBK nr 1115 af 31/08/2018.
- Lorentzen, Håkon og Leslie Hustinx (2007). Civic involvement and modernization. *Journal of Civil Society* 3 (2): 101-118.
- Pedersen, Marlene R.L., Karsten Elmoose-Østerlund og Bjarne Ibsen (2017). *Foreningssidrøften anno 2015 – status og udviklingstendenser*. Odense: Center for forskning i Idræt, Sundhed og Civilsamfund, Syddansk Universitet.
- Pfeffer, Jeffrey og Gerald R. Salancik (2003). *The external control of organizations: A resource dependence perspective*. Stanford: Stanford University Press.
- Pilgaard, Maja (2012). *Flexible sports participation in late-modern everyday life*. Odense: Syddansk Universitet.
- Putnam, Robert. D. (2000). *Bowling alone: The collapse and revival of American community*. New York: Simon & Schuster.
- Rask, Steffen, Frederik Petersen, Kristoffer Hansen og Mette Eske (2022). *Danskernes motions- og sportsvaner 2020*. København: Idrættens Analyseinstitut.
- Rathlev, Jacob, Jonathan Hermansen og Hans Bay (2017). Dataindsamling, pp. 55-87 i Morten Frederiksen, Peter Gundelach og Rikke Skovgaard Nielsen (red.), *Survey. Design, stikprøve, spørgeskema, analyse*. København: Hans Reitzels Forlag.
- Ruoraniemi, Kaisa, Christoffer Klenk, Torsten Schlesinger, Emmanuel Bayle, Josephine Clausen, David Giauque og Siegfried Nagel (2016). Developing a conceptual framework to analyse professionalization in sport federations. *European Journal for Sport and Society* 13 (1): 55-74.
- Singh, Jitendra V. og Charles J. Lumsden (1990). Theory and research in organizational ecology. *Annual Review of Sociology* 16 (1): 161-195.
- Statsministeriet (2022). *Ansvar for Danmark. Det politiske grundlag for Danmarks regering* (8.2.2024).
- Sørensen, Jens F.L., Gunnar L.H. Svendsen og Peter S. Jensen (2011). Der er så dejligt derude på landet? Social kapital på landet og i byen 1990-2008, pp. 240-263 i Peter Gundelach (red.), *Små og store forandringer: danskernes værdier siden 1981*. København: Hans Reitzels Forlag.

- Thøgersen, Malene (2012). *Institutionelle omgivelser og foreningslivet: Kommunalreformens betydning for samspillet mellem kommuner og frivillige foreninger*. Odense: Syddansk Universitetsforlag.
- Tönnies, Ferdinand (2012). Gemeinschaft und Gesellschaft, pp. 231-255 i Ferdinand Tönnies (red.), *Studien zu Gemeinschaft und Gesellschaft: Herausgegeben von Klaus Lichtblau*. Wiesbaden: VS Verlag für Sozialwissenschaften.
- Tönnies, Ferdinand og Jose Harris (2001). *Community and civil society*. Cambridge: Cambridge University Press.

English abstracts

Bjarne Ibsen og Evald Bundgaard Iversen

Associations' involvement in preserving and developing local communities in rural areas

How much do associations in rural districts involve themselves in the local community, and what can explain differences their involvement? The analysis of this issue is based on data from a survey in 2022 of all types of associations in four rural municipalities. The analysis, which is inspired by theories of new institutionalism, shows that most associations are involved in tasks that aim to preserve or develop local conditions and institutions, and that the associations have a positive attitude towards contributing to develop the local community. The associations' involvement in the local community depends in particular on the number of inhabitants in the local community, what their primary goals are and their size, while the associations' age, municipal context and public support have little significance.

Keywords: associations; rural areas; local community size; association type; association capacity

Kasper Friis Bavnæk and Annette Aagaard Thuesen

Vertical interaction between village councils, citizen associations, and the municipality: the associations' perspective

Based on deliberative democracy theory, this article examines differences between village councils and citizen associations in terms of their interests and interaction with the municipality. Survey data shows that they are engaged with many issues that municipalities are responsible for, and that distance to the municipality's town hall affects their engagement. Survey data also shows that local councils occupy a position closer to the municipality than citizen associations. The two types of associations are satisfied with their interaction with the municipality but based on different parameters. Regular meetings where the associations have access to direct conversations with politicians and administration and the opportunity to access municipal funds are some of the things that mean most for perceptions of positive interaction.

Keywords: local communities; village councils; citizen associations; municipalities; interaction; civil society

Malene Thøgersen og Frederik Petersen

Democracy through association councils? Associations' involvement in local councils in culture and recreation

It is widely assumed that associations can play a democratic role as a link between citizens and the political system, but associations do not always fulfill this role on their own. There are several local association councils, especially in culture and recreation, i.e., umbrella organizations for associations in the respective areas, and they can play a mediating role between associations and municipalities. However, to realize this potential, associations must engage in the councils, but this is not always the case. Based on a survey among cultural and leisure associations in four Danish municipalities, this article examines variation in the associations' engagement in local association councils. Results show that more human resources in the associations and a higher degree of local orientation positively affect engagement, and that sports associations are more likely to engage than other types of associations.

Keywords: associations; democracy; local association councils; municipalities

Karsten Elmoose-Østerlund

Stability and change in voluntary and paid work in sports associations over two decades

Four surveys of sports associations form the basis for analyses of 1) the development in voluntary and paid work in the associations over two decades, and 2) the relationship between key characteristics of the associations and voluntary and paid work. Overall, the development in voluntary and paid work in the associations has remained stable in the period. The most significant change is an aging of coaches and leaders over time. Large associations perform better than small ones when it comes to voluntary work and are more likely to hire paid employees. Conversely, old associations and associations in small local areas are less successful when it comes to voluntary work.

Keywords: voluntary work; organizations; professionalization; social capital; individualization

Om forfatterne

Kasper Friis Bavnæk, cand.soc., ph.d.-studerende, Center for Landdistriktsforskning, Institut for Statskundskab, Syddansk Universitet. Forsker i kommuners planlægning og udvikling af landdistrikter, samarbejdet med lokale organiseringer i landdistrikterne og rumlig retfærdighed. E-mail: kaf@sdu.dk

Karsten Elmosé-Østerlund, lektor, ph.d., Center for forskning i Idræt, Sundhed og Civilsamfund, Syddansk Universitet. Forsker i bevægelsesvaner, foreningsidræt, social integration i idrætten samt forskelle og ligheder i danskernes bevægelsesvaner og forklaringerne herpå. E-mail: kosterlund@health.sdu.dk

Bjarne Ibsen, ph.d. i statskundskab, professor emeritus, Center for forskning i Idræt, Sundhed og Civilsamfund, Syddansk Universitet. Har forsket i forskellige sider af civilsamfundet. E-mail: bibsen@health.sdu.dk

Evald Bundgård Iversen, ph.d., lektor og centerleder på Center for forskning i Idræt, Sundhed og Civilsamfund, Syddansk Universitet. Forsker blandt andet i samskabelse mellem den frivillige og den offentlige sektor og i civilsamfundets betydning for udviklingen i landdistrikter. E-mail: eiversen@health.sdu.dk

Frederik Jes Petersen, cand.scient.pol., analytiker, Idrættens Analyseinstitut og Videncenter for Folkeoplysning. Hans primære arbejdsområder er foreningsliv og foreningsdeltagelse samt danskernes fritidsvaner på nationalt og kommunalt plan. E-mail: frederik.petersen@idan.dk

Annette Aagaard Thuesen, lektor, Center for Landdistriktsforskning, Institut for Statskundskab, Syddansk Universitet. Forsker i forvaltning, planlægning og demokratiske temaer i relation til lokalområdets organisering og samspil mellem lokale organiseringer og offentlige myndigheder om stedsbaseret udvikling. Underviser ved Sociologi og kulturanalyse på Syddansk Universitet. E-mail: aat@sam.sdu.dk

Malene Thøgersen, cand.scient.pol., ph.d. i statskundskab, senioranalytiker ved Videncenter for Folkeoplysning. Forsker i foreningslivet og den frivillige sektor med særlig fokus på relationerne mellem den frivillige og den offentlige sektor. E-mail: malene.thogersen@vifo.dk